

ПРАКТИКУМ З ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА

Практикум

Андрєєва Л.О., Болтянська Л.О., Лисак О.І.
ТДАТУ

Рекомендовано Вченою радою Таврійського державного агротехнологічного університету як навчальний електронний практикум для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації (протокол №10 від 29.05.2018 р.)

Рецензенти:

1.Черевко Г.В. – д.е.н, професор завідувач кафедри економіки (Львівський національний аграрний університет);

Сиротюк Г.В. – к.е.н., доцент кафедри економіка (Львівський національний аграрний університет).

2.Чикуркова А. Д. - д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування (Подільський державний аграрно-технічний університет).

3.Кальченко С.В – д.е.н.,доцент кафедри економіки (Таврійський державний агротехнологічний університет)

Даний навчальний продукт рекомендується для використання у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання. Структура даного навчального посібника побудована відповідно до типової програми курсу «Економіка підприємства» і спирається на вимоги державного освітнього стандарту України.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ТА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	6
СТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВА.....	25
ХАРАКТЕРИСТИКА РИНКУ ПРОДУКЦІЇ (ПОСЛУГ).....	37
ОЦІНКА ПОПИТУ ТА МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА.....	45
ТОВАРНА ТА ЦІНОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА.....	56
ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	72
ВИРОБНИЧА ПРОГРАМА ПІДПРИЄМСТВА.....	76
ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ПРОДУКТИВНІСТЬ І ОПЛАТА ПРАЦІ	86
ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА	113
ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ.....	136
ІНВЕСТИЦІЇ.....	150
ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	166
ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ТА ВИРОБНИЧА ПОТУЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА	177
СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ (ПОСЛУГ)	189
ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКЦІЇ.....	200
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	216
ІНТЕГРАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	232
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	242

ПЕРЕДМОВА

Економіка є найбільшою сферою суспільних відносин і розглядається як сукупність відносин, що визначаються характером власності на засоби виробництва, як наукова дисципліна, що займається вивченням народного господарства, його галузей, окремих підприємств, а також окремих елементів виробництва.

Мета навчального посібника *«Економіка підприємства»* полягає у забезпеченні достатнього рівня теоретичних знань і практичних навичок студентів, необхідних для подальшої самостійної економічної діяльності та опануванні основних положень прикладної економіки щодо формування та ефективного використання всіх видів ресурсів підприємства (матеріальних, нематеріальних, оборотних, трудових, інвестиційних, інноваційних, фінансових) в контексті існування підприємства як єдиної системи.

Теми курсу *«Економіка підприємства»*, що містяться у даному навчальному посібнику складаються з теоретичної частини, в якій розкриваються основні положення теми; прикладів практичної частини, в яких подані розрахунки; завдань, які студент повинен виконати самостійно; питань та тестів для проведення самоконтролю знань студентів.

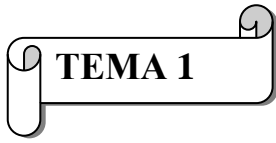
В результаті опанування теоретичної частини тем навчального посібника студент повинен вивчити основні положення прикладної економіки щодо формування та ефективного використання всіх видів ресурсів підприємства (матеріальних, нематеріальних, оборотних, трудових, інвестиційних, інноваційних); скорочення трудомісткості продукції і підвищення продуктивності праці; організації виробничого процесу на підприємстві; знати основні показники визначення фінансово-економічних результатів діяльності підприємства, вимірювання ефективності виробництва і чинники її зростання.

В результаті виконання практичних завдань студент повинен вміти вирішувати конкретні економічні завдання шляхом розрахунків, моделювання та планування для ефективного функціонування підприємства; вирішувати питання, пов'язані з економічною, виробничою, організаційною та фінансовою діяльністю підприємства; вміти забезпечити таку координацію у просторі і часі трудових зусиль працівників та матеріальних елементів виробництва, при якій забезпечується найвища ефективність виробництва, найбільший прибуток для підприємства, найвища якість продукції тощо; розраховувати потреби підприємства в різних ресурсах та знаходити джерела їх формування; аналізувати і робити висновки за результатами фінансово-економічної діяльності підприємства.

Даний навчальний посібник призначений для студентів всіх економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації всіх форм навчання, в навчальних планах яких передбачено вивчення курсу *«Економіка підприємства»*.

Посібник складається з 17 тем навчального курсу. Для поглибленого засвоєння навчального матеріалу посібник вміщує значний обсяг теоретичних положень, прикладів розв'язання типових задач, завдань для самостійного розв'язання, переліку тем рефератів, завдань тестового контролю знань та список рекомендованої літератури.

Навчальний посібник підготовлений авторським колективом у складі: кандидата економічних наук, доцента Болтянської Л.О., кандидата економічних наук, доцента Андрєвої Л.О. кандидата економічних наук, доцента Лисак О.І.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ТА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Основні теоретичні положення

Організаційна (організаційно-правова) форма передбачає класифікацію підприємств залежно від форм власності, визначених Конституцією України, та способів розмежування у підприємствах окремих форм власності і управління майном. Юридичне значення цього полягає в урахуванні у законодавстві особливостей правового становища підприємств окремих видів.

Приватне підприємство – це організаційно-правова форма підприємства, заснованого на власності фізичної особи.

Визначення приватне, крім форми власності, виражає головну особливість правового становища підприємств цієї організаційної форми. Згідно із законодавством України власник у даному разі водночас є і підприємцем, тобто власність і управління майном у приватному підприємстві не розмежовуються.

Колективне підприємство – це організаційно-правова форма підприємства, заснованого на власності трудового колективу підприємства.

Визначення колективне означає, що підприємство належить колективу співвласників (засновників, учасників), які діють як один суб'єкт права колективної власності. Правосуб'єктність власника (у даному разі колективу або групи власників, організованих у колективне підприємство з правами юридичної особи) реалізується через юридичну особу – підприємство, яке володіє, користується і розпоряджається майном відповідно до свого статуту. Це вид недержавної юридичної особи. Право колективної власності у колективному підприємстві безпосередньо здійснюють його органи управління – вищий орган управління (загальні збори або конференція) і правління. Отже, колективне підприємство, поки воно діє, – це об'єкт права власності відповідної юридичної особи. Його засновники і учасники є власниками часток (паїв, вкладів) у майні підприємства.

Специфічним видом колективного підприємства є також *орендне підприємство*.

Державне підприємство являє собою організаційно-правову форму підприємства, заснованого на державній власності. Визначення державне вказує, що дане підприємство має особливості правового становища порівняно з недержавними підприємствами. Ці особливості обумовлені

способом відмежування функцій власника від функцій управління майном у державному підприємстві. Саме державне підприємство, як майновий комплекс, є об'єктом права державної власності.

Особливим видом підприємства, заснованого на державній власності, є **казенне підприємство**. Майно, що є у державній власності і закріплене за казенним підприємством, належить йому не на праві повного господарського відання, а на праві оперативного управління.

Спільне підприємство – це організаційна форма підприємства, заснованого за законами України на базі об'єднання майна різних форм власності (так звана змішана форма власності). Спільні підприємства, як правило, мають форму господарських товариств, тобто є суб'єктами права колективної власності.

Спільне підприємство з іноземними інвестиціями – це підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків.

Підприємство набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс.

Іноземне підприємство – це організаційно-правова форма підприємства з місцезнаходженням в Україні, створеного як суб'єкт права згідно із законодавством іноземної держави, майно якого повністю перебуває у власності іноземних громадян, юридичних осіб або держави.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарним є підприємство, засноване на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративним є підприємство, засноване на приватній власності двох або більше осіб.

Об'єднання – це єдиний виробничо-господарський комплекс взаємозв'язаних спеціалізованих суб'єктів господарювання (підприємств, науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій, пусконаладжувальних, монтажних та інших структурних одиниць), створений на основі технологічної єдності процесів виробництва,

однорідності продукції, що випускається, територіальній компактності об'єднаних суб'єктів господарювання, розвитку спеціалізації, кооперування, комбінування виробництва та централізації управління.

Розрізняють два **типи** таких об'єднань.

Перший тип об'єднань має договірну форму. Його основою є міжфірмова угода. У договірних об'єднаннях (*господарських товариствах*) сторони не створюють нової юридичної одиниці спільного володіння та не здійснюють перерозподілу акцій існуючих підприємств.

Другий тип об'єднань має форму спільного підприємства. У такому випадку об'єднання кількох підприємств веде до появи нового суб'єкта господарювання. Право власності на створюваному об'єднанні поділяється між учасниками відповідно до вкладеного капіталу.

Індивідуальне підприємство ґрунтується на праві власності однієї особи або сім'ї, котрі отримують весь дохід і несуть увесь ризик від бізнесу. Власник індивідуального підприємства несе відповідальність щодо зобов'язань підприємства в межах, визначених його статутом.

Одноосібні фірми існують завдяки ініціативі однієї людини – власника. Доля такої фірми тісно пов'язана з долею її власника. Часто смерть власника фірми, зміна місця проживання або зміна складу сім'ї є причиною її ліквідації.

Невизначеність життєвого циклу такої фірми впливає на ставлення до неї з боку підприємств, що мають з нею ділові стосунки. Вони, наприклад, не прагнуть укладати з такою фірмою довгострокових інвестиційних угод.

Товариство як організаційно оформлене добровільне співробітництво фізичних та юридичних осіб створюється для досягнення спільної комерційної мети і ґрунтується, як правило, на особистій участі в його діяльності кожного члена товариства. Товариство створюється тоді, коли зусиль одного підприємця або фірми недостатньо для реалізації певного проекту, тому вони об'єднуються з іншими особами.

Просте товариство створюється внаслідок угоди учасників про об'єднання їхнього майна та особистої участі в його діяльності. У такому випадку товариство не є юридичною особою і має форму угоди про спільну діяльність, згідно з якою члени не відповідають за борги один перед одним, але несуть солідарну відповідальність за борги товариства усім майном, що йому належить. У такому товаристві кожний член може виступити від свого імені при укладанні різних угод. Загальний дохід товариства розподіляється між учасниками відповідно до умов угоди.

Повним товариством визнається таке, у якому всі учасники здійснюють статутну діяльність у межах однієї фірми та несуть необмежену відповідальність за спільні борги (відповідають не лише особистою часткою, а й усім своїм майном як солідарні боржники). Характерною особливістю є

те, що кожний учасник повинен особисто працювати в товаристві, у зв'язку з чим робота в інших товариствах стає неможливою. Організаційна структура управління в товаристві проста. Тут не створюються спеціальні органи управління, а за спільною згодою учасники товариства можуть делегувати управлінські функції один одному. Застосовуються переважно економічні методи управління, започатковані на матеріальній заінтересованості.

Командитне товариство – це організація, що складається з одного або кількох учасників, які відповідають усім своїм майном (необмежено відповідальні товариші – комплементарії), і одного або кількох членів, відповідальність яких обмежується їхніми внесками – паями (командитисти). Їх називають пайовиками, або вкладниками. Вкладники у такому товаристві є інвесторами і не входять до складу засновників фірми. Перелік вкладників із зазначенням розмірів внеску кожного з них указується у статуті командитного товариства.

Найбільш розвинутою формою господарських товариств є *акціонерне товариство*. Головним атрибутом такого товариства служить *акція* – цінний папір без встановленого терміну обігу, який засвідчує пайову участь у статутному фонді товариства; підтверджує членство в ньому і право на участь в управлінні ним; дає учаснику товариства право на одержання частки прибутку у вигляді дивіденду та участь у розподілі майна в разі ліквідації товариства. За існуючою практикою акціонерні товариства бувають двох видів: *відкритого типу*, акції яких розповсюджуються через відкриту підписку та купівлю-продаж на фондових біржах; *закритого типу*, акції яких можуть розподілятися між засновниками або серед заздалегідь визначеного кола осіб і не можуть розповсюджуватись шляхом підписки, купівлі-продажу на біржі. У вересні 2008 року був прийнятий [Закон України «Про акціонерні товариства»](#), згідно з яким акціонерні товариства поділяються на два типи: *публічні* та *приватні*. Склад акціонерів *приватного* акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів. *Публічне* акціонерне товариство може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій. Приватне акціонерне товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій. У разі прийняття загальними зборами приватного акціонерного товариства рішення про здійснення публічного розміщення акцій до статуту товариства вносять відповідні зміни, в тому числі про зміну типу товариства з приватного на публічне. Зміна типу товариства з приватного на публічне або з публічного на приватне не є його перетворенням.

Акціонерне товариство може бути створене однією особою чи може складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонері їм усіх акцій товариства. Акціонерна форма господарювання має істотні переваги: *фінансові* – створює механізм оперативної мобілізації великих за обсягом інвестицій і регулярного одержання доходу в формі дивідендів; *економічні* –

акціонерний капітал сприяє встановленню гнучкої системи виробничо-господарських зв'язків, опосередкованих перехресним або ланцюговим володінням акціями; *соціальні* — акціонування є важливою формою роздержавлення власності підприємств будь-яких розмірів.

Товариство з обмеженою відповідальністю є формою спільної діяльності, яка передбачає наявність статутного капіталу, розділеного на частки, розмір яких визначається засновницькими документами. У товаристві з обмеженою відповідальністю право володіння частками статутного капіталу кожним партнером підтверджується спеціальним свідоцтвом, яке не є цінним папером, на відміну від акцій акціонерного товариства. Кожний партнер товариства з обмеженою відповідальністю несе відповідальність у межах свого майна, він має право уступити свою частку одному або кільком учасникам цього товариства. У випадку, якщо партнери відмовляються від придбання частки, вона може бути продана третім особам.

Будь-яка асоціація людей чи товариств має бути визнана як *кооператив*, якщо вона має на меті підвищення економічного чи соціального рівня життя своїх членів шляхом ведення підприємства, яке ґрунтується на взаємодопомозі.

Основна ідея кооперації — поєднання зусиль багатьох осіб чи їх товариств, спрямованих на досягнення спільної для них господарської мети. Саме ж об'єднання, яке створюється для досягнення такими спільними зусиллями загальної господарської мети, називається *кооперативним об'єднанням*.

Згідно з чинним законодавством в Україні *кооператив* — це суспільна організація громадян, які добровільно об'єдналися для спільної господарської та іншої діяльності на основі належного їм на правах власності орендованого або наданого в безоплатне користування майна, самостійності, самоврядування і самофінансування, а також найповнішого поєднання інтересів членів кооперативу з інтересами колективу і суспільства.

Проте не кожне колективне підприємство може називатися підприємством кооперативним. Наприклад, акціонерні компанії також є підприємствами колективними. Для того, щоб організація могла називатися кооперативом, вона має вирізнятися низкою характерних ознак, які називаються *організаційними принципами кооперації*. Під останніми розуміють певні правила практичного й теоретичного характеру, якими керуються при створенні кооперативу.

Орендне підприємство — це господарська одиниця, яка самостійно здійснює підприємницьку та іншу діяльність на основі строкового платного володіння і користування майном, переданим в оренду орендареві за договором. Оренда як економічна категорія є формою відносин, що виникають між власником, котрий безпосередньо не веде господарської

діяльності, та юридично вільним і економічно самостійним суб'єктом – підприємцем, якому власник (орендодавець) на основі договору передає за відповідну орендну плату майно в строкове платне володіння і користування.

Лізинг – це довгострокова оренда машин, устаткування тощо. Вона являє собою, по суті, новий спосіб фінансування й активізації збуту, що ґрунтується на збереженні права власності на товар за орендодавцем.

Механізм цієї форми оренди полягає в тому, що компанія-орендодавець спеціально закуповує для конкретного орендаря на його прохання майно у виробника, фінансує його, здійснює технічне обслуговування наданих в оренду засобів праці.

Картель – це договірна форма об'єднання суб'єктів господарювання, учасники якої укладають угоду про регулювання обсягів виробництва продукції, надання послуг або виконання робіт, про поділ ринків збуту та джерел сировини, наймання робочої сили, установлення рівня заробітної плати та соціальних гарантій для працюючих, про умови продажу та строки платежів тощо.

Внутрішні картелі створюються в межах національного ринку або його частини. До них входять як дрібні, так і великі підприємства.

До складу *експортних картелів* входять національні фірми-експортери.

Імпортні картелі створюються фірмами, що переважно є великими імпортерами товарів, з метою протистояння постачальникам цих товарів.

Міжнародні картелі створюються фірмами кількох країн, які здійснюють імпорт, експорт товарів або те й інше одночасно. Вони можуть орієнтуватися як на глобальний, так і на регіональний ринок.

Унаслідок активної антимонопольної протидії урядів багатьох країн діяльності картелів з'явилися різновиди *картельних союзів* – конвенція, корнер, ринг, джентльменська угода тощо.

Конвенція – один із видів міжнародного договору, згідно з яким установлюються взаємні права та обов'язки держави, норми загального характеру. Конвенції можуть укладатися, між фірмами різних країн.

Корнер також є формою прояву монополістичної діяльності. Це угода про скупку товарів або цінних паперів для наступного спекулятивного перепродажу. Обмеження конкуренції всередині корнера дає змогу великим учасникам диктувати свої умови малим фірмам і водночас захищає їх від конкуренції з боку аутсайдерів.

Ринг – угода, метою якої є короткострокова скупка товару або затримка його на складі для підвищення цін та отримання монопольного прибутку.

Рівновага, що встановлюється в картелі, як правило, не буває довгостроковою та міцною. Під впливом конкуренції картелі розпадаються, щоб через деякий час знову виникнути. Загалом це нестійка форма об'єднань.

Найчастіше предметом угоди є ціна товару, яка веде до виникнення картельної ціни.

Картельна ціна – це єдина ціна, що фіксується учасниками картельної угоди з метою не допустити з боку окремих її учасників можливого зниження ціни. Картельна ціна може мати вигляд єдиної шкали цін на всю продукцію, яка підлягає картельному регулюванню, якщо продукція фірм – учасників картелю диференційована. Ця ціна, як правило, вища від ціни, що передувала картельній угоді. Таке встановлення ціни можливе лише на основі спільного регулювання виробництва та збуту продукції.

Трест – форма об'єднання суб'єктів господарювання, за якої всі підприємства, що об'єднуються, втрачають свою комерційну та виробничу самостійність, підпорядковуються єдиному органу управління. Ця форма об'єднання історично виникла в США у другій половині XIX ст. і набула значного поширення.

Синдикат – це об'єднання суб'єктів господарювання, у якому розподіл замовлень на закупівлю сировини та реалізацію виготовленої продукції здійснюється через єдину мережу постачання та збуту. Отже, у синдикаті централізується уся комерційна діяльність учасників, включаючи визначення цін, обсягів поставок тощо. При цьому юридична та виробнича самостійність підприємств, що входять до синдикату, зберігається, а комерційна – втрачається.

Консорціум – об'єднання суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм (підприємств, об'єднань, банків, організацій тощо) на основі тимчасової угоди щодо спільної діяльності з метою здійснення єдиного проекту або проведення великих фінансових операцій. Це одна з форм об'єднання виробничого та банківського капіталів. Консорціуми виникли у фінансово-кредитній сфері як договірні банківські об'єднання (національні й міжнародні). У країнах з розвинутою економікою консорціуми створюються як міжнародні об'єднання суб'єктів господарської діяльності для реалізації великих проектів у будівництві, для освоєння родовищ корисних копалин, розв'язання складних науково-технічних завдань. Учасниками консорціумів можуть бути як приватні, так і державні підприємства й організації. За умов високих темпів розвитку НТП консорціуми можуть створюватися в нових перспективних галузях не лише для об'єднання капіталів, а й для проведення спільних наукових досліджень.

Концерн – найбільш поширена форма об'єднань, учасники якої (підприємства) мають обмежену самостійність, єдину власність, єдину систему управління та контролю.

Концерн як самостійний суб'єкт господарювання має спеціальний апарат управління (дирекцію), якому підпорядковані всі підприємства, що входять до концерну. Інколи замість дирекції як керівний орган створюється

спеціальне товариство — так звана холдинг-компанія, учасники якої володіють контрольним пакетом акцій різних підприємств – членів концерну.

Корпорація – об'єднання підприємств, яке створюється з метою захисту їхніх конкретних інтересів. З позиції управлінської практики корпорація розглядається в двох аспектах. По-перше, як союз партнерів, створений для захисту конкретних привілеїв їх учасників, наприклад корпорація студентів, адвокатів. По-друге, під корпорацією розуміють акціонерні компанії.

Корпорація – це відкрита організація, вступ до якої та вихід з неї здійснюються на добровільній основі за рішенням органів управління та її власників.

Холдинг – це компанія-власник, статутний капітал якої утворюють контрольні пакети акцій підприємств, що входять до неї. Ці підприємства називаються дочірніми. На відміну від інших об'єднань, наприклад тресту, формування холдинг-компанії відбувається ринковим шляхом. Для цього компанія скуповує акції інших підприємств і на цій основі створює свій статутний акціонерний капітал.

Розрізняють два *типи* холдингів.

Чистий холдинг створюється для фінансового контролю та управління дочірніми підприємствами. Метою *змішаного холдингу* є відповідна статутна підприємницька діяльність – промислова, торговельна, транспортна, кредитно-фінансова тощо.

Офшорні компанії створюються в так званих офшорних зонах. Ці зони деякі держави виділяють з метою залучення іноземних інвестицій та формування сприятливого підприємницького клімату. Для цього компаніям, які створюються в офшорних зонах, уряди цих країн надають ряд пільг, наприклад податкових, право ведення спрощеного бухгалтерського обліку та звітності тощо. Такі компанії практично мають необмежену свободу в розпорядженні заробленими коштами. Вони можуть здійснювати будь-які торговельні та фінансові операції по всьому світі без обмежень. До них застосовується спрощений митний режим та зведений до мінімуму режим реєстрації.

Роялті – це плата, яка періодично вноситься покупцем «ноу-хау» (ліцензіатом) продавцеві «ноу-хау» (ліцензіару) за користування предметом ліцензійної угоди. Часто офшорні компанії здійснюють виробничу діяльність, транспортні перевезення. Відомо, що значна частка морських перевезень припадає на компанії, які працюють під прапором Ліберії.

Фінансово-промислові групи (ФПГ) є прототипами транснаціональних компаній типу ІВМ, які розпочали активно формуватися наприкінці ХІХ ст. з метою злиття промислового та банківського капіталу. ФПГ – це група взаємозв'язаних за капіталом підприємств, до складу якої входять спеціалізовані фінансові інституції.

Франчайзна організація являє собою змішану форму об'єднань підприємств великого та малого підприємництва, що ґрунтується на франчайзі.

Франчайза – це угода між великою корпорацією та мережею дрібних фірм або підприємців, згідно з якою франчайзер (як правило, велика компанія) бере зобов'язання постачати дрібним фірмам або підприємцям, котрі діють у межах визначеної території, свої товари, надавати послуги у сфері ведення бізнесу тощо. За це дрібна фірма або підприємець (франчайзі) бере зобов'язання надати франчайзеру послуги у сфері реалізації його товарів, менеджменту, маркетингу з урахуванням місцевих умов, а також інвестувати в цю компанію частину свого капіталу.

В останні роки на Заході з'явилися нові типи господарських об'єднань, зокрема *стратегічні альянси*.

Стратегічні альянси утворюються для зменшення конкурентного ризику та розвитку відносин довіри між потенційними конкурентами.

Однією з форм стратегічного альянсу є *віртуальна корпорація*. Це – група функціонуючих спільно протягом відповідного часу компаній, котрі об'єднали свої зусилля з метою ефективного використання сприятливої ситуації.

Компанії розпадаються, коли необхідність в альянсі відпадає. У віртуальній корпорації підприємства можуть «колективізувати» свої витрати, кваліфіковані кадри, доступ на світовий ринок. Причому кожен партнер віддає краще, що у нього є. Особливості такого об'єднання: гнучкість, довіра, без кордонів, використання електронних технологій тощо.

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1: Галузева структура, що розрахована по валовій продукції відповідних підгалузей машинобудівної промисловості та коефіцієнти випередження представлені в таблиці. За допомогою даних визначте галузеву структуру в звітному році.

Розв'язання:

Питома вага окремої галузі в загальному обсязі виробництва промисловості в плановому періоді визначається за формулою:

$$Дпл = Дб \cdot Кгал; \% \quad (1)$$

де *Дпл*, *Дб* – доля галузі в загальному обсязі виробництва продукції промисловістю в плановому та базовому періодах відповідно, %

Таблиця 1

Коефіцієнти випередження та питома вага підгалузей машинобудування у базовому році

Підгалузі машинобудування	Коефіцієнти випередження	Питома вага продукції базового року, %	Галузева структура планового року, %
Важке машинобудування	0,96	15,4	$15,4 * 0,96 = 14,9$
Електротехнічна промисловість	1,05	20,4	$20,4 * 1,05 = 21,4$
Хімічне і нафтохімічне машинобудування	1,07	6,1	$1,07 * 6,1 = 6,5$
Верстатобудівна та інструментальна промисловість	0,91	7,0	6,4
Приладобудування	0,96	4,5	4,3
Автомобілебудування	0,82	18,3	15,0
Сільськогосподарське машинобудування	1,18	17,0	20,1
Будівельне, дорожнє і комунальне машинобудування	1,05	6,1	6,4
Машинобудування для легкої та харчової промисловості	1,23	5,2	6,4

Приклад 2: Проаналізуйте структуру промислового виробництва за економічним призначенням продукції за даними наведеними в таблиці.

Таблиця 2

Валова продукція та структура промислового виробництва

Показник	20...р.		20...р.		20...р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Валова продукція, всього	$170 + 69,4 = 239,4$	100	374,3	100	511,1	100
у т.ч.						
- виробництво засобів виробництва	170	$170/239,4 * 100 = 71,0$	274,7	73,4	376,5	73,7
- виробництво предметів споживання	69,4	$69,4/239,4 * 100 = 29,0$	99,6	26,6	134,6	26,3

Висновок: за досліджуваний період спостерігається значне збільшення загального розміру валового виробництва. При цьому, в

структурі валового виробництва поступово збільшується питома вага виробництва засобів виробництва.

Приклад 3: Визначити структуру виробництва галузі промисловості за останні 3 роки, а також галузеві коефіцієнти випередження по окремих підгалузях, виходячи з даних:

- 20.... р. обсяг валової продукції промисловості склав 24,8 млн. грн. , у тому числі по підгалузях: А – 5,9 млн. грн., Б – 5,2 млн. грн., В – 4,9 млн. грн. , Г – 1,2 млн. грн. , інші – 7,6 млн. грн.
- 20....р. обсяги виробництва порівняно з попереднім роком по підгалузях: А - зросли на 9%, Б – на 4,5%, В – скоротились на 3,2%, Г – зросли на 2,9%, інші – скоротились на 4,8%.
- 20....р. обсяг виробництва зріс порівняно зі базовим роком, в тому числі по підгалузях: А – на 4,71 млн. грн., Б – на 9,7 млн. грн. , В – на 6,33 млн. грн., Г – на 2,44 млн. грн. , інші - на 1,45 млн.. грн.

Результати розрахунків занесіть до таблиці, зробіть відповідні висновки.

Розв'язання:

Для аналізу зрушень у галузевій структурі користуються показниками:

- 1) *темпи росту обсягу виробництва окремої галузі* ($T_{гал.}$) визначають за формулою:

$$T_{гал} = \frac{Q_{пн}}{Q_{б}} \cdot 100, \% \quad (2)$$

де $Q_{пн}$, $Q_{б}$ – обсяг випуску продукції галуззю відповідно у плановому і базовому періодах, в грошових або натуральних одиницях.

- 2) *галузеві коефіцієнти випередження* ($K_{гал}$) характеризують зміни в галузевій структурі промисловості і визначається :

$$K_{гал} = \frac{T_{гал}}{T_{пром}}; \quad (3)$$

де $T_{пром}$. – темп росту обсягу виробництва в промисловості, %

$T_{пром}$. та $T_{гал}$ беруться за один і той самий період.

Таблиця 3

Розрахунок коефіцієнтів випередження та галузева структура виробництва за 20...р.- 20...р.

Підгалузі	Обсяг валової продукції, млн. грн.			Темп росту, %			Коефіцієнти випередження		
	20...р.	20...р.	20...р.	20...р.	20...р.	20...р.	20...р.	20...р.	20...р.
А	5,9	6,4	10,61	100	108,5	179,8	-	0,93	1,84

Б	5,2	5,4	14,9	100	103,8	286,5	-	0,97	0,70
В	4,9	4,8	11,23	100	98,0	229,2	-	1,03	0,87
Г	1,2	1,23	3,64	100	102,5	303,3	-	0,99	0,66
Інші	7,6	7,23	9,05	100	95,1	119,1	-	1,06	1,67
Всього по галузі	24,8	25,06	49,43	100	101,0	199,3	-	-	-

Висновок: за досліджуваній період встановлено, що підгалузь А випереджає темп росту галузі в цілому на 84%, підгалузь В – відстає на 13%, підгалузь Г – відстає на 34%, інші підгалузі – випереджають на 67%. В цілому темп росту галузі на кінець досліджуваного періоду склав 199,3%, що є позитивною тенденцією.

Приклад 4. Визначить розмір додаткового зобов'язання учасників товариства з додатковою відповідальністю. Розмір заборгованості товариства становить 186 тис. грн. виходячи з даних:

Учасники	Розмір внеску в статутний фонд, тис. грн.	Частка учасника згідно внеску до статуту, %	Сума додаткового внеску за зобов'язаннями товариства, тис. грн
№1	234	21,5	40
№2	458	41,9	77,9
№3	210	19,2	35,7
№4	190	17,4	32,4
Всього	1092	100	186

Розв'язання:

Приклад розв'язання зробимо по учаснику №1.

1. Частка учасника згідно внеску до статуту: $234/1092 \cdot 100 = 21,5\%$;
2. Сума додаткового внеску за зобов'язаннями товариства: $186 \cdot 21,5/100 = 40$ тис. грн.

Завдання для самостійного розв'язання:

Завдання 1: Галузева структура, що розрахована по валовій продукції відповідних підгалузей машинобудівної промисловості та коефіцієнти випередження наведені в таблиці. За допомогою даних визначте галузеву структуру в звітному році.

Таблиця 4

Коефіцієнти випередження та питома вага підгалузей машинобудування у базовому році

Підгалузі машинобудування	Коефіцієнти випередження	Питома вага продукції базового року, %	Галузева структура планового року, %
Важке машинобудування	0,76	17,8	
Електротехнічна промисловість	1,25	19,5	
Хімічне і нафтохімічне машинобудування	1,02	16,3	
Верстатобудівна та інструментальна промисловість	0,63	5,4	
Приладобудування	0,95	9,4	
Автомобілебудування	1,12	13,9	
Сільськогосподарське машинобудування	0,98	19,3	
Будівельне, дорожнє і комунальне машинобудування	1,09	4,8	
Машинобудування для легкої та харчової промисловості	1,13	11,9	

Завдання 2: Проаналізуйте структуру промислового виробництва за економічним призначенням продукції. Дані наведені в таблиці.

Таблиця 5

Валова продукція та структура промислового виробництва

Показник	20...р.		20...р.		20...р.		20...р.		20...р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Валова продукція, всього										
у т.ч. - виробництво засобів виробництва	342		564		451		769		792	
- виробництво предметів споживання	243		454		392		231		540	

Завдання 3: Визначити структуру виробництва галузі промисловості за останні 3 роки, а також галузеві коефіцієнти випередження по окремих підгалузях, виходячи з даних:

- 20..... р. обсяг валової продукції промисловості склав 24,8 млн. грн. , у тому числі по підгалузях: А – 9,3 млн. грн., Б – 4,8 млн. грн., В – 7,2 млн. грн. , Г – 5,6 млн. грн. , інші –9,1 млн. грн.
- 20.....р. обсяги виробництва порівняно з попереднім роком по підгалузях: А - зросли на 3%, Б – на 5%, В – скоротились на 6%, Г – зросли на 4%, інші – скоротились на 7%.
- 20.....р. обсяг виробництва зріс порівняно зі базовим роком, в тому числі по підгалузях: А – на 5,2 млн. грн., Б – на 6,1 млн. грн. , В – на 7,8 млн. грн., Г – на 4,4 млн. грн. , інші - на 7,1 млн.. грн.

Результати розрахунків занесіть до таблиці, зробіть відповідні висновки.

Таблиця 6

Розрахунок коефіцієнтів випередження та галузева структура виробництва за 20..... – 20.....р.р.

Підгалузі	Обсяг валової продукції, млн. грн.			Темп росту, %			Коефіцієнти випередження		
	20.....	20.....	20.....	20.....	20.....	20.....	20.....	20.....	20.....
А									
Б									
В									
Г									
Інші									
Всього по галузі									

Завдання 4. Визначить розмір додаткового зобов'язання учасників товариства з додатковою відповідальністю. Розмір заборгованості товариства становить 543 тис. грн. виходячи з даних:

Учасники	Розмір внеску в статутний фонд, тис. грн.	Частка учасника згідно внеску до статуту	Сума додаткового внеску за зобов'язаннями товариства, тис. грн
№1	453		
№2	879		
№3	592		
№4	671		
Всього			

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Фактори, що впливають на формування організаційно-правових форм підприємств.
2. Розширена класифікація організаційно-правових форм суб'єктів господарської діяльності.
3. Повна характеристика такої організаційної форми ведення господарської діяльності, як товариства. Вид товариства, що має найширше застосування.
4. Порівняльний аналіз визначених українським законодавством основних видів товариств.
5. Найпривабливіша для ведення господарської діяльності організаційно-правова форма.
6. Економічні причини створення (виникнення) різних форм об'єднань.
7. Переваги та недоліки корпорації порівняно з концерном.
8. Головні ознаки класифікації суб'єктів підприємницької діяльності.
9. Виробничо-технічна, організаційна та економічна єдність підприємства як суб'єкта господарювання.
10. Характеристика індивідуального підприємництва: його сутність, переваги та недоліки.
11. Економічні причини виникнення товариств.
12. Причини виникнення та особливості орендних підприємств.
13. Причини виникнення картельних об'єднань. Характеристика їх типи.
14. Сутність синдикату як об'єднання суб'єктів господарювання.
15. Види та напрями діяльності підприємств.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Організаційні форми кооперації.
2. Світовий досвід кооперації в сільському господарстві.
3. Особливості функціонування селянських фермерських господарств.
4. Державне регулювання підприємницької діяльності.
5. Розвиток організаційно-економічних форм об'єднань підприємств в Україні.
6. Розвиток фінансово-промислових груп в Україні.
7. Особливості функціонування холдингових компаній в Україні.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Підприємство вважається створеним і набуває прав юридичної особи:
 - а) з дня його державної реєстрації;
 - б) з дня затвердження статуту;
 - в) з моменту реєстрації заяви про створення підприємства;
 - г) з моменту усної домовленості між партнерами.
2. В державних підприємствах статут затверджується:
 - а) власником майна за участю трудового колективу;
 - б) власником майна;
 - в) виборчим органом трудового колективу;
 - г) державними органами.
3. Статут підприємства – це:
 - а) комплекс обов'язкових правил, що регулюють його взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання, а також індивідуальну діяльність;
 - б) комплекс обов'язкових правил, що регулюють його індивідуальну діяльність;
 - в) комплекс обов'язкових правил, що регулюють його взаємовідносини з трудовим колективом;
 - г) комплекс обов'язкових правил, що регулюють його взаємовідносини з державою.
4. Угода між трудовим колективом в особі профспілки та адміністрацією або власником, яка щорічно переглядається і регулює їх виробничі, економічні і трудові відносини – це договір:
 - а) колективний;
 - б) трудовий;
 - в) комерційний;
 - г) сумісний.
5. Втрата гнучкості, ускладнення організаційної структури, можливість втрати торгової марки є недоліками :
 - а) об'єднань підприємств;
 - б) корпорації;
 - в) товариств;
 - г) одноосібного володіння.
6. Підприємство, яке засноване на власності та праці громадян України – членів однієї сім'ї – це:
 - а) сімейне;
 - б) індивідуальне;
 - в) приватне;
 - г) комунальне.

7. Підприємство, засноване на власності окремого громадянина України, з правом найму робочої сили – це:
- а) приватне;
 - б) індивідуальне;
 - в) сімейне;
 - г) кооперативне.
8. Відокремлений структурний підрозділ, який не користується юридичною і господарською самостійністю, не має власного статуту та балансу, діє від імені і за дорученням головного підприємства, має однакову з ним назву – це:
- а) філія;
 - б) представництво;
 - в) дочірнє підприємство;
 - г) всі відповіді вірні.
9. Для формування статутного фонду господарських товариств можна використовувати кошти:
- а) грошові кошти, нерухомість, готова продукція, ціні папери;
 - б) одержані в кредит під заставу;
 - в) бюджетні кошти;
 - г) всі відповіді вірні.
10. Товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, а відповідальність за зобов'язаннями товариства учасники несуть усім своїм майном – це:
- а) повне товариство;
 - б) акціонерне товариство,
 - в) товариство з обмеженою відповідальністю;
 - г) товариство з додатковою відповідальністю.
11. Товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, а відповідальність за зобов'язаннями товариства учасники несуть в межах їхніх вкладів – це:
- а) товариство з обмеженою відповідальністю;
 - б) акціонерне товариство,
 - в) повне товариство;
 - г) товариство з додатковою відповідальністю.
12. Товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, а відповідальність за зобов'язаннями товариства учасники несуть в межах їхніх вкладів та додатково належним їм майном в однаковому розмірі – це:
- а) товариство з додатковою відповідальністю;
 - б) акціонерне товариство,
 - в) товариство з обмеженою відповідальністю;

г) повне товариство.

13. Комерційна діяльність підприємства відображає:

- а) ефективність інноваційно-виробничих процесів, результативність виробництва та рівень одержуваного прибутку;
- б) формування маркетингових програм, збалансування виробничої потужності, забезпечення виробництва матеріально-технічними ресурсами;
- в) науково-технічну розробки, технологічну і конструкторську підготовку виробництва;
- г) обґрунтування обсягу виготовлення продукції певної номенклатури та асортименту відповідно до потреб ринку.

14. Економічна діяльність підприємства включає:

- а) стратегічне і поточне планування, облік і звітність, ціноутворення;
- б) систему оплати праці, ресурсне забезпечення виробництва;
- в) зовнішньоекономічну і фінансову діяльність;
- г) всі відповіді вірні.

15. Обґрунтування обсягу виготовлення продукції, формування маркетингових програм, збалансування виробничої потужності, забезпечення виробництва необхідними матеріально-технічними ресурсами охоплює діяльність:

- а) виробнича;
- б) інноваційна;
- в) комерційна;
- г) економічна.

16. Договірні об'єднання господарюючих суб'єктів на основі інтеграції їх науково-технічних, виробничих та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників – це:

- а) корпорація;
- б) асоціація;
- в) концерн;
- г) трест.

17. Специфічна організаційна форма об'єднання капіталів; інтегроване товариство, яка не займається виробничою діяльністю, а використовує свої фінансові кошти для придбання контрольних пакетів акцій інших підприємств – це:

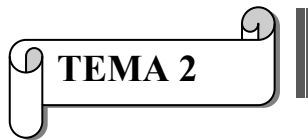
- а) холдинг;
- б) трест;
- в) картель;
- г) концерн.

18. Документ державного зразка, який засвідчує право суб'єкта господарювання на впровадження зазначеного в ньому виду господарської

діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов – це:

- а) ліцензія;
- б) патент;
- в) сертифікат;
- г) всі відповіді вірні.

СТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВА

Основні теоретичні положення

Основним змістом діяльності кожного промислового підприємства є виробничий процес.

Виробничий процес- це сукупність взаємопов'язаних основних, допоміжних та обслуговуючих процесів, у результаті яких вихідні матеріали перетворюються на готову продукцію.

Виробничі процеси на підприємстві здійснюються у відповідних підрозділах, склад яких характеризує виробничу структуру підприємства.

Виробнича структура підприємства характеризує кількісне співвідношення і розміри внутрішніх структурних підрозділів підприємства, а також механізм їхнього взаємозв'язку.

Залежно від характеру спеціалізації виробництва розрізняють **виробничі структури**:

предметна виробнича структура - визначає послідовність використання засобів праці у технологічному процесі, застосування високопродуктивного обладнання, інструментів, штампів тощо.

технологічна виробнича структура - в кожному підрозділі здійснюються однорідні технологічні процеси з виробництва різного кінцевого продукту. Характеризується спрощеним управлінням, дає змогу маневрувати розміщенням людей, полегшує перехід з однієї номенклатури виробів на іншу.

предметно-технологічна виробнича структура характеризує наявність на одному й тому самому підприємстві основних цехів, які організовані за предметним та технологічним принципом.

Інфраструктура підприємства- це комплекс цехів, господарств і служб підприємства, які забезпечують необхідні умови для функціонування підприємства в цілому.

Розрізняють **виробничу та соціальну** інфраструктури.

- *до виробничої інфраструктури підприємства* відносять підрозділи, які не беруть безпосередньої участі у створенні профільної продукції, але своєю діяльністю створюють умови, необхідні для роботи основних виробничих цехів.

- *соціальна інфраструктура* забезпечує задоволення соціально-побутових і культурних потреб працівників підприємства.

Для задоволення соціальних потреб працівників кожне підприємство має скласти план соціального розвитку. **План соціального розвитку** - це обґрунтована, фінансова та матеріально забезпечена система заходів, спрямованих на вдосконалення соціальної структури кадрів, поліпшення

умов праці й побуту всіх категорій працівників, їхнього соціально-культурного обслуговування, підвищення трудової активності.

Формування, відтворення й розвиток виробничих та інфраструктурних об'єктів здійснюються в процесі капітального будівництва.

Капітальне будівництво- це процес створення нових, реконструкції, розширення й технічного переоснащення діючих виробничих та інфраструктурних об'єктів підприємств або інших первинних суб'єктів господарювання.

До сфери капітального будівництва відносять:

- 1) спорудження будівель та об'єктів виробничого та невиробничого (соціального) призначення;
- 2) монтаж виробничого й невиробничого устаткування та інших засобів праці й соціальної діяльності;
- 3) проектно-пошукові та інші підготовчі роботи, зв'язані зі спорудженням нових і реконструкцією функціонуючих об'єктів виробничого й соціального призначення;
- 4) капітальний і відновлюваний ремонт будівель і споруд виробничого та соціального призначення.

Організаційна структура управління - це форма системи управління, яка визначає склад, взаємодію та підпорядкованість її елементів.

Згідно з цим визначенням основними **елементами організаційної структури** управління є:

- склад і структура функцій управління;
- кількість працівників для реалізації кожної управлінської функції;
- професійно-кваліфікаційний склад працівників апарату управління;
- склад самостійних структурних підрозділів;
- кількість рівнів управління та розподіл працівників між ними;
- інформаційні зв'язки.

У практиці господарювання можуть застосовуватися кілька типів організаційних структур. Розрізняють наступні **типи організаційних зв'язків**:

- Лінійна організаційна структура управління
- Функціональна структура управління
- Лінійно-функціональна організаційна структура управління
- Дивізійна (продуктова) організаційна структура управління
- Матричної організаційна структура управління

Чисельність працівників функціональних підрозділів підприємства визначається на основі відповідних нормативів.

В залежності від виконуваних функцій такими підрозділами можуть бути відповідні відділи, бюро, групи. Нормативи встановлюються науково-дослідними інститутами праці і відображаються в основних методичних

рекомендаціях. На підприємствах найчастіше чисельність управлінського персоналу встановлюється у відсотках до чисельності робітників і фіксується у штатному розписі підприємства.

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1. В механічному цеху підприємства на основних процесах зайнято 200 робітників. Розрахуйте чисельність функціональних структурних підрозділів цеху (технологів, нормувальників, диспетчерів), у відповідності з нормами обслуговування і формування відділів і бюро для різних типів виробництва. (таблиця 1 і 2):

Таблиця 1

Норми обслуговування за типами виробництва в цеху

Тип виробництва	Кількість основних робітників, чол.		
	на технолога	на нормувальника	на диспетчера
Одиничне і дрібносерійне	45	65	85
Серійне	52	90	96
Крупносерійне	60	115	110
Масове	67	135	служба централізована

Таблиця 2

Норми формування відділів, бюро та груп відповідних служб

Норми формування	Для служб		
	технічних	економічних	Диспетчерська (загального призначення)
Відділ, чол.	Більше 12	більше 8	більше 5
Бюро, чол.	5-12	4-8	3-5
Група, чол.	до 5	до 4	2

Розрахунок здійсніть за допомогою таблиці. Зробіть відповідні висновки.

Таблиця 3

Розрахунок чисельності працівників функціональних структурних підрозділів та їх кількості

Тип виробництва	Чисельність працівників функціональних структурних підрозділів та їх кількість		
	Технологів	Нормувальників	Диспетчерів

	(технічна служба)	(економічний служба)	(диспетчерська служба)
Одиничне і дрібно-серійне виробництво	$200/45=5$ чол.	$200/65=3$ чол.	$200/85=3$ чол.
- відділів	-	-	-
- бюро	-	-	1
- груп	1	1	-
Серійне	$200/52=4$ чол.	$200/90=2$ чол.	$200/96=2$ чол.
- відділів	-	-	-
- бюро	-	-	-
- груп	1	1	1
Крупносерійне	$200/60=3$ чол.	$200/115=2$ чол.	$200/110=2$ чол.
- відділів	-	-	-
- бюро	-	-	-
- груп	1	1	1
Масове	$200/67=3$ чол.	$200/135=2$ чол.	-
- відділів	-	-	Диспетчерська служба
- бюро	-	-	
- груп	1	1	

Приклад 2. Промислово-виробничий персонал підприємства складає 245чол., із них робітників 180 чол. Виробнича структура підприємства містить 10 виробничих дільниць, об'єднаних у 2 цехів. Кожну виробничу дільницю очолюють один старший майстер і два змінні майстра. Згідно з типовими умовами виробництва на одного змінного майстра повинно припадати 20 робітників. Середня місячна зарплата начальника цеху 5750 грн., одного майстра 4550 грн., змінного майстра – 3500 грн. Обґрунтувати ефективність переведу підприємства на безцехову (дільничну) структуру управління.

<i>Цехова структура</i>		<i>Безцехова (дільнична) структура</i>	
Кількість дільниць	10	Кількість дільниць	10
Чисельність: нач. цехів	2	Чисельність: нач. цехів	-
ст. майстрів	10	ст. майстрів	10
змінних майстрів	20	змінних майстрів	$180/20 = 9$
Заробітна плата: нач.цехів	$2*5750=11500$	Заробітна плата: нач.цехів	-
ст. майстрів	$10*4550=$	ст. майстрів	$10*4550=$

	45500		45500
змінних майстрів	$10 \cdot 2 \cdot 3500 = 70000$	змінних майстрів	$9 \cdot 3500 = 31500$
Всього:	$70000 + 45500 + 11500 = 127000$	Всього:	$45500 + 32500 = 77000$

Висновок: згідно проведених розрахунків у разі переведення на безцехову (дільничну) структуру управління підприємство може отримати економію заробітної плати у розмірі 50000 грн. (127000-77000), що підтверджує ефективність запропонованого заходу.

Приклад 3. На підприємстві є 32 структурних підрозділи, а у відповідності з типовою структурою і нормативними умовами їх формування (по чисельності працюючих) їх повинно бути не більше 24. Фактична чисельність працівників апарату управління складає 184 при нормативній чисельності 170. Обчислити коефіцієнт економічності апарату управління підприємством.

Розв'язання:

Економічність апарату управління визначають за формулою відповідного коефіцієнта K_{cy} :

$$K_{cy} = K_c \times K_{cy}, \quad (1)$$

де K_c – коефіцієнт відповідності існуючої структури на підприємстві типовій структурі;

K_{ay} – коефіцієнт відповідності фактичної чисельності працівників апарату управління їх нормативній чисельності.

$$K_c = 32/24 = 1,33;$$

$$K_{ay} = 184/170 = 1,08;$$

$$K_{cy} = 1,33 \cdot 1,08 = 1,44.$$

Відповідь: економічність апарату управління складає 1,44, що є негативним значенням.

Приклад 4. Проаналізувати економічність управління в різних цехах підприємства. Вихідні дані в таблиці 4.

Таблиця 4

Середньорічна чисельність працюючих та річний фонд заробітної плати

Цехи	Середньорічна чисельність працюючих, чол.	Річний фонд заробітної плати, тис. грн.
------	---	---

	всього	в тому числі управлінський персонал	всього	в тому числі управлінського персоналу
<i>Цех №1</i>	220	23	286,0	51,5
<i>Цех №2</i>	640	42	768,0	76,8
<i>Цех №3</i>	70	14	198,0	20

Методика виконання:

Показниками економічності апарату управління є:

- питома вага чисельності управлінського персоналу в загальній чисельності працюючих;
- кількість робітників, що припадають на одного працівника управління;
- питома вага фонду заробітної плати управлінського персоналу в загальному фонді заробітної плати всіх працюючих.

Розв'язання:

1) питома вага чисельності управлінського персоналу в загальній чисельності працюючих:

$$\text{Цех №1: } 23/220 * 100 = 10,5\%;$$

$$\text{Цех №2: } 42/640 * 100 = 6,6\%;$$

$$\text{Цех №3: } 14/70 * 100 = 20\%.$$

2) кількість робітників, що припадають на одного працівника управління:

$$\text{Цех №1: } (220-23)/23 = 9 \text{ роб.};$$

$$\text{Цех №2: } (640-42)/42 = 14 \text{ роб.};$$

$$\text{Цех №3: } (70-14)/14 = 4 \text{ роб.}$$

3) питома вага фонду заробітної плати управлінського персоналу в загальному фонді заробітної плати всіх працюючих:

$$\text{Цех №1: } 51,5/286 * 100 = 18\%;$$

$$\text{Цех №2: } 76,8/768 * 100 = 10\%;$$

$$\text{Цех №3: } 20/190 * 10 = 10,5\%.$$

Висновок: за розрахунками встановлено економічність управління в різних цехах підприємства.

Задачі для самостійного розв'язання:

Завдання 1. В механічному цеху підприємства на основних процесах зайнято 1200 робітників. Розрахуйте чисельність функціональних структурних підрозділів цеху (технологів, нормувальників, диспетчерів), у відповідності з нормами обслуговування і формування відділів і бюро для різних типів виробництва. (таблиця 1 і 2):

Таблиця 1

Норми обслуговування за типами виробництва в цеху

Тип виробництва	Кількість основних робітників, чол.		
	на технолога	на нормувальника	на диспетчера
Одиничне і дрібносерійне	54	60	78
Серійне	58	85	96
Крупносерійне	63	98	110
Масове	67	135	149

Таблиця 2

Норми формування відділів, бюро та груп відповідних служб

Норми формування	Для служб		
	технічних	економічних	Диспетчерська (загального призначення)
Відділ, чол.	Більше 12	більше 8	більше 5
Бюро, чол.	5-12	4-8	3-5
Група, чол.	до 5	до 4	2

Розрахунок здійсніть за допомогою таблиці. Зробіть відповідні висновки.

Таблиця 3

Розрахунок чисельності працівників функціональних структурних підрозділів та їх кількості

Тип виробництва	Чисельність працівників функціональних структурних підрозділів та їх кількість		
	Технологів (технічна служба)	Нормувальників (економічний служба)	Диспетчерів (диспетчерська служба)
Одиничне і дрібносерійне виробництво			
- відділів			
- бюро			
- груп			
Серійне			
- відділів			
- бюро			
- груп			

Крупносерійне			
- відділів			
- бюро			
- груп			
Масове			
- відділів			
- бюро			
- груп			

Завдання 2. Промислово-виробничий персонал підприємства складає 350 чол., із них робітників 300 чол. Виробнича структура підприємства містить 12 виробничих дільниць, об'єднаних у 3 цехів. Кожну виробничу дільницю очолюють один старший майстер і два змінні майстра. Згідно з типовими умовами виробництва на одного змінного майстра повинно припадати 22 робітника. Середня місячна зарплата начальника цеху 6000 грн., одного майстра 5000 грн., змінного майстра – 4000 грн. Обґрунтувати ефективність переведу підприємства на безцехову (дільничну) структуру управління.

Цехова структура		Безцехова (дільнична) структура	
Кількість дільниць		Кількість дільниць	
Чисельність: нач. цехів		Чисельність: нач. цехів	
ст. майстрів		ст. майстрів	
змінних майстрів		змінних майстрів	
Заробітна плата: нач.цехів		Заробітна плата: нач.цехів	
ст. майстрів		ст. майстрів	
змінних майстрів		змінних майстрів	
Всього:		Всього:	

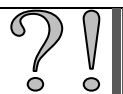
Завдання 3. На підприємстві є 20 структурних підрозділів, а у відповідності з типовою структурою і нормативними умовами їх формування (по чисельності працюючих) їх повинно бути не більше 25. Фактична чисельність працівників апарату управління складає 90 при нормативній чисельності 100. Обчислити коефіцієнт економічності апарату управління підприємством.

Завдання 4. Проаналізувати економічність управління в різних цехах підприємства. Вихідні дані в таблиці 4.

Таблиця 4

Середньорічна чисельність працюючих та річний фонд заробітної плати

Цехи	Середньорічна чисельність працюючих, чол.		Річний фонд заробітної плати, тис. грн.	
	всього	в тому числі управлінський персонал	всього	в тому числі управлінського персоналу
<i>Цех №1</i>	720	70	1286,0	351,5
<i>Цех №2</i>	840	92	1768,0	376,8
<i>Цех №3</i>	370	34	1198,0	120,4

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Особливості визначення ринкового попиту.
2. Показники, що використовуються для оцінки попиту.
3. Методи прогнозування попиту.
4. Особливості застосування методів прогнозування попиту.
5. Поняття «маркетингова діяльність».
6. Функції і принципи маркетингової діяльності.
7. Стратегія і тактика маркетингу підприємства.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Система показників для оцінки попиту.
2. Оцінка обсягу споживання продукції.
3. Аналіз вподобань споживачів.
4. Оцінка впливу науково-технічного прогресу на стан та динаміку попиту споживачів.
5. Комбіновані методи прогнозування попиту.
6. Специфічні форми міжнародного маркетингу.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Визначення чутливості споживачів до зміни цін з точки зору попиту на товари, які вони купують – це:
 - а) цінова еластичність пропозиції;
 - б) цінова еластичність попиту;

- в) нееластичність попиту;
г) нееластичність пропозиції.
2. Розрахунок кількісних та якісних показників розвитку в майбутньому періоді на основі закономірностей, які мали місце в попередньому – це метод:
- а) кореляційних та регресійних моделей;
б) рівня споживання;
в) екстраполяції;
г) експертний.
3. Метод прогнозування попиту, який будується на основі визначення загальної величини попиту, задоволеної його частини та коефіцієнтів, які характеризують можливість придбання певного товару групами споживачів із певним рівнем доходу – це метод:
- а) кореляційних та регресійних моделей;
б) рівня споживання;
в) екстраполяції;
г) експертний.
4. Метод довгострокового прогнозування, який надає найбільш достовірну інформацію на підставі опитувань та відповідної обробки даних експертів – це метод:
- а) кореляційних та регресійних моделей;
б) рівня споживання;
в) екстраполяції;
г) експертний.
5. Виробничо-комерційна діяльність підприємства, спрямована на виявлення і задоволення потреб в його продуктах (послугах) за допомогою обміну з метою одержання прибутку, називається:
- а) менеджмент;
б) маркетинг;
в) сегментація ринку;
г) реалізація продукції.
6. Все, що продається з метою задоволення певних потреб, називається:
- а) товаром;
б) продукцією;
в) якістю;
г) споживчими цінностями.
7. Спрямування головних зусиль підприємства на удосконалення виробництва і мобілізацію внутрішніх резервів з метою розширення обсягу виготовлення продукції та зниження її собівартості – це:
- а) продуктова концепція маркетингу;
б) виробнича концепція маркетингу;

- в) комерційна концепція маркетингу;
г) концепція соціального маркетингу.
8. Основна увага акцентується на поліпшенні споживчих параметрів виробів, їх конструктивних, експлуатаційних показників, підвищенні якості й завдяки цьому забезпечується належний збут продукції – це:
- а) продуктова концепція маркетингу;
б) виробнича концепція маркетингу;
в) комерційна концепція маркетингу;
г) концепція соціального маркетингу.
9. Для забезпечення належного збуту активізується в першу чергу робота комерційних служб: працівників реклами, агентів по збуту, продавців тощо – це:
- а) продуктова концепція маркетингу;
б) виробнича концепція маркетингу;
в) комерційна концепція маркетингу;
г) концепція соціального маркетингу.
10. Концепція маркетингу, яка не обмежується виявленням і задоволенням індивідуальних потреб як умови ефективної діяльності підприємства, а приймає до уваги суспільні потреби та інтереси передусім перспективного характеру – це:
- а) продуктова концепція маркетингу;
б) виробнича концепція маркетингу;
в) комерційна концепція маркетингу;
г) концепція соціального маркетингу.
11. Реалізація маркетингової стратегії, що здійснюється прийняттям конкретних оперативних рішень з різних питань, називається:
- а) стратегією маркетингу;
б) тактикою маркетингу;
в) розробкою стратегії;
г) стратегічним плануванням.
12. Відносна характеристика споживчих якостей продукції у порівнянні з аналогічною продукцією конкурентів, яку оцінюють за певною системою показників на основі порівняльного аналізу параметрів виробів, називається:
- а) якістю;
б) попитом;
в) конкурентоспроможністю;
г) рівнем споживання.
13. Розподіл ринку за певними ознаками на групи покупців називається:
- а) сегментацією ринку;
б) диференціацією;

в) поділом;

г) обмеженням.

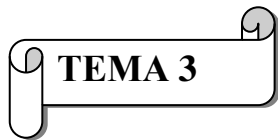
14. Стратегія, яка передбачає пропонування свого товару всьому ринку одразу, називається:

а) диференційований маркетинг;

б) недиференційований маркетинг;

в) концентрований маркетинг;

г) неконцентрований маркетинг.

ТЕМА 3

ХАРАКТЕРИСТИКА РИНКУ ПРОДУКЦІЇ (ПОСЛУГ)

Основні теоретичні положення

Ринок – це місце, де зустрічаються покупець і продавець або це обмін товарів, що здійснюється за законами товарного виробництва.

У широкому значенні ринок можна визначити так: в економічній системі, яка функціонує як товарне виробництво, **ринок** – це головний регулюючий механізм усього суспільного відтворення, який реалізує свої функції через багатогранну сукупність виробничих відносин, що формуються в процесі товарного обміну.

Головними суб'єктами відносин, які виникають у цій царині, виступають *покупці і продавці*. Але в цих відносинах беруть участь також виробники і держава. Як покупці виступають представники всіх верств населення.

Ринок – це, перш за все, головний регулюючий механізм у системі суспільного відтворення, що функціонує на основі товарного виробництва. З цього погляду в ньому постійно відбуваються процеси, які й виступають елементами цього регулювання. До найбільш важливих, ключових категорій слід віднести категорію попиту і пропозиції.

Попит – це потреба, яка забезпечена грошовим еквівалентом. Попит, якщо мати на увазі його кількісну ознаку, може бути індивідуальним і сукупним. Якщо перший являє собою попит окремої людини, то другий є попитом певного угруповання людей, а в більш широкому вимірі – це попит усього населення. Відповідно до закону зростання потреб, попит, як індивідуальний, так і сукупний, постійно зростає. Окрім цієї кількісної зміни, попит виявляє досить стійку тенденцію до індивідуалізації. Вимірюють попит у грошовій формі.

Друга важлива категорія ринку – це **пропозиція**. Вона являє собою ту кількість товарів, які виробник згоден продати на ринку за даного рівня цін. Пропозиція товару, як і попит, здійснюється окремими виробниками, але весь обсяг запропонованих товарів та послуг визначається як сукупна пропозиція. Як це зрозуміло вже з визначення, пропозиція товарів теж залежить від ціни. Але тут, порівняно з попитом, залежність зворотна. Чим вища ціна, тим більшою буде пропозиція товарів і навпаки.

Взаємодія попиту й пропозиції і характеризує сутність *ринкового механізму*. Оскільки в суспільстві на кожний даний момент завжди потрібна певна кількість продукції, а її випуск у масштабах усього суспільства ніхто не планує і не ставить завдання на їх виробництво, саме ринок самостійно в

автоматизованому режимі регулює необхідну кількість товарів та послуг, які з'являються на ринку. Відбувається це через *ціновий механізм*. Якщо якогось товару виготовлено недостатньо, з погляду задоволення сукупного попиту, тоді ціна на нього на ринку буде зростати. Для виробника це сигнал і водночас дуже потужний стимул до розширення виробництва. І навпаки, коли сукупна пропозиція більша, ніж сукупний попит на товари, ціна падає, а це зменшує прибутковість виготовлення продукції. При цьому в тих виробників, у яких індивідуальні витрати виробництва вищі від середніх у суспільстві з виробництва даного товару, прибутковість їх виготовлення може зникнути, і вони стають банкрутами. Випуск продукції скорочується і в такий спосіб регулюється обсяг пропонування.

Сутність ринку виявляється через його *функції*.

Перша і одна з найголовніших полягає в тому, що *ринок визначає ціну товару*. За умови врівноважених між собою попиту і пропозиції ця ціна найбільш повно відображає вартість товару. Це пов'язано з тим, що рівноважна ціна характеризується певним збалансуванням попиту й пропозиції. Якщо вартість товару змінюється (наприклад, зменшується), то тоді в умовах вільної конкуренції це веде до зменшення ціни.

Наступна функція ринку полягає у *формуванні й підтримці певних загальногосподарських пропозицій*. Це пов'язано з тим, що в умовах вільного ринку виробник виготовляє продукцію, керуючись своїми суб'єктивними уявленнями про загальну потребу в цій продукції чи послугах.

Ринок, як механізм саморегулювання товарного виробництва, виявляється ще в одній функції – *стимулюючій*. Її суть полягає в тому, що дія взаємовпливу закону попиту і закону пропозиції веде до того, що ціна товару формується як ринкова, і той виробник, який має менші витрати на виробництво свого товару, отримує додатковий прибуток. Через ціну стимулюються також якість, швидка реакція виробника на зміни в попиті тощо.

Ринок має складну структуру.

Структурування ринку – це поділ усієї системи ринкових відносин на специфічні групи елементів, які визначаються за вибраними критеріями.

Найчастіше для класифікації ринкових структур застосовується критерій економічного призначення об'єктів ринкових відносин.

За *об'єктами купівлі-продажу* ринок поділяється на такі *види ринків*:

- *товарний*, який включає ринок предметів споживання і послуг, ринки засобів виробництва, інформації та інтелектуального продукту (науково-технічних розробок), нерухомості;
- *фінансовий*, до якого належать ринок капіталів (інвестиційний і кредитний ринки), ринок цінних паперів (фондовий), грошовий (валютний) ринок;

- *ринок праці* (робочої сили).

За *адміністративно-територіальною ознакою*:

- *місцевий* (локальний);
- *регіональний*;
- *національний* (внутрішній);
- *світовий* (міжнародний).

За *суб'єктами ринкових відносин*:

- *покупців*;
- *продавців*;
- *державних установ*;
- *посередників*.

Відповідно до чинного законодавства:

- *легальний* (офіційний);
- *нелегальний* (тіньовий).

За *ступенем конкуренції*:

- *чистої конкуренції*;
- *монопольної конкуренції*;
- *олігополістичний*;
- *чистої монополії*.

За *ступенем зрілості ринкових відносин*:

- *розвинений*;
- *такий, що формується*;
- *недосконалий*.

За *урахуванням асортименту товарів*:

- *замкнутий* (товари тільки одного виробника);
- *широкого асортименту* (кілька видів товарів, пов'язаних між собою);
- *змішаний* (різноманітні товари, не пов'язані між собою).

Цей класифікаційний підхід подає ринки у вигляді секторів (сегментів), об'єднаних у коло, в якому всі сегменти ринку взаємозалежні і взаємодіють. Порушення у функціонуванні одного з них негативно позначається на всій системі.

Сучасний ринок – це складне полісистемне утворення, у якому ринкові закономірності тісно взаємодіють з регулювальними зусиллями держави.

Основним різновидом сучасного ринкує **ринок товарів і послуг**, який включає у свою структуру такі важливі складові елементи: ринок предметів споживання і ринок виробничих ресурсів, який об'єднує ринок робочої сили, ринок засобів виробництва і ринок землі.

Ринок предметів споживання призначений для задоволення різноманітних потреб людини. Він, у свою чергу, поділяється на *ринок товарів і послуг*. Ринок товарів зосереджує обмін тими споживчими вартостями, на які є попит з боку населення. Значну кількість товарів людина виробляє, поєднуючи свою працю з природними процесами зі створення споживчих вартостей. Так, овочі, фрукти, зерно й багато інших товарів мають корисність, яка лише частково формується працею людини. Але загальний процес науки і техніки дозволяє все більше втручатися і в суто природні, біологічні процеси. Праця людини в поєднанні з досягненнями науки і техніки дає можливість значно поліпшувати якість товарів і наділяти їх новими споживчими властивостями.

Ринок товарів доповнюється ринком послуг. Останні відрізняються від товарів перш за все тим, що не мають речовинно-матеріальної форми. Їх не можна нагромаджувати чи зберігати, вони, залежно від виконавця, а часто і від споживача, набувають різної якості. Якщо вироблений з дотриманням вимог технології і стандартів товар має одні й ті самі якості, що й інший екземпляр цього ж товару, то з послугою все інакше.

Ринок послуг у сучасних умовах характеризується тим, що він дуже потужно розвивається. Це пов'язано з багатьма чинниками. Тут і ускладнення товарної продукції, яка вимагає її обслуговування, і зростання потреби у високому рівні кваліфікації робочої сили, що стимулює розвиток освітніх послуг, і індивідуалізація потреб людини, і багато подібного. Іншою особливістю розвитку ринку послуг є те, що він швидко виходить за межі країни і часто стає важливою складовою добробуту країни. Так, деякі країни формують значну частину своїх доходів за рахунок послуг.

Наступний ринок – це *ринок виробничих ресурсів*, тобто той ринок, який постачає виробництву необхідні йому ресурси. Серед них це, перш за все, праця, земля і капітал. Відповідно до цих особливих об'єктів ринку виділяють такі ринки, як ринок робочої сили, ринок землі і ринок капіталу.

Одним з найважливіших ресурсів є праця як функція товару робоча сила. Цей товар реалізується на *ринку робочої сили*, який частіше називають ринком праці. З погляду аналізу ринку як системи, що забезпечує обмін товарів, ринок праці – це ринок, де взаємодіють покупець і продавець робочої сили.

Ринок землі має два основних сегменти. Це *ринок сільськогосподарських угідь* і *ринок землі несільськогосподарського призначення*. Перший ринок має особливість, яка, до речі, не притаманна жодному іншому ринку. Вона полягає в тому, що придбана власником земля повинна використовуватись у чітко визначеному суспільством напрямі. У найбільш загальному він полягає в тому, щоб власник землі не допустив погіршення її якості, іншими словами, зменшення її родючості. У багатьох розвинутих країнах чітко встановлені

певні вимоги до того, хто хоче придбати землю сільськогосподарського призначення у власність. Найчастіше це вимога мати відповідну спеціальну освіту, обов'язково проживати в цій місцевості, грамотно здійснювати використання землі. Останнє досить жорстко контролюється державою з метою недопущення виснаження землі. Це здійснюється, головним чином, через контроль за сівозмінами і за станом усіх складових родючого шару землі. Усьому цьому сприяють добре відпрацьовані земельні кадастри.

Землі несільськогосподарського призначення в процесі купівлі-продажу контролюються державою дещо менше, але й тут такий контроль є обов'язковим. Ці землі теж ранжирувані за якістю в окремому земельному кадастрі, що значно полегшує проблему визначення ціни на ці землі.

Ще один важливий елемент ринку виробничих ресурсів – це *ринок капіталів*. *Капітал* – це економічна категорія, яка відображає виробничі відносини між найманими робітниками і власниками засобів виробництва. Ці відносини реалізуються через засоби виробництва, надаючи їм специфічно суспільний характер. Отже, капітал у самому процесі виробництва реалізується через засоби виробництва, які продаються і купуються на ринку капіталів.

Цей ринок має певну структуру, яка, перш за все, визначається природою і призначенням товару. Так, є *ринок будівель і споруд*, де реалізуються або здаються в оренду корпуси заводів, фабрик, адміністративні будівлі тощо. Інший ринок – це *ринок устаткування* (машини, верстати, технологічне обладнання тощо). Ще одна складова частина ринку капіталу – це *ринок сировини*. Кожен з цих ринків має досить складну структуру, що складається з певних сегментів, які також називаються ринками.

Окрім розглянутих загальних ринків, а саме ринку предметів споживання й ринку засобів виробництва, функціонують й інші, дуже важливі ринки, до яких слід віднести *ринок цінних паперів*, *валютний ринок*, *ринок інформації*, *грошовий ринок*. Усі ринки знаходяться в дуже тісному взаємозв'язку і взаємодії, і чим більше налагоджена ця взаємодія, тим ефективніше функціонує суспільне виробництво.

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Визначення ринку.
2. Функції ринку.
3. Форми та типи ринків.
4. Структуризація ринків.
5. Сучасний ринок. Його основні характеристики.
6. Види ринку товарів та послуг.

7. Поняття конкуренція.
8. Форми та методи конкуренції.
9. Фактори впливу на конкурентну боротьбу.
10. Зміст принципів поведінки суб'єктів господарювання на ринку.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Товар і послуга як об'єкти маркетингової товарної політики.
2. Дослідження поведінки споживачів на різних типах ринку.
3. Ринок підприємств.
4. Позичування у рекламній діяльності.
5. Ринок споживацьких товарів України.
6. Основи міжнародної торгівлі.
7. Ліцензування при експорті та імпорту товарів.
8. Світовий фінансовий ринок.
9. Проблеми кон'юнктурних досліджень на ринку товарів та послуг.
10. Сутність та структура світового ринку.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

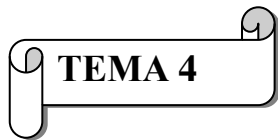
1. Ринок – це:
 - а) форма господарських зв'язків між товаровиробниками та споживачами шляхом купівлі-продажу товарів, що жодним чином не пов'язана із організаційно-правовими й економічними відносинами;
 - б) місце добровільних угод, де продаж товарів відбувається лише в тому випадку, коли обидві сторони – продавець і покупець – знаходять компроміс, який проявляється в ціні;
 - в) місце, де здійснюється купівля та продаж грошей як специфічного товару, формуються попит, пропозиція та ціна на гроші;
 - г) немає правильної відповіді.
2. Головними суб'єктами відносин на ринку є:
 - а) покупці;
 - б) продавці;
 - в) покупці і продавці;
 - г) підприємства.
3. Потреба, яка забезпечена грошовим еквівалентом – це:
 - а) пропозиція;
 - б) попит;
 - в) собівартість;

- г) ціна.
4. Кількість товарів, які виробник згоден продати на ринку за даного рівня цін – це:
- а) пропозиція;
 - б) попит;
 - в) обсяг виробництва;
 - г) обсяг реалізації.
5. Взаємодія попиту й пропозиції характеризує сутність:
- а) ринку;
 - б) попиту;
 - в) ринкового механізму;
 - г) пропозиції.
6. Поділ усієї системи ринкових відносин на специфічні групи елементів, які визначаються за вибраними критеріями – це:
- а) сегментація ринку;
 - б) структурування ринку;
 - в) елементування;
 - г) диференціація.
7. Що встановлюється на ринку в результаті досягнутої домовленості між продавцем і покупцем?
- а) попит;
 - б) пропозиція;
 - в) ціна;
 - г) конкуренція.
8. Що являє собою ринок предметів споживання і послуг?
- а) сукупність економічних відносин з приводу організації і купівлі-продажу вільних грошових коштів та їх перетворення на грошовий капітал;
 - б) сфера обігу, за допомогою якої реалізуються товари народного споживання та послуги;
 - в) сукупність ринку засобів праці і ринку предметів праці;
 - г) товари і послуги виробничого призначення або такі товари і послуги, що безпосередньо не призначаються для задоволення потреб населення, а непрямим чином спрямовані на вирішення завдань із задоволення потреб суспільства в необхідних благах.
9. Який параметр є найбільш вагомою складовою конкурентоспроможності?
- а) ціна;
 - б) дизайн;
 - в) корисність;
 - г) якість.
10. Який ринок найбільш схильний до коливання попиту та пропозиції грошового обігу, інфляції?

- а) ринок засобів виробництва;
- б) фінансовий ринок;
- в) ринок предметів споживання і послуг;
- г) ринок праці.

11. На які два ринки можна поділити ринок засобів виробництва?

- а) ринок засобів праці і ринок предметів праці;
- б) ринок продовольчих товарів і ринок промислових товарів;
- в) ринок капіталів і валютний ринок;
- г) ринок праці і ринок інформації.

ТЕМА 4

ОЦІНКА ПОПИТУ ТА МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Основні теоретичні положення

Як відомо, ціна та попит співіснують у обернено пропорційній залежності. Цю залежність відображає крива попиту, яка показує, яку кількість товару буде продано на ринку протягом певного часу за конкретної ціни.

Ціноутворення, орієнтоване на ринковий попит, передбачає оцінку інтенсивності попиту, тобто більш високі ціни призначаються тоді і там, де спостерігається підвищений попит, а низькі - там, де попит слабкий, навіть якщо вартість одиниці товару в обох випадках однакова. Ціна постійно змінюється, і ціноутворення стає ефективною зброєю у руках продавця.

Оцінка кривих попиту: еластичність за ціною. Оскільки і за високих цін та низького попиту, і за низьких цін та високого попиту витрати на виробництво одиниці продукції залишаються незмінними, більшість фірм намагається певним чином (в залежності від типу ринку) вимірювати зміни у попиті на свої товари. З появою конкуренції крива попиту змінюватиметься в залежності від зміни цін конкурентів.

Для оцінки впливу цінових факторів на зміну попиту використовується *цінова еластичність попиту*, яка визначає чутливість споживачів до зміни цін з точки зору попиту на товари, які вони купують. Фірма повинна оцінити еластичність попиту за ціною, визначити ймовірну кількість товарів, які вона зможе продати на ринку за цінами різного рівня. Цінова еластичність визначається як відношення відсотку зміни попиту до відсотку зміни ціни і вказує, на скільки процентів зміниться попит при зміні ціни на 1%.

Якщо абсолютна величина еластичності >1 – попит еластичний, якщо <1 – попит нееластичний.

Що означає еластичність попиту для виробника? Перш за все йому слід подумати про зниження цін (а їх можна знижувати до точки, коли попит не стане одиничним). Знижуючи ціни, виробник досягає зростання обсягу попиту, що приводить до вищого загального доходу.

Такий підхід є виправданим до тих пір, поки немає непропорційного зростання витрат на виробництво та збут товару. Також важливо пам'ятати, що саме попит визначає максимальну ціну, за якою фірма зможе продати свій товар. Максимальна ціна визначається за формулою:

$$P_{max} = P_0 \times E, \quad (1)$$

де P_{\max} - максимально можлива ціна продажу товару за конкретних ринкових умов;

P_0 - поточна ціна продаж;

E - коефіцієнт цінової еластичності.

Існування різного рівня попиту на продукцію визначає і зміни цін в умовах ринку. На певних етапах життєвого циклу товару ціна може бути меншою від витрат на виробництво, що дозволяє врахувати ціни товарів конкурентів та вподобання споживачів і таким чином закріпитися на ринку.

Прогнозування попиту здійснюється на основі використання певних **методів**:

- статистичних – екстраполяція, інтерполяція, регресійні моделі та інші математичні методи;
- рівня споживання;
- коефіцієнта споживання;
- провідного показника та ін.

Серед статистичних методів найбільш поширений *метод екстраполяції*. Він ґрунтується на розрахунку кількісних та якісних показників розвитку в майбутньому періоді на основі закономірностей, які мали місце в попередньому. Екстраполяційні розрахунки використовують переважно для складання коротко- та середньострокових прогнозів, оскільки припущення про незмінність факторів, які визначають тенденції розвитку, не можна поширити на довгий період часу.

Більш точні розрахунки одержують за одночасного використання *кореляційних та регресійних моделей*. За наявності кореляційної залежності кожному певному значенню однієї ознаки відповідає деяка кількість суміжних значень іншої ознаки, які варіюють біля їхньої середньої величини.

Метод рівня споживання будується на основі визначення загальної величини попиту, задоволеної його частини та коефіцієнтів, які характеризують можливість придбання певного товару групами споживачів із певним рівнем доходу. Рівень споживання залежить також від еластичності попиту за доходами, цінами, валовим випуском.

За довгострокового прогнозування, як показує досвід, у багатьох випадках найбільш достовірну інформацію можна отримати за допомогою опитувань та відповідної обробки даних експертів, тобто *експертного методу*.

Метод коефіцієнта споживання використовується під час оцінки попиту на комплектуючі вироби. При цьому:

- визначають усі можливості галузі використання виробів;
- розраховують коефіцієнт використання за галузями споживання;

- потім на основі прогнозу обсягу виробництва галузей споживання у динаміці знаходять величину попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Метод ґрунтується на визначенні коефіцієнта споживання. Після встановлення коефіцієнта, його множать на обсяг виробництва або наявність споживачів. Коефіцієнти споживання змінюються залежно від часу, стану ринку, обсягу виробництва (споживання) та технологічних змін.

Метод основного показника є різновидом методу коефіцієнтів споживання та регресійного методу. Основні показники – це змінні величини, які показують випередження попиту на одні товари порівняно зі здійсненням інших заходів.

Використання будь-яких методів прогнозування для підвищення достовірності розрахунків потребує коригування початкових даних у динаміці.

Маркетинг – це виробничо-комерційна діяльність підприємства, спрямована на виявлення і задоволення потреб в його продуктах (послугах) за допомогою обміну з метою одержання прибутку. Маркетинг як різновид діяльності, що є властивим для ринкової економіки, виконує такі *функції*:

- вивчення ринку, його структуризація (сегментування), аналіз і прогнозування попиту;
- вибір сегментів ринку, прийнятних для підприємства;
- визначення номенклатури і асортименту продукції для ринку;
- розробка стратегії виходу на ринок і реакції на дії конкурентів;
- реклама, збут і його стимулювання;
- політика ціноутворення.

Конкурентоспроможність є відносна характеристика споживчих якостей продукції у порівнянні з аналогічною продукцією конкурентів, її оцінюють за певною системою показників на основі порівняльного аналізу параметрів виробів.

Загальна місткість ринку:

$$MP = П * Т * Ц \quad (2)$$

де MP - загальна місткість ринку;

П - число покупців конкретного товару (на конкретному ринку);

Т- середнє число покупок на рік;

Ц - ціна середньої одиниці покупки.

Попит на товар підприємства:

$$ПП = Ч * СП \quad (3)$$

де P – попит на товар підприємства

$Ч$ – частка підприємства на ринку

$СП$ – сукупний ринковий попит

Величина відхилення збуту за рахунок кількості проданих товарів:

$$V_{к-ть} = P_{факт} * (Z_{факт} - Z_{план}) \quad (4)$$

де $V_{факт}$ – величина відхилення збуту за рахунок кількості проданих товарів

$P_{факт}$ – ціна, за якою фактично продані товари

$Z_{факт}$ – фактичний обсяг збуту, грн.

$Z_{план}$ – плановий обсяг збуту, грн.

Величина відхилення збуту за рахунок зміни цін проданих товарів:

$$V_{ц} = K_{факт} * (P_{факт} - P_{план}) \quad (5)$$

де $V_{ц}$ – величина відхилення збуту за рахунок зміни ціни проданих товарів, грн.;

$K_{факт}$ – кількість фактично проданої продукції;

$P_{план}$ – планова ціна продажу товарів, грн.

Загальна частка ринку підприємства:

$$Ч_p = C * Л * P * Ц \quad (6)$$

де $Ч_p$ – загальна частка ринку підприємства

C – відсоток споживачів, які купують товари підприємства,

$Л$ – відсоток куплених товарів, які покупці придбали у підприємства

P – середня величина покупки, тобто кількість товарів підприємства, одноразово придбаних споживачем.

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1. Функція пропозиції на електронні годинники має такий вигляд : $O_{пр} = 8,0 + p$. Функція попиту на ці годинники виражається такою формулою: $O_{пр} = 41,0 - 2p$. Визначити ціну рівноваги на електронні годинники.

Розв'язання:

Ціна рівноваги досягається в точці перетину кривих попиту та пропозиції, тому потрібно розв'язати таке рівняння: $O_p = O_{пр}$.

$$8,0 + p = 41,0 - 2p$$

$$3p = 33$$

$$p = 11 \text{ од.}$$

Відповідь: ціна рівноваги становить 11 грошових одиниць.

Приклад 2. Визначить частку ринку в районі, яку планується зайняти підприємством. Дані проведеного тижневого дослідження наведені в таблиці:

Таблиця 1

Вихідні дані

Асортимент продукції	Кількість потенційних покупців, тис. чол.	Кількість одиниць товару за тиждень, що приходить на 1 споживача	Тижневий обсяг виробництва товарів підприємством, од.	Ціна одиниці товару, грн.
Молоко місткістю:				
- 0,5 л	260	3	38000	3,6
- 1 л	500	4	50300	7,0
Масло вершкове, уп.	340	2	13500	12,0
Сир, уп. 250 гр.	312	4	19500	9,5
Кефір місткістю:				
- 0,5 л	150	4	18300	5,0
- 1 л	110	2	15000	11,5

Розв'язання:

Місткість ринку (M_p) - це можливі обсяги продажу товарів покупцям, які мають потребу в них і виявляють інтерес до продукції фірми:

$$M_p = P_c \cdot K_n \cdot C_m;$$

де P_c - кількість потенційних споживачів;

K_n - кількість продукції, закупленої одним потенційним покупцем, од.;

C_m - середня ціна товару, грн.

$M_p = 260 \cdot 3 \cdot 3,6 + 500 \cdot 4 \cdot 7 + 340 \cdot 2 \cdot 12 + 312 \cdot 4 \cdot 9,5 + 150 \cdot 4 \cdot 5 + 110 \cdot 2 \cdot 11,5 = 4235$
4 тис. грн.

Частка ринку - це відношення обсягів продажу конкретного товару (в натуральному або грошовому виразах) до потенційної місткості ринку даного товару:

$$C_p = \frac{O}{M_p};$$

де O - обсяги продажу за період, грн. ;

Mn - потенційна місткість ринку, грн.

$O=38*3,6+50,3*7+13,5*12+19,5*9,5+18,3*5+15*11,5=1100,15$ тис. грн.

$Чр=1100,15/42354=0,0259$ або 2,6%.

Відповідь: частка ринку даного підприємства складає 2,6%.

Приклад 3. Розрахувати показники ефективності маркетингових заходів на підприємстві. Вихідні дані: підприємство реалізувало в звітному році продукції на 556 тис. грн., в попередньому - на 674 тис. грн. Валовий товарооборот підприємства становить 729 тис. грн. В маркетинговій службі працюють 12 працівників. На даному ринку підприємство має товарооборот у розмірі 500 тис. грн., в той же час загальні обсяги продажу всіма постачальниками на даному ринку становлять 1383 тис. грн. Середня ціна продукції підприємства 154 грн., продукції конкурентів – 158 грн.

Розв'язання:

Контроль ефективності маркетингових заходів може здійснюватись за такими показниками:

1. *Зростання ринку (P):*

$$P = \frac{O_{зв}}{O_{баз}} \cdot 100\% ;$$

де $O_{зв}$ - обсяги продажу продукції підприємства у звітному році (періоді);

$O_{баз.}$ - обсяги продажу продукції підприємства в попередньому році (періоді);

$$P=556/674*100=82,5\%$$

Тобто, ринок зменшився в звітному році становила 17,5%.

2. *Частка ринку (Q_n):*

$$O = \frac{O_i}{O_{зі}} \cdot 100\% ,$$

де O_i - обсяг товарообороту i - продукції підприємства на даному ринку;

$O_{зі}$ - загальні обсяги продажу i -продукції всіма постачальниками на даному ринку;

$$O=500/1383*100=36,15\%$$

Це означає, що досліджуване підприємство займає 36% ринку.

3. *Продуктивність маркетингу (Π):*

$$\Pi = \frac{Vm}{K} ;$$

де Vm - валовий товарооборот підприємства;

K - кількість працівників маркетингової служби;

$$\Pi=729/12=60,75 \text{ тис. грн.}$$

Продуктивність одного працівника маркетингової служб становить 60,75 тис. грн.

4. Цінова перевага (K_y):

$$K_y = \frac{P_\phi - P_k}{P_k}; \quad (6)$$

де P_ϕ - середня ціна продукції підприємства;

P_k - середня ціна продукції конкурента.

$$K_y = (154 - 158) / 158 = -0,02$$

Отже, цінова перевага підприємства становить 2%.

Приклад 4. Визначити показники ефективності рекламної діяльності в таблиці. Зробити висновки.

Таблиця 2

Вихідні дані

Показник	2016 р.	2017 р.
1. Загальний обсяг продажу товарів, тис. грн.	2460	2670
в т.ч. рекламованих	1840	2030
2. Темп росту обсягів продажу, зумовленого рекламою, %	108	111
3. Кількість договорів, укладених за допомогою реклами, шт.	348	357
4. Витрати на рекламування, тис. грн.	241	297
5. Загальна чисельність аудиторії покупців, чол.	5971	6047
в т.ч. зацікавлених рекламою	2463	2436
покупців, які зголосились на звернення	500	674
з них осіб, які надіслали запити стосовно рекламованих товарів	260	302

Розв'язання:

Показниками ефективності рекламної діяльності є:

Коефіцієнт ефективності реклами "за ціною" – це співвідношення кількості споживачів (покупців), які зголосились на звернення, в розрахунку на одиницю витрат.

Коефіцієнт ефективності витрат на рекламу – це відношення витрат на рекламу до обсягу продажу.

Коефіцієнт віддачі – це питома вага запитів споживачів після подачі рекламних звернень.

Таблиця 3

Ефективність рекламної діяльності

Показник	2016 р.	2017 р.
1. Припадає обсягу рекламованих товарів на один договір, тис. грн.	5,29	5,69
2. Припадає виручки від продажу рекламованих товарів на 100 грн. витрат на рекламу, грн.	763,5	683,5
3. Коефіцієнт ефективності реклами «за ціною»	0,0021	0,0023
4. Коефіцієнт ефективності витрат на рекламу	0,098	0,111
5. Коефіцієнт віддачі	0,044	0,050

Задачі для самостійного розв'язання:

Завдання 1. Функція попиту споживачів на бісквітно-кремовий торт має такий вигляд: $O_n = 41,8 + p$. Функція пропозиції споживачів на цей торт має такий вигляд: $O_{пр} = 10,6 + 3 \cdot p$. Визначити ціну рівноваги на бісквітно-кремовий торт.

Завдання 2. Супермаркет «Афіна» реалізує гуртом та у роздріб широке різноманіття харчової і промислової продукції. Упродовж звітного кварталу були проведені цінові експерименти щодо однієї з марок дорогого коньяку ціна на коньяк була знижена з 400 до 385 грн. за пляшку, що збільшило обсяг продажу впродовж трьох днів з 40 до 45 пляшок. Визначити цінову еластичність коньяку та зробити висновки про можливість зниження ціни.

Завдання 3. Упродовж звітного кварталу торгівельне підприємство здешевило ціну фарби для гуртових покупців з 24 до 18 грн. за банку, що за два тижні призвело до зростання збуту з 10 000 до 18 000 банок. Визначити цінову еластичність фарби та зробити висновки про можливість зниження ціни.

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Особливості визначення ринкового попиту.
2. Показники, що використовуються для оцінки попиту.
3. Методи прогнозування попиту.
4. Особливості застосування методів прогнозування попиту.
5. Поняття «маркетингова діяльність».
6. Функції і принципи маркетингової діяльності.

7. Стратегія і тактика маркетингу підприємства.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Система показників для оцінки попиту.
2. Оцінка обсягу споживання продукції.
3. Аналіз вподобань споживачів.
4. Оцінка впливу науково-технічного прогресу на стан та динаміку попиту споживачів.
5. Комбіновані методи прогнозування попиту.
6. Специфічні форми міжнародного маркетингу.

**ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ
МАТЕРІАЛУ**

1. Визначення чутливості споживачів до зміни цін з точки зору попиту на товари, які вони купують – це:
 - а) цінова еластичність пропозиції;
 - б) цінова еластичність попиту;
 - в) нееластичність попиту;
 - г) нееластичність пропозиції.
2. Розрахунок кількісних та якісних показників розвитку в майбутньому періоді на основі закономірностей, які мали місце в попередньому – це метод:
 - а) кореляційних та регресійних моделей;
 - б) рівня споживання;
 - в) екстраполяції;
 - г) експертний.
3. Метод прогнозування попиту, який будується на основі визначення загальної величини попиту, задоволеної його частини та коефіцієнтів, які характеризують можливість придбання певного товару групами споживачів із певним рівнем доходу – це метод:
 - а) кореляційних та регресійних моделей;
 - б) рівня споживання;
 - в) екстраполяції;
 - г) експертний.
4. Метод довгострокового прогнозування, який надає найбільш достовірну інформацію на підставі опитувань та відповідної обробки даних експертів – це метод:

- а) кореляційних та регресійних моделей;
 - б) рівня споживання;
 - в) екстраполяції;
 - г) експертний.
5. Виробничо-комерційна діяльність підприємства, спрямована на виявлення і задоволення потреб в його продуктах (послугах) за допомогою обміну з метою одержання прибутку, називається:
- а) менеджмент;
 - б) маркетинг;
 - в) сегментація ринку;
 - г) реалізація продукції.
6. Все, що продається з метою задоволення певних потреб, називається:
- а) товаром;
 - б) продукцією;
 - в) якістю;
 - г) споживчими цінностями.
7. Спрямування головних зусиль підприємства на удосконалення виробництва і мобілізацію внутрішніх резервів з метою розширення обсягу виготовлення продукції та зниження її собівартості – це:
- а) продуктова концепція маркетингу;
 - б) виробнича концепція маркетингу;
 - в) комерційна концепція маркетингу;
 - г) концепція соціального маркетингу.
8. Основна увага акцентується на поліпшенні споживчих параметрів виробів, їх конструктивних, експлуатаційних показників, підвищенні якості й завдяки цьому забезпечується належний збут продукції – це:
- а) продуктова концепція маркетингу;
 - б) виробнича концепція маркетингу;
 - в) комерційна концепція маркетингу;
 - г) концепція соціального маркетингу.
9. Для забезпечення належного збуту активізується в першу чергу робота комерційних служб: працівників реклами, агентів по збуту, продавців тощо – це:
- а) продуктова концепція маркетингу;
 - б) виробнича концепція маркетингу;
 - в) комерційна концепція маркетингу;
 - г) концепція соціального маркетингу.
10. Концепція маркетингу, яка не обмежується виявленням і задоволенням індивідуальних потреб як умови ефективної діяльності підприємства, а приймає до уваги суспільні потреби та інтереси передусім перспективного характеру - це:

- а) продуктова концепція маркетингу;
 - б) виробнича концепція маркетингу;
 - в) комерційна концепція маркетингу;
 - г) концепція соціального маркетингу.
11. Реалізація маркетингової стратегії, що здійснюється прийняттям конкретних оперативних рішень з різних питань, називається:
- а) стратегією маркетингу;
 - б) тактикою маркетингу;
 - в) розробкою стратегії;
 - г) стратегічним плануванням.
12. Відносна характеристика споживчих якостей продукції у порівнянні з аналогічною продукцією конкурентів, яку оцінюють за певною системою показників на основі порівняльного аналізу параметрів виробів, називається:
- а) якістю;
 - б) попитом;
 - в) конкурентоспроможністю;
 - г) рівнем споживання.
13. Розподіл ринку за певними ознаками на групи покупців називається:
- а) сегментацією ринку;
 - б) диференціацією;
 - в) поділом;
 - г) обмеженням.
14. Стратегія, яка передбачає пропонування свого товару всьому ринку одразу, називається:
- а) диференційований маркетинг;
 - б) недиференційований маркетинг;
 - в) концентрований маркетинг;
 - г) неконцентрований маркетинг.

ТОВАРНА ТА ЦІНОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА

Основні теоретичні положення

Під маркетинговою товарною політикою розуміють систему дій підприємства для визначення місця товару на ринку, задоволення конкретного потенційного споживача товарами, широкої можливості їх вибору та досягнення підприємством власних цілей.

Товарна політика є визначеною для кожного окремого підприємства. Вона залежить не тільки від його спеціалізації та розмірів, а й від специфіки та стану розвитку ринків збуту, попиту, фінансових й інших ресурсів, зовнішніх і внутрішніх факторів його розвитку.

До *складових товарної політики* відносять: визначення оптимального асортименту товарів та його постійне оновлення; якість продукції; дизайн; розробку і здійснення стратегії упаковки; товарну марку; міру відповідності критеріям споживачів; підтримку конкурентоспроможності товарів; знаходження оптимальних товарних ніш; розробку торгівельного знаку; обслуговування товарів (сервіс); надання основних і додаткових послуг з продажу та експлуатації товарів.

Сутність маркетингової товарної політики полягає у визначенні, формуванні та підтримуванні оптимальної номенклатури товарів з урахуванням поточних і довготривалих цілей підприємства.

Ціна - являє собою економічну категорію, що означає суму грошей, за яку продавець хоче продати, а покупець готовий купити товар. Ціна – це грошова вартість товару.

Види цін поєднуються в їх систему, яка характеризується наступними параметрами:

- рівень ціни - абсолютне кількісне вираження ціни в грошах;
- структура – визначення співвідношення елементів ціни у відсотках чи частках, може відрізнятися по окремих товарних групах;
- динаміка - зміна рівня ціни у часі, яку відображають за допомогою цінових індексів.

На рисунку 1 відображена схема формування ринкової роздрібною ціни на продукцію.

Ринкові відносини вимагають переходу до нових методів формування цін, що ґрунтуються на законах ринку. Вибір методів ціноутворення залежить від прийнятої маркетингової стратегії, а також від виду і характеристика товару (ступінь новизни, можливість заміни іншими товарами), ринкової кон'юнктури, стану підприємства в галузі.

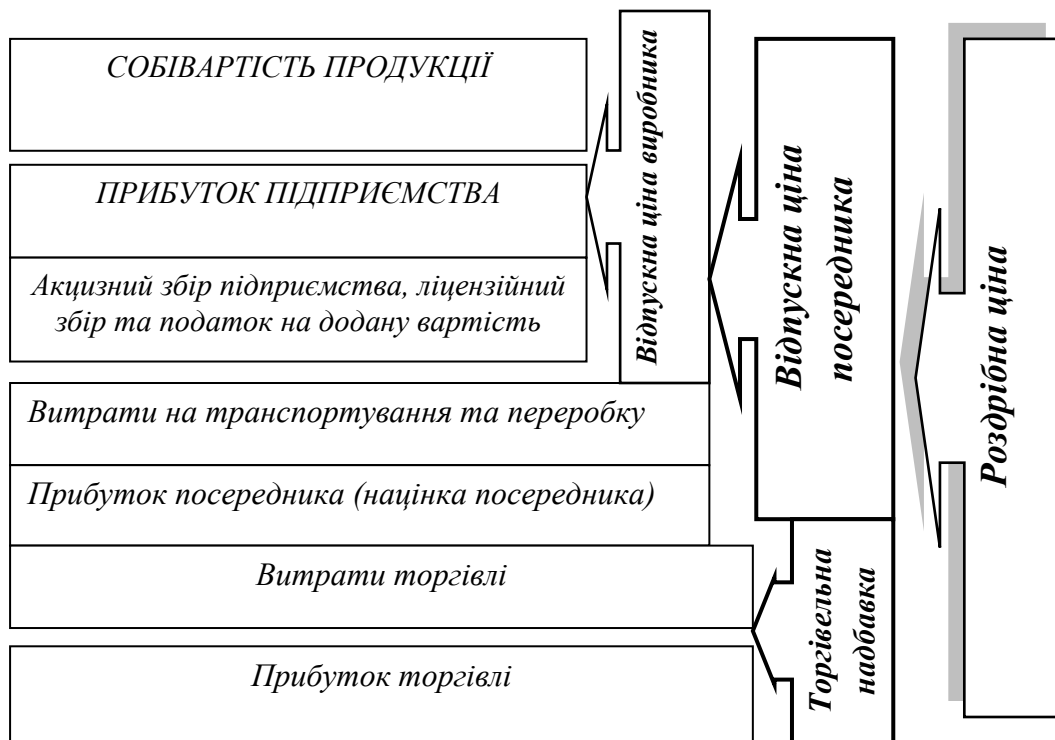

Рис. 1 Схема формування ринкової роздрібної ціни на продукцію

В умовах ринку стратегія ціноутворення може ґрунтуватися на трьох основних підходах:

- Витратні методи
- На основі попиту споживачів
- На основі конкуренції.

І. Витратні методи визначення ціни - розрахунок ціни, виходячи із суми власних витрат підприємства.

Загальна методика розрахунку ціни витратними методами наступна:

- визначається виробнича собівартість продукції;
- додаються загальноуправлінські, загальногосподарські витрати;
- розмір чистого прибутку, який прагне отримати підприємство,
- податки та обов'язкові відрахування, що не увійшли до собівартості.

Витратні методи визначення ціни застосовуються здебільшого в умовах командно-централізованої економіки. В умовах ринкової економіки вони можуть бути базою для визначення окремих стратегій ціноутворення.

Існують наступні витратні методи ціноутворення:

- витрати плюс прибуток;
- мінімальні витрати;
- надбавка до ціни;
- цільове ціноутворення;

- з урахуванням «точки беззбитковості»;

Метод «витрати плюс прибуток»

Використовується у вітчизняній економіці при виконанні державних замовлень (науково-дослідних розробок, космічних програм, будівництві, військово-промислового комплексу), коли необхідні витрати передбачити важко. В умовах адміністративно - командної економіки цей метод був основним.

Розрахунок ціни за цим методом полягає в тому, що до витрат додається фіксований розмір прибутку. Ціна на товар (C) визначається за формулою:

$$C = C + P \cdot C_{\text{сум}}; \quad (1)$$

де C - фактичні витрати виробництва, грн.

P - середній рівень рентабельності на ринку, у відсотках (встановлюється до загальної суми витрат);

$C_{\text{сум}}$ – сумарні витрати, пов'язані з виробництвом, реалізацією товару та адміністративні витрати, грн.

Метод мінімальних витрат

Застосовують коли підприємство прагне вийти на ринок або збільшити на ньому власну питому вагу. Він полягає в тому, що підприємство розраховує ціну, виходячи з мінімальних витрат і без планування прибутку.

Метод надбавок до ціни

Він є одним з найпоширеніших методів ціноутворення, який полягає в тому, що ціну розраховують додаванням до витрат на виробництво товару і збут певної надбавки (коефіцієнта), тобто розрахунок здійснюють за формулою:

$$C = C_z \cdot K_n; \quad (2)$$

де C_z - ціна закупівлі сировини, матеріалів, напівфабрикатів, грн.

K_n - коефіцієнт (надбавка).

Існує **два способи визначення** надбавки і внесення її до ціни товару.

1. Розрахунок здійснюють виходячи з надбавки до собівартості продукції (у відсотках):

$$C = C + \left(1 + \frac{H_c}{100}\right); \quad (3)$$

де H_c – надбавка у відсотках до собівартості

2. Розрахунок здійснюють виходячи із бажаного доходу з обороту (ціни продажу):

$$Ц = \frac{С}{1 - \frac{Нцпр}{100}}; \quad (4)$$

де $Нцпр$ – надбавка у відсотках до ціни продажу.

*Метод цільового ціноутворення
(або метод забезпечення цільового прибутку на інвестований капітал)*

Метод полягає у визначенні ціни як цільової для конкретного ринку з урахуванням діючих чинників або цільового прибутку. Підприємство прагне встановити таку ціну, яка дасть йому можливість покрити всі витрати й отримати заплановану норму прибутку на інвестований капітал. Ціну розраховують виходячи з: собівартості одиниці продукції, запланованої норми прибутку на інвестований капітал у відсотках; величини інвестованого капіталу; запланованого обсягу виробництва і збуту продукції:

$$Ц = \frac{Сс \cdot Нпр \cdot Кінв}{100 \cdot Овз}; \quad (5)$$

де $Сс$ - собівартість одиниці продукції, грн.

$Нпр$ - запланована норма прибутку на інвестований капітал у відсотках;

$Кінв$ - величина інвестованого капіталу, грн.

$Овз$ - запланований обсяг виробництва і збуту продукції.

Метод встановлення ціни з урахуванням точки беззбитковості

Метод полягає у визначенні ціни на основі розрахунку оптимального обсягу виробництва, який дає змогу відшкодувати всі витрати підприємства за рахунок отриманих валових доходів, виходячи з точки беззбитковості.

$$Ц = Vz + \frac{V_{yn}}{Ov}; \quad (6)$$

де Vz - змінні витрати на одиницю виробу, грн.

V_{yn} - умовно-постійні витрати виробництва, грн.

Ov - кількість виробленої продукції.

II. Визначення ціни на основі попиту споживачів

До основних методів визначення ціни на основі попиту споживачів відносяться такі методи:

- *на основі мінімальних витрат* - основою є конкурентна ринкова ціна, яка склалася під впливом попиту та пропозиції. Визначають мінімальний прибуток, який може отримати підприємство, і собівартість, причому умовно-постійні та змінні витрати визначаються окремо.

- *максимальний розмір прибутку* - метод використовується, коли відомі функції попиту та пропозиції. Згідно із законом попиту зниження ціни на товар збільшує обсяг попиту (обсяг збуту) і навпаки, тому підприємство хоче знайти таку точку ціни на кривій попиту, яка забезпечить йому максимальний прибуток у найближчій перспективі. Мета методу – одержати короткостроковий максимальний прибуток, який встановлюється на рівні найбільших витрат виробництва тоді ціна визначається за формулою:

$$Ц = \frac{\Pi + (B_n + B_z) \cdot Oz_b}{Oz_b}; \quad (7)$$

де Π - прибуток підприємства, грн.

$Ц$ - ціна товару, грн.

Oz - обсяг збуту, од;

B_n - постійні витрати за певний період в розрахунку на одиницю продукції продажу, грн.

- *орієнтація на ринкові ціни* - метод передбачає встановлення ціни залежно від середніх цін, що склалися на ринку, та його кон'юнктури. При цьому прибуток і собівартість не мають особливого значення.

Метод належить до пасивних і використовується тоді, коли ціни на ринку на деякий час стабілізувались. Цей метод застосовується для визначення цін на товари широкого вжитку, коли підвищення цін на них можливе у разі покращення якості.

- *Метод змагання(аукціон)* - застосовується при продажу товарів на аукціонах, біржах, оптових, роздрібних ринках, коли споживачі змагаються між собою за право купівлі унікального товару (предмети антикваріату, мистецтва тощо) і ціну визначає попит на нього.

III. Визначення ціни на основі конкуренції

До основних методів визначення ціни на основі конкуренції належать такі методи:

- *на основі рівня поточних цін* - застосовується коли виробник орієнтується на ціну підприємства, яке контролює найбільшу питому вагу на ринку. При цьому можлива невелика націнка або знижка на товар. Метод має модифікації, так в умовах чистої конкуренції й однорідної продукції ціна встановлюється на рівні поточної ринкової, або декілька нижче. Подібне має місце і на монополістичному ринку, коли малі фірми змінюють ціну, коли її міняє ціновий лідер.

- за рівнем конкурентоспроможності товару –використовується якщо підприємство розробило новий товар із певними технічними та економічними параметрами, відмінними за аналогічні параметри товару конкурента, тоді ціна на нього встановлюється з урахуванням інтегрального показника конкурентоспроможності;
- на підставі торгів (або тендерного ціноутворення) - розглядається коли має місце конкурентна боротьба товаровиробників, наприклад, контракт виконання виробничо-технічного проекту на виробництво складного виробу із заздалегідь визначеними параметрами, науково-дослідну розробку, будівництво об'єкта тощо.

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1. Плановий обсяг продажу продукції виходячи з якого розраховувалась ціна становив 50 тис. од. Для виготовлення такої кількості витрати дорівнюватимуть: змінні – 1 млн. грн., постійні – 500 тис. грн. Планується розмір прибутку на рівні 15%.

Визначити зміну ціни, якщо підприємство виготовило і реалізувало 30 тис. од.

Розв'язання:

Фактична сума витрат на виробництво складається з суми постійних і змінних витрат.

1. Визначаємо фактичну суму витрат на виробництво:

$$C=1000000+500000=1500000 \text{ грн.}$$

2. Собівартість одиниці продукції дорівнюватиме:

$$C_{\text{од}}=1500000/50000=30 \text{ грн.}$$

3. Визначаємо розмір прибутку на одиницю товару:

$$П=30*0,15=4,5 \text{ грн.}$$

4. Відповідно ціна одиниці товару становитиме:

$$Ц=30+4,5=34,5 \text{ грн.}$$

5. Якщо підприємство виготовило і реалізувало 30 тис. одиниць товару, то змінні витрати становитимуть:

$$V_{\text{зм}}=500000/50000*30000=300000 \text{ грн.}$$

6. Фактичні витрати на виробництво:

$$C=1000000+300000=1300000 \text{ грн.}$$

7. Собівартість одиниці продукції дорівнюватиме:

$$C_{\text{од}}=1300000/30000=43,33 \text{ грн.}$$

8. Визначаємо розмір прибутку на одиницю товару:

$$П=43,33*0,15=6,5 \text{ грн.}$$

9. Відповідно ціна одиниці товару становитиме:

$$Ц=43,33+6,5=49,83 \text{ грн.}$$

Відповідь: при скороченні обсягу реалізації продукції з 50 тис. до 30 тис. од. ціна реалізації підвищиться з 34,5 грн./од до 49,83 грн./од.

Приклад 2. За допомогою схеми формування ціни (рис. 1) розрахуйте роздрібну ціну продукції. Повна собівартість виробництва продукції складає 200 грн. Рівень рентабельності цього виробу – 18%. Торгівельна надбавка – 8% відпускної ціни, податок на додану вартість – 20%.

Розв'язання:

1. Визначимо розмір прибутку на одиницю товару:

$$П=200 \cdot 18/100\%=36 \text{ грн.}$$

2. Ціна підприємства становитиме:

$$Ц_{п}=200+36=236 \text{ грн.}$$

3. Розрахуємо розмір торговельної надбавки:

$$Т_{н}=236 \cdot 8/100\%=18,88 \text{ грн.}$$

4. Тоді роздрібна ціна (без ПДВ) становитиме:

$$Ц_{р}=236+18,88=254,88 \text{ грн.}$$

5. Далі знаходимо розмір податку на додану вартість:

$$ПДВ=254,88 \cdot 20/100\%=50,98 \text{ грн.}$$

6. Звідси роздрібна ціна з ПДВ дорівнює:

$$Ц_{рПДВ}=254,88+50,98=305,86 \text{ грн.}$$

Відповідь: роздрібна ціна реалізації складає 309,86 грн.

Приклад 3. Для певної групи товарів розроблено шкали бальних оцінок основних параметрів. Ціна базового товару складає 20 балів. Оцінюється новий товар даної групи, експертна оцінка даного товару 30 балів. Визначити за параметричним методом ціну нового товару, якщо ціна базового товару складає 15500 грн.

Розв'язання:

1. Визначимо вартість 1 балу:

$$Ц_{шт}=15500/20=775 \text{ грн.}$$

2. Ціна нового товару складе:

$$Ц_{н}=775 \cdot 30=23250 \text{ грн.}$$

Відповідь: ціна нового товару складе 23250 грн.

Приклад 4. Визначити за допомогою параметричного методу бальної оцінки ціну реалізації 1 кг яблук, якщо ціна реалізації на ринку дорівнює 12 грн.

Таблиця 1

Продукція	Параметри					
	корисність		Зовнішній вигляд		Якість	
	бали	коефіцієнт	бали	коефіцієнт	бали	коефіцієнт

		вагомості		вагомості		вагомості
Конкурента	45	0,3	65	0,35	75	0,35
Запропонована	45	0,3	70	0,35	80	0,35

Розв'язання:

Суть параметричного методу визначення ціни полягає в присвоюванні кожному параметру визначеного числа балів, сумування яких дає загальну оцінку даної продукції. Ціну, за якою буде реалізовувати товаровиробник можна розрахувати за формулою:

$$Ц' = \frac{Ц_k}{\sum(B_{k_i} * K_{v_i})} \quad (8)$$

$$Ц_k = Ц' * \sum(B_{n_i} * K_{v_i}) \quad (9)$$

де $Ц_k$ – ціна, що вже склалася на ринку (ціна конкурентів);

$Ц'$ – ціна одного бала;

B_{k_i}, B_{n_i} - бальна оцінка i – го параметру конкурентного та товару, що пропонується;

K_{v_i} – вагомість відповідного параметру.

Отже, ціна 1 кг яблук становитиме:

$$Ц' = \frac{12}{\sum(45 * 0,3 + 65 * 0,35 + 75 * 0,35)} = 0,192 \text{ грн}$$

$$Ц_k = 0,192 * \sum(45 * 0,3 + 70 * 0,35 + 80 * 0,35) = 12,67 \text{ грн.}$$

Відповідь: ціна реалізації 1 кг яблук складе 12,67 грн.

Приклад 5. Відпускна ціна чоловічого светру фабрики-виробника разом з ПДВ — 272 ум. од. Витрати оптової бази, пов'язані з придбанням светру, — 350 ум. од. Витрати на транспортування виробів — 630 ум. од., на зберігання та реалізацію — 490 ум. од. Оптова база купує партію светрів, що становить 70 од., і планує отримати прибуток 25 ум. од. за кожний светр.

Розрахувати оптову ціну чоловічого светру.

Розв'язання:

1. Визначаються витрати та прибуток оптової бази на один виріб разом з ПДВ:

$$(350 + 490 + 630)/70 + 25 = 46 \text{ ум. од.};$$

$$46 * 1,2 = 55,2 \text{ ум. од.}$$

2. Оптова ціна виробу :

$$272 + 55,2 = 327,2 \text{ ум. од.}$$

Відповідь: оптова ціна виробу складе 327,2 ум.од.

Приклад 6. Підприємство уклало угоду з партнером з Болгарії на придбання партії овочевих консервів (кількістю 50 тис. банок) на суму 20 тис. євро. Курс НБУ за один євро — 29 грн. Витрати підприємства, пов'язані з митним контролем товару: митні збори — 0,3 % вартості угоди; мито — 20 % вартості угоди. Визначити імпорتنу ціну одиниці придбаного товару.

Розв'язання:

1. Вартість угоди на партію виробів у вітчизняній валюті:
 $20 \cdot 26 = 520$ тис. грн.
 2. Митні збори $520000 \cdot 0,3 / 100 = 1560$ грн.
 3. Вартість мита $520000 \cdot 20 / 100 = 104000$ грн.
 4. Сумарна вартість партії товару з урахуванням усіх митних витрат:
 $520000 + 1560 + 104000 = 625560$ грн.
 5. Вартість одиниці виробу згідно з угодою $625560 / 50000 = 12,51$ грн.
- Відповідь: імпортна ціна одиниці придбаного товару згідно угоди складе 12,51 грн.

Задачі для самостійного розв'язання:

Завдання 1. Визначити відпускну ціну на нову друкарську машину баловим методом. Вартість базової моделі 120 тис. євро.

Модель	Параметри					
	якість друку		швидкість друку		економічність	
	бал	коефіцієнт вагомості	бал	коефіцієнт вагомості	бал	коефіцієнт вагомості
Базова	75	0,45	60	0,2	70	0,35
Нова	81	0,45	60	0,2	76	0,35

Завдання 2. Фотолабораторія проявляє та друкує фотокартки. Апарат для друку коштує 7500 грн. Для кожних 4000 фотографій потрібен розчин для проявлення, вартість якого становить 1200 грн. Ремонт апарата передбачено після друку кожних 40 000 фотографій. Вартість ремонту - 750 грн. Пачка фотопаперу у 250 листків коштує 100 грн. Потрібно розрахувати мінімальну ціну однієї фотокартки за умови друку:

- а) 1000 фотокарток; б) 10 000 фотокарток;
- в) 100 000 фотокарток.

Завдання 3. Собівартість виробу – 320 грн., рентабельність – 25 %, ставка акцизного збору – 2 євро за одиницю продукції, курс НБУ – 20 грн. за один євро, ПДВ – 20 %. Визначити відпускну ціну виробника.

Завдання 4. Підприємство-виробник молочних продуктів на виготовлення 1000 пакетів пастеризованого молока жирністю 1,5% витратило: на сировину і матеріали -7500 грн., на паливо й енергію на технологічні ціні – 1700 грн., на заробітну плату виробничих робітників (з соціальними нарахуваннями) - 1600 грн., на загальновиробничі потреби (управління виробництвом) - 260 грн., на збутові потреби - 220 грн. Прийнятна для виробника рентабельність становить 20% доповної собівартості виробництва.

Визначити вільну ціну виробника.

Завдання 5. Собівартість виробу – 600 грн., рентабельність – 50%, роздрібна ціна 1250 грн., торговельна надбавка 15% до ціни виробника, ПДВ – 20%. Визначити націнку посередника.

Завдання 6. Кондитерська фабрика виробляє шоколад, який реалізує в різних містах України. Вартість (разом з ПДВ) отриманих від підприємства сировини і матеріалів, з яких вже сплачений акцизний збір і які використовуються у виробництві шоколаду, — 11 ум. од. Витрати на оплату праці працівників фабрики — 2,6 ум. од. на одиницю, інші витрати — 1,4 ум. од. на одиницю. Підприємство планує отримати прибуток 1,2 ум. од. на одиницю виробу.

Розрахувати відпускну ціну шоколаду фабрики-виробника і ПДВ, який вона повинна сплатити.

Завдання 7. Собівартість верстата становить 1900 грн. Рівень рентабельності – 20 %. Постачальником комплектуючих виробів оплачений ПДВ у розмірі 190 грн. Торговельна надбавка становить 20 %. Визначити відпускну ціну виробника з ПДВ та роздрібну ціну з ПДВ.

Завдання 8. Вітчизняне підприємство виробляє шоколадні вироби. Витрати на сировину і матеріали — 50 тис. грн., з яких згідно із законодавством України частина є підакцизною. Питома вага цих витрат у загальній вартості сировини — 60 %. Згідно з укладеною угодою ці витрати повинно сплатити підприємство-виробник. Акцизний збір на цю сировину — 30 %.

Витрати, пов'язані з транспортуванням сировини та матеріалів від постачальника і зберіганням на шляху перевезення, становлять 2100 грн. З отриманої сировини планується виробити 12000 кг продукції. Витрати на оплату праці працівників підприємства — 0,6 грн. на 1 кг виробу; інші умовно-постійні витрати — 6000 грн. на всю партію виробів, змінні витрати

— 1,8 грн. на 1 кг виробів. Виробник планує отримати прибуток на рівні щонайменше 35%. Розрахувати відпускну ціну 1 кг виробів.

Завдання 9. Собівартість виробу — 252 грн., рентабельність — 25%, ставка акцизного збору — 55%, ПДВ — 20%, націнка посередника — 15% ціни виробника, а торговельна надбавка — 30% ціни посередника. Визначити роздрібну ціну.

Завдання 10. Кавоварка має повну собівартість 1360 грн. Рівень рентабельності - 34%. Надбавка за високу якість і відповідність міжнародним стандартам становить 14% до вільної відпускну ціни. Ставка акцизного збору - 8%. Якою є роздрібна ціна кавоварки, якщо кінцевий продавець встановлює 15%-у надбавку до відпускну ціни з ПДВ?

Завдання 11. Собівартість виробництва товару становить 17 грн., прийнятна рентабельність - 25%, ПДВ - 20%, акциз - 15%. Чи влаштує виробника відпускну ціна з ПДВ у розмірі 30 грн.

Завдання 12. Визначте відпускну ціну на нову овочерізальну машину, призначену для заміни раніше освоєної, яка має оптову ціну 575 грн. Головним технічним параметром є продуктивність (кг/год) при нарізанні картоплі, що дорівнює у новій машині 900, а у старій — 500, понижувальний коефіцієнт — 0,9.

Завдання 13. Відпускну ціна жіночого костюма фабрики-виробника разом з ПДВ — 102 ум. од. Витрати оптової бази, пов'язані з придбанням та транспортуванням виробів, — 1450 ум. од. Загальна кількість придбаних виробів — 150 од. Оптова база планує отримати прибуток 12 ум. од. за кожний костюм. Витрати роздрібно-торговельного підприємства, пов'язані з доставкою товару з оптової бази, підготовкою до продажу та реалізацією, — 4380 ум. од. Запланований прибуток торговельного підприємства — 30 ум. од. за кожний костюм.

Розрахувати оптову і роздрібну ціну жіночого костюма і ПДВ, який повинен заплатити оптова база.

Завдання 14. Оптово-посередницьке торговельне підприємство планує реалізовувати холодильники, для чого укладає контракт з виробником. Середня оптова ціна на ринку одного холодильника — 645 ум. од. Витрати підприємства на транспортування — 360 ум. од. за 40 холодильників. У середньому на виріб планується 18 ум. од. на заробітну плату, інші витрати становлять 640 ум. од. на всю партію. Розрахувати відпускну ціну

холодильників підприємства, якщо запланований рівень прибутку — 15% за холодильник.

Завдання 15. Роздрібне торговельне підприємство уклало угоду з іноземною фірмою на постачання кави розчинної за ціною поставки до Києва 52 грн. за банку. На одиницю цього виробу встановлено акцизний збір 0,10 євро (курс національного банку України до одного євро — 29 грн.). Витрати торговельного підприємства, пов'язані зі зберіганням та реалізацією виробу, — 5,5 грн. на кожну банку. Підприємство планує отримати прибуток 25 % вартості виробу.

Розрахувати роздрібну ціну на банку кави розчинної.

Завдання 16. Українська фірма уклала угоду з голландською фірмою на постачання 5 тис. виробів із золота на суму 100 тис. євро. Курс національного банку — 29 грн. за один євро. Рівень мита — 40 %, митні збори — 0,3 % загальної вартості угоди. На ці види виробів встановлено акцизний збір 50 %. Фірма планує отримати прибуток на одиницю виробу на рівні 8 %. Витрати фірми, пов'язані з транспортуванням, зберіганням, підготовкою до реалізації та реалізацією ювелірних виробів, у тому числі заробітна плата персоналу фірми, — 15 %. Розрахувати кінцеву роздрібну ціну одного ювелірного виробу.

Завдання 17. Роздрібне підприємство придбало у фабрики-виробника для реалізації 120 жіночих кофт за відпускною ціною фабрики разом з ПДВ 95 ум. од. Транспортні витрати — 480 ум. од., інші — 545 ум. од. Витрати роздрібно-торговельного підприємства на заробітну плату — 55,6 %. Прибуток планується в розмірі 25 ум. од. за кожну кофту. Розрахувати роздрібну ціну жіночої кофти.

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Сутність та зміст маркетингової товарної політики.
2. Основні складові та структура маркетингової товарної політики.
3. Загальна характеристика цін.
4. Функції цін та фактори, що впливають на їх рівень.
5. Класифікація та види цін.
6. Основні принципи ціноутворення.
7. Елементи ціни на продукцію та етапи її формування.
8. Загальна характеристика методів ціноутворення.
9. Витратні методи ціноутворення.

10. Методи визначення ціни на основі попиту споживачів.
11. Визначення ціни на основі конкуренції.
12. Сутність та види цінової стратегії підприємства.
13. Характеристика та принципи цінової політики.
14. Типи цінової політики.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Сучасний стан ціноутворення на продукцію підприємств України.
2. Найпоширеніші методи ціноутворення продукції підприємств різних секторів економіки.
3. Динаміка рівня цін на продукцію різних галузей економіки України.
4. Динаміка та шляхи удосконалення ціноутворення продукції підприємств України.
5. Державна політика в сфері ціноутворення продукції підприємств різних галузей економіки України.
6. Особливості ведення зовнішньої торгівлі на Україні.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Система дій підприємства для визначення місця товару на ринку, задоволення конкретного потенційного споживача товарами, широкої можливості їх вибору та досягнення підприємством власних цілей – це:
 - а) маркетингова товарна політика;
 - б) цінова політика;
 - в) маркетингова політика;
 - г) кадрова політика.
2. Маркетингова товарна політика складається з :
 - а) розробки товару;
 - б) обслуговування товару;
 - в) елімінування товару;
 - г) всі відповіді вірні.
3. Ціна – це:
 - а) економічна категорія, що означає суму грошей, за яку продавець хоче продати товар;
 - б) економічна категорія, яка означає суму грошей за яку покупець готовий купити товар;
 - в) грошове вираження вартості товару;
 - г) всі відповіді вірні.

4. Функція ціни, за допомогою якої здійснюється зв'язок між виробництвом і споживанням, пропозицією та попитом – це:
- а) збалансованості попиту і пропозиції;
 - б) стимулююча;
 - в) розподільча;
 - г) функція раціонального розміщення.
5. Функція ціни, яка бере участь в розподілі або перерозподілі національного чистого доходу між галузями економіки, державними та іншими її секторами, різними формами власності – це:
- а) розподільча;
 - б) інформаційна;
 - в) стимулююча;
 - г) збалансованості попиту і пропозиції.
6. За методом встановлення розрізняють ціни наступних видів:
- а) державні, договірні, вільні;
 - б) державні, контрольні, вільні;
 - в) виробничі, договірні, вільні;
 - г) виробничі, посередницькі, вільні.
7. Ціна, яка встановлюється виробниками або реалізаторами, які є монополістами і займають найбільший сегмент ринку – це:
- а) конкурентна,
 - б) монопольна;
 - в) номінальна;
 - г) ціна виробника.
8. Ціна, яка складається на конкурентному ринку під впливом попиту і пропозиції – це:
- а) конкурентна;
 - б) номінальна;
 - в) монопольна;
 - г) договірна.
9. За наявністю посередників у товарорусі продукції розрізняють наступні види цін:
- а) виробництва, гуртова, роздрібна;
 - б) виробництва, гуртова, ринкова;
 - в) посередника, гуртова, роздрібна;
 - г) посередника, виробника, роздрібна.
10. За методом встановлення розрізняють ціни наступних видів:
- а) державні, договірні, вільні;
 - б) державні, контрольні, вільні;
 - в) виробничі, договірні, вільні;
 - г) виробничі, посередницькі, вільні.

11. Тип цінової політики, при якій фірми володіють значною часткою ринків, обумовлюючи монопольно високі ціни – це:
- а) ціновий лідер;
 - б) атака;
 - в) знімання вершків;
 - г) стратегія впровадження.
12. Тип цінової політики, при якій товаровиробники прагнуть зайняти на ринку положення лідера, тому різко знижують ціну на товар, створюючи монопольне положення на ринку, а потім ціни встановлюються на рівні ринкових – це:
- а) атака;
 - б) ціновий лідер;
 - в) знімання вершків;
 - г) стратегія впровадження.
13. Тип цінової політики, коли при введенні нового товару на ринок, покупці готові дати за нього будь-яку високу ціну, а продавці одержують максимальний прибуток від реалізації кожної одиниці товару – це:
- а) знімання вершків;
 - б) стратегія слідування в фарватері;
 - в) ціновий лідер;
 - г) впровадження.
14. Розрахунок ціни, виходячи із суми власних витрат підприємства передбачає метод:
- а) витратний;
 - б) попиту споживачів;
 - в) конкуренції;
 - г) кон'юнктури ринку.
15. Витратний метод, який застосовують коли підприємство прагне вийти на ринок або збільшити на ньому власну питому вагу – це метод:
- а) мінімальних витрат;
 - б) надбавок до ціни;
 - в) витрати плюс прибуток;
 - г) цільове ціноутворення.
16. Метод, при якому ціну розраховують додаванням до витрат на виробництво товару і збут певної надбавки – це:
- а) надбавок до ціни;
 - б) мінімальних витрат;
 - в) витрати плюс прибуток;
 - г) цільового ціноутворення.
17. За допомогою даного методу визначають ціну, коли має місце конкурентна боротьба товаровиробників:

- а) за рівнем конкурентоспроможності товару;
- б) на підставі торгів;
- в) за рівнем конкурентоспроможності підприємства;
- г) вірна відповідь відсутня.

ТЕМА 6

**ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА****Основні теоретичні положення**

Прогноз (з грец. передбачення) – є науково обґрунтована гіпотеза щодо ймовірного майбутнього стану підприємства, діяльності його підрозділів та ділянок, а також економічних показників його розвитку

Прогнозування попиту - передбачення майбутнього попиту на товари і послуги з метою кращого обґрунтування відповідних виробничих планів. Воно поділяється на: короткострокове (кон'юнктурне), середньострокове і довгострокове.

Прогнозування ринкової кон'юнктури - передбачення економічної ситуації, яка може скластися на ринку в майбутньому. Вона характеризується рухом цін, відсоткових ставок, валютного курсу, заробітної плати, дивідендів, а також динамікою виробництва та споживання.

Основною *ціллю прогнозування* на підприємстві – є найточніше передбачення далекої й близької перспективи свого розвитку, для запобігання економічних ризиків і вибору правильного курсу розвитку.

Найважливішими *видами прогнозів* в умовах ринку є прогноз збуту і прогноз технічного розвитку підприємства.

Методи прогнозу класифікуються за різними критеріями:

1. **Кількісні методи**: екстраполяція тренда, прогнозування на базі індикаторів, регресивний аналіз.

2. **Якісні методи** : метод Дельфі ,сценарій .

Планування - це складова частина управління, яка полягає в розробці і практичному втіленні планів, визначає майбутній стан діяльності підприємства, засоби та способи його досягнення.

Довгострокові плани включають загальні питання диверсифікації, політики власності, роль і характер закордонної діяльності і т. п.

Основне *завдання середньострокового планування* - вибір засобів для виконання поставлених цілей, які визначаються довгостроковим планом. Рішення, які приймаються в процесі розробки середньострокових планів, орієнтовані на близьке майбутнє (5 років).

У середньострокових планах відображаються такі види діяльності фірми: загальна кадрова політика, загальна виробнича стратегія, нова продукція, загальна фінансова політика, загальна політика збуту і т. п.

Короткострокове планування - це планування використання фізичних ресурсів, яке призначене вирішувати конкретні внутрішні проблеми. Короткострокові плани повинні відповідати довгостроковому

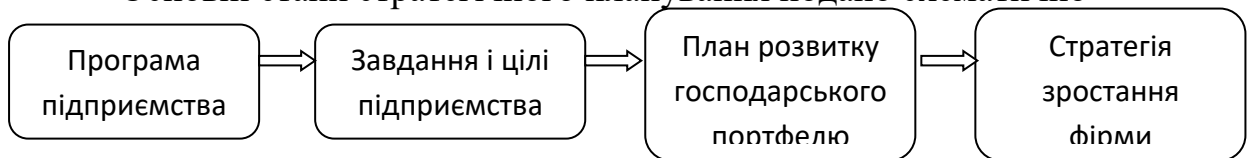
плану. Короткострокові плани розробляються на один - два роки з деталізацією їх показників по кварталах та місяцях.

Функціональні (тактичні) плани характеризують окремі види діяльності підприємства в умовах ринку. Основні різновиди функціональних (тактичних планів):

- план виробництва продукції (виробнича програма);
- план розвитку науки та техніки;
- план підвищення економічної ефективності виробництва;
- план капітальних вкладень і капітального будівництва;
- план матеріально-технічного забезпечення;
- план праці і кадрів;
- план з витрат виробництва і реалізації продукції;
- фінансовий план;
- план соціального розвитку колективу підприємств і об'єднань;
- план заходів з охорони природи і раціонального використання природних ресурсів.

Стратегічне планування - це управлінський процес створення і підтримки стратегічної відповідності між цілями фірми, її потенційними можливостями і шансами в сфері маркетингу.

Основні етапи стратегічного планування подано схематично

Тактичне планування - короткочасна економічна поведінка, яка розрахована на відносно короткочасний період, виходячи з поточної ситуації. До тактичного планування будь-якого підприємства відноситься розробка середніх і короткострокових планів.

Оперативне планування діяльності підприємства - це поточне, виробничо-фінансове і виконавче планування на короткий період часу, орієнтоване на доповнення, деталізацію, внесення коректив до накреслених раніше планів і графіків робіт.

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Поняття «план».
2. Сутність процесу планування.
3. Методи планування.
4. Принципи планової діяльності.
5. Види планування.

6. Природа стратегічного планування.
7. Стратегічні школи.
8. Стратегія, її розробка, стратегічне планування.
9. Сучасні умова планування діяльності підприємств.
10. Способи прогнозування майбутнього.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Прогнозування, планування й регулювання діяльності підприємства.
2. Планування та прогнозування витрат на підприємстві.
3. Планування і мотивація діяльності.
4. Стратегічне планування інвестиційної діяльності.
5. Стратегічне планування – основа довгострокового бізнесового благополуччя.
6. Сучасний досвід планування на вітчизняних підприємствах.
7. Закордонний досвід планової діяльності.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Інструмент і метод управління, націлений на підвищення ефективності різноманітних форм господарювання – це:
 - а) прогноз;
 - б) план;
 - в) процес;
 - г) мотив.
2. Управлінська діяльність, яка має своє відображення в поточних та перспективних планах та фіксує майбутній стан об'єкта управління в поточні моменти часу – це:
 - а) управління;
 - б) контроль;
 - в) планування;
 - г) мотивація.
3. Відповідність видовим ознакам плану, що розробляється – це:
 - а) метод планування;
 - б) вимога до методів планування;
 - в) принцип планування;
 - г) вид планування.
4. Наукова обґрунтованість – це:
 - а) метод планування;

- б) вимога до методів планування;
 - в) принцип планування;
 - г) вид планування.
5. Довгострокове планування є:
- а) поточним;
 - б) оперативним;
 - в) перспективним;
 - г) стратегічним.
6. За принципами визначення планових показників розрізняють такі методи планування:
- а) ресурсний та цільовий;
 - б) екстраполяційний та інтерполяційний;
 - в) балансовий та матричний;
 - г) факторний та нормативний.
7. Розробку планів на всіх рівнях управління підприємством та за всіма напрямками його діяльності на більш короткі періоди (квартал, місяць) передбачає планування:
- а) поточне;
 - б) перспективне;
 - в) довгострокове;
 - г) стратегічне.
8. Важлива складова планування, яка визначає конкретні часові межі для вирішення кожного операційного завдання, без чого не буде досягнуто ні тактичних, ні стратегічних цілей – це:
- а) графіки;
 - б) рисунки;
 - в) схеми;
 - г) діаграми.
9. Сукупності засобів, за допомогою яких підприємство наближається до досягнення своїх довгострокових цілей – це:
- а) стратегічне планування;
 - б) план;
 - в) стратегія;
 - г) стратегічний менеджмент.
10. Визначення головних довгострокових цілей і завдань підприємства, прийняття наряду дій та розподіл ресурсів, необхідних для виконання встановлених цілей – це:
- а) стратегічне планування;
 - б) план;
 - в) стратегія;
 - г) стратегічний менеджмент.

ВИРОБНИЧА ПРОГРАМА ПІДПРИЄМСТВА

Основні теоретичні положення

Виробнича програма - це система завдань з виробництва і доставки продукції споживачам відповідно до номенклатури, асортименту, належної якості і в встановлені терміни згідно з договорами поставок.

Номенклатура- це перелік назв окремих видів продукції.

Асортимент- це різновидність виробів у межах даної номенклатури.

Рівень виконання виробничої програми за обсягом визначається за формулою:

$$ВПооб = \frac{\sum_{i=1}^m ОВ\phi_i}{\sum_{i=1}^m ОВn_i} \cdot 100; \quad (1)$$

Рівень виконання виробничої програми за асортиментом визначається за формулою:

$$ВПасор = \frac{\sum_{i=1}^m / ОВ\phi_i / n_i}{\sum_{i=1}^m ОВn_i} \cdot 100; \quad (2)$$

де $ОВ\phi_i$, $ОВn_i$ – фактичний і плановий обсяги випуску продукції i – го виду;

$/ОВ\phi_i/n_i$ – фактичний випуск продукції i – го виду продукції у планових межах.

В основу планування виробничої програми покладена система показників обсягу виробництва, яка включає натуральні, трудові та вартісні показники.

Натуральні показники представляються у фізичних одиницях виміру (метри, штуки, тони і т. д.). *Загальний обсяг виробництва продукції в натуральних вимірниках* встановлюють на основі обсягу поставок :

$$ОВ = ОП - Зпр + Зкр; \quad (3)$$

де $ОВ$ - обсяг виробництва продукції в натуральних одиницях;

$ОП$ - обсяг поставок у натуральних одиницях;

$Зпр$ – запаси готової продукції на складі на початок планового року у натуральних одиницях;

Зкр - запаси готової продукції на складі на кінець планового року у натуральних одиницях.

Трудові показники виробничої програми використовуються у внутрішньовиробничому плануванні для оцінки трудомісткості одиниці продукції та виробничої програми.

Для узагальнюючої характеристики розраховую показники виробничої діяльності у *вартісному вираженні*. Вихідними даними для цього є виробнича програма у натуральному виразі та ціни. Вартісними показниками виробничої програми є:

1. **Товарна продукція** – це загальна вартість усіх видів готової продукції, наданих послуг виробничого характеру, що підготовлена для реалізації.

Обсяг товарної продукції (ТП) визначають за формулою:

$$ТП = ГП + Н + Ппх + Тнс + Ркб + Пдг + Рвс ; \quad (4)$$

де *ТП* - товарна продукція;

ГП - готова продукція;

Н - напівфабрикати, які поставляються на сторону;

Ппх - послуги промислового характеру;

Тнс - товари народного споживання;

Ркб - роботи з капітального будівництва, які виконуються власниками;

Пдг - продукція допоміжних господарств, призначена для реалізації «на сторону»;

Рвс.- середні та капітальні ремонту, що виконуються власними силами.

Готова продукція (*ГП*) визначається за формулою:

$$ГП = \sum_{i=1}^n O_i \cdot Ц_i; \quad (5)$$

де *O_i* – обсяг випущеної продукції *i*-го виду в натуральних одиницях;

Ц_i – гуртова ціна підприємства одиниці виробу *i*-го виду, грн.

n – кількість видів продукції, що виготовляються на підприємстві.

Обсяг товарної продукції з врахуванням залишків готової продукції на складі визначається за формулою:

$$ТП = ГП + (ГПк - ГПн) \quad (6)$$

де *ГПк*, *ГПн* – залишки готової продукції на складі.

2. **Валова продукція** характеризує загальний обсяг виробництва, тобто обсяг виготовленої продукції, робіт, послуг, виконаних на підприємстві за певний період у незмінних, або порівнянних цінах.

Вартість валової продукції (ВП) визначається за формулою:

$$ВП = ТП + (НЗВн - НЗВк) + (Ін - Ік); \quad (7)$$

де $HЗВ_n$ - вартість залишків незавершеного виробництва та напівфабрикатів на початок планового періоду, грн.

$HЗВ_k$ - вартість залишків незавершеного виробництва та напівфабрикатів на кінець планового періоду, грн.

I_n – вартість інструменту для власних потреб на початок планового періоду, грн.

I_k – вартість інструменту для власних потреб на кінець планового періоду, грн.

Обсяг виробничої програми в натуральних одиницях також можна встановити на основі обсягу реалізації:

$$OB = OP_i - ГП_{in.p} + ГП_{ik.p}. \quad (8)$$

де OP_i – запланований обсяг реалізації продукції і-го виробу;

Залишки готової продукції на початок планового періоду визначаються з їх фактичної величини на кінець попереднього періоду. Залишки готової продукції на кінець планового періоду визначаються виходячи з терміну зберігання продукції на складі:

$$ГП_{ik.p} = \frac{OP_i \cdot T_{ізб.}}{ДП} \quad (9)$$

де $T_{ізб.}$ – запланований обсяг реалізації продукції і-го виробу;

$ДП$ – тривалість планового періоду, дні

3. Незавершене виробництво у вартісному виразі - це продукція, яка перебуває на різних проміжних стадіях виробничого циклу. Вона включає надходження матеріалів зі складу в цех та їх перебування у виробничому процесі до моменту здачі виробів на склад готової продукції.

4. Обсяг реалізованої продукції - включає вартість усіх готових виробів, що були поставлені покупцям і оплачені ними, та вартість інших виконаних робіт, які входять в товарну продукцію. Вартість робіт непромислового характеру до обсягу реалізації не входить. Обсяг реалізованої продукції вимірюється в діючих оптових цінах підприємства, а при розрахунку прибутку від реалізації - також за собівартістю. Цей показник враховує результати реалізаційної діяльності.

5. Обсяг чистої продукції підприємства - це вартість, створена на підприємстві, або додана вартість. Чиста продукція може бути обчислена як

сума основної та додаткової заробітної плати підприємства з відрахуваннями на соціальні заходи.

Обчислюють за формулою:

$$ЧП = ТП - (МВ + А); \quad (10)$$

де $ЧП$ - чиста продукція підприємства;

$МВ$ - матеріальні витрати на виробництво продукції;

$А$ - сума амортизаційних відрахувань за відповідний період.

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1: Визначити рівень виконання виробничої програми підприємства за обсягом виробництва, якщо у звітному році було заплановано виробництво продукції на рівні 480 тис. ум.банок, а фактично вироблено – 492 тис. ум.банок.

Розв'язання:

Розрахуємо рівень виконання виробничої програми за обсягом виробництва:

$$ВПоб = \frac{492}{480} \cdot 100 = 102,5\%$$

Відповідь: рівень виконання плану за обсягом виробництва складає 102,5%.

Приклад 2: Визначить обсяг товарної продукції підприємства, якщо обсяг випуску готової продукції складає: виріб А – 4800 тис. од; виріб В-370 тис. од. Гуртова ціна виробу А складає 25 грн./од, виробу В- 48 грн./од. підприємство надає послуги промислового характеру на сторону в розмірі 45 тис. грн., вартість виготовлених напівфабрикатів на сторону складає 102 тис. грн.

Розв'язання:

Розрахуємо вартість готової продукції:

$$ТП = 4800 \cdot 25 + 370 \cdot 48 = 137760 \text{ тис. грн}$$

Тоді, вартість товарної продукції буде дорівнювати:

$$ТП = 137760 + 45000 + 102000 = 284760 \text{ тис. грн}$$

Відповідь: обсяг товарної продукції підприємства складатиме 284,76 тис. грн.

Приклад 3: Визначити рівень виконання виробничої програми підприємства за асортиментом. Вихідні дані наведені в таблиці:

Продукція	Випуск, ум. банок	
	За планом	фактично
Виріб А	204	200
Б	380	390
В	120	127

Розв'язання:

Розрахуємо рівень виконання виробничої програми за асортиментом:

$$ВП_{асор} = \frac{390 + 127}{204 + 380 + 120} \cdot 100 = 73,4\%$$

Відповідь: рівень виконання плану за асортиментом складає 73,4%.

Приклад 4: Визначить обсяг валової і товарної продукції підприємства. Обсяг виробництва виробів складає 125 тис. од. за ціною 53 грн./од. Розмір залишків готової продукції на складі на початок року дорівнює 32 тис. грн., на кінець року – 42 тис. грн. Залишки незавершеного виробництва даного виробу на початок року склали 11,5 тис. грн., на при кінці періоду – 10,3 тис. грн.

Розв'язання:

1. Розрахуємо вартість товарної продукції:

$$ТП = 125000 \cdot 53 + (42000 - 32000) = 6635 \text{ тис. грн}$$

2. Розрахуємо вартість валової продукції:

$$ВП = 6635 + (11,5 - 10,3) = 6636,2 \text{ тис. грн}$$

Відповідь: обсяг товарної продукції підприємства складатиме 6635 тис. грн., вартість валової продукції – 6636,2 тис. грн.

Завдання для самостійного розв'язання:

Завдання 1: Визначити рівень виконання виробничої програми підприємства за обсягом виробництва і асортиментом.

Продукція	Випуск, ум. банок		Рівень виконання плану, %
	За планом	фактично	
Виріб А	190	200	
Б	380	390	
В	120	127	
Г	400	375	
Д	450	450	
Ж	350	-	
ВСЬОГО			

Завдання 2: Визначити обсяг готової продукції підприємства:

Показники	Обсяг продукції, од., л., кг, тис. грн.	Гуртова ціна, грн. /од.
Готові вироби: А	4800	25,0
Б	3720	49,0
В	8600	41,0
Г	10000	15,8
Продукція допоміжного підсобного господарства:		
- олія	320	15,0
- борошно	800	8,5
- крупа пшенична	420	3,2

Завдання 3: Визначити обсяг товарної продукції підприємства:

Показники	Обсяг продукції, од., л., кг/тис. грн.	Гуртова ціна, грн. /од.
Готові вироби: А	1200	30,0
Б	1220	26,0
Продукція допоміжного підсобного господарства:		
- олія	1230	15,0
- крупа кукурудзяна	1420	3,2
Послуги промислового характеру	140	*
Напівфабрикати на сторону	56,0	*
Вартість капітального ремонту власними силами	740	*

Завдання 4: Визначити обсяг готової, валової, товарної і чистої продукції підприємства за даними таблиці.

Продукція	Обсяг випуску, шт.	Ціна одиниці продукції, грн.	Залишки незавершеного виробництва, тис. грн.		Залишки готової продукції на складі, тис. грн.		Сума основної та додаткової заробітної плати в розрахунку на одиницю продукції, грн.
			на початок року	на кінець року	на початок року	на кінець року	
А	125	500	11,2	13,8	31,8	41,2	180
Б	180	325	18,1	15,6	2,9	15,3	138
В	500	180	7,3	4,9	4,8	6,8	72
Г	280	2700	16,2	15,4	13,2	11,8	1832

Завдання 5: Визначити запаси готової продукції на кінець року

Продукція	План реалізації продукції, од.	Термін зберігання готової продукції, днів	Запаси готової продукції	
			на початок року	на кінець року
А	450	7	18	
Б	380	10	38	

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Сутність та завдання виробничої програми.
2. Сутність номенклатури та асортименту.
3. Елементи формування виробничої програми.
4. Етапи розробки виробничої програми.
5. Показники виробничої програми.
6. Методика визначення вартісних показників виробничої програми.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Сутність, завдання і місце виробничої програми в системі господарських планів підприємства.
2. Системи і методи планування виробничої програми підприємства.
3. Зміст і порядок розроблення виробничої програми підрозділів.
4. Оптимізація обсягів випуску продукції у конкурентному середовищі.
5. Значення оптимальної виробничої програми на підприємстві.
6. Зміст і особливості визначення виробничої програми підприємств різних форм власності.

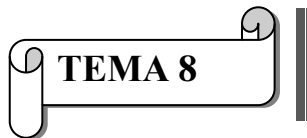
ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Система завдань з виробництва і доставки продукції споживачам відповідно до номенклатури, асортименту, належної якості і в встановлені терміни згідно з договорами поставок – це:
 - а) виробнича програма;
 - б) обсяг виробництва;
 - в) план збуту продукції;

- г) вірна відповідь відсутня.
2. До основних елементів виробничої програми відносять:
- а) угоди, державний контракт, державне замовлення, портфель замовлень, обсяг власних потреб;
 - б) державний контракт, державне замовлення, портфель замовлень, обсяг власних потреб;
 - в) угоди, державний контракт, державне замовлення, портфель замовлень,
 - г) державний контракт, державне замовлення, портфель замовлень, обсяг власних потреб.
3. Засіб забезпечення потреб споживачів, що фінансуються за рахунок Державного бюджету, та поновлення державного резерву – це:
- а) державний контракт;
 - б) угода;
 - в) портфель замовлень;
 - г) державні замовлення.
4. Засіб стимулювання збільшення виробництва у пріоритетних галузях, впровадження нових технологій, випуску дефіцитних видів продукції, державної підтримки важливих наукових досліджень – це:
- а) державне замовлення;
 - б) портфель замовлень;
 - в) угода;
 - г) державний контракт.
5. Частина продукції підприємства, яка споживатися безпосередньо самим підприємством – це:
- а) обсяг власних потреб;
 - б) державний контракт;
 - в) портфель замовлень;
 - г) номенклатура підприємства.
6. Обсяг продукції, який формується на основі контрактів між підприємствами-виробниками і підприємствами-споживачами та відображає його постійні прямі господарські зв'язки – це:
- а) портфель замовлень;
 - б) асортимент потреб;
 - в) обсяг власних потреб;
 - г) державний контракт.
7. Перелік назв окремих видів продукції – це:
- а) номенклатура;
 - б) асортимент;
 - в) портфель продукції;
 - г) вірна відповідь відсутня.
8. Різновидність виробів у межах даної номенклатури – це:

- а) асортимент;
 - б) номенклатура;
 - в) портфель продукції;
 - г) вірна відповідь відсутня.
9. Виробнича програма розробляється в показниках
- а) натуральних і вартісних;
 - б) натуральних;
 - в) вартісних;
 - г) трудових.
10. Продукція, яка виготовлена в плановому або попередньому періодах, що відповідає стандартам, технічним умовам, упакована і підготовлена до реалізації – це:
- а) товарна;
 - б) валова;
 - в) реалізована;
 - г) чиста.
11. Вся продукція у вартісному виразі, незалежно від ступеня її готовності – це:
- а) валова;
 - б) реалізована;
 - в) чиста;
 - г) товарна.
12. Кількість продукції підприємства, яка використовується всередині його для подальшої переробки – це:
- а) внутрішньогосподарський оборот;
 - б) валовий оборот підприємства;
 - в) вірна відповідь відсутня;
 - г) товарний оборот підприємства.
13. Вартість усіх готових виробів, що були поставлені покупцям і оплачені ними, та вартість інших виконаних робіт, які входять в товарну продукцію – це продукція:
- а) реалізована;
 - б) чиста;
 - в) товарна;
 - г) валова.
14. Валова продукція може вимірюватись в :
- а) в порівняльних та поточних цінах;
 - б) порівняльних цінах;
 - в) в поточних, або діючих цінах;
 - г) всі відповіді вірні.

ТЕМА 8

ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ПРОДУКТИВНІСТЬ І ОПЛАТА ПРАЦІ

Основні теоретичні положення

Персонал підприємства – це сукупність працівників, що включені у списочний склад підприємства, мають необхідну професійну підготовку та (або) практичний досвід.

Слід розрізняти явочну, облікову та середньооблікову чисельність працівників підприємства.

Явочна чисельність включає всіх працівників, що з'явилися на роботу.

Облікова чисельність включає всіх постійних, тимчасових і сезонних працівників, котрих прийнято на роботу терміном на один і більше днів незалежно від того, перебувають вони на роботі, знаходяться у відпустках, відрядженнях, на лікарняному листку тощо.

Середньооблікова чисельність працівників за певний період визначається як сума середньомісячної чисельності, поділена на кількість місяців у розрахунковому періоді. Розрізняють:

- **Середньооблікова чисельність працівників** за звітний місяць обчислюється шляхом підсумовування чисельності працівників облікового складу за кожний календарний день звітного місяця, тобто з 1 по 30 або 31 (для лютого — по 28 або 29 число), враховуючи святкові (неробочі) і вихідні дні й ділення одержаної суми на число календарних днів звітного місяця. Певна категорія працівників підлягає вилученню із облікової чисельності (працівники, які не є у штаті даного підприємства; знаходяться у відпустках у зв'язку з вагітністю та пологами або в додатковій відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею відповідного віку тощо);

- **Середньооблікова чисельність штатних працівників на підприємствах, які працювали неповний місяць** (наприклад, на щойно введених в експлуатацію підприємствах, ліквідованих, що мають сезонний характер виробництва тощо, за винятком тих, які переведені тимчасово на такий режим роботи за рішенням адміністрації), визначається шляхом ділення суми чисельності штатних працівників облікового складу за всі дні роботи підприємства у звітному місяці, враховуючи вихідні та святкові (неробочі) дні за період роботи, на загальне число календарних днів у звітному місяці.

- **Середньооблікова чисельність працівників за період із початку року** (в тому числі за квартал, півріччя, 9 місяців, рік) обчислюється шляхом підсумовування середньооблікової чисельності працівників за всі місяці роботи підприємства, що минули за період із початку року до звітного місяця

включно, та діленням одержаної суми на кількість місяців за період із початку року, тобто відповідно на 2, 3, 4...12;

- Підприємство, що працювало неповний рік (сезонний характер роботи або введення в експлуатацію після січня тощо), середньооблікову чисельність штатних працівників облікового складу за рік визначає також шляхом підсумовування зазначеної чисельності працівників за всі місяці роботи підприємства і діленням одержаної суми на 12.

Розрахунки чисельності персоналу на підприємстві проводять окремо за кожною категорією:

- планова чисельність **основних робітників** розраховується в залежності від:

1. *трудомісткості виробничої програми:*

$$Ч_{пл.} = \frac{О_{пл.}}{Фрч_{пл.} * Квн_{пл.}}, \quad (1)$$

де $О_{пл.}$ - плановий обсяг робіт у нормо-годинах;

$Фрч_{пл.}$ – плановий реальний фонд робочого часу одного середньо облікового робітника, год.

$Квн_{пл.}$ - плановий коефіцієнт виконання норм.

2. *норм виробітку:*

$$Ч_{пл.} = Н \frac{О_{пл.нат.}}{НВ_{пл.} * Фрч_{пл.} * Квн_{пл.}}, \quad (2)$$

де $О_{пл.нат.}$ - плановий обсяг робіт у натуральних одиницях;

$НВ_{пл.}$ - планова норма виробітку у натуральних одиницях;

3. *норм обслуговування:*

$$Ч_{пл.} = Кo * з * Кор \quad (3)$$

де $Кo$ – загальна кількість обладнання, яку необхідно обслуговувати робітникам;

$з$ – кількість змін роботи обладнання;

$Кор.$ – кількість основних робітників для комплексного обслуговування одного об'єкта устаткування у певному періоді;

- планова чисельність *допоміжних робітників* установлюється співвідношенням між основними і допоміжними робітниками, та розраховується в залежності від:

1) на роботах, які піддаються *нормуванню*, а також на роботах, обсяг яких можна установити залежно від кількості обслуговуючих машин

чисельність допоміжних робітників розраховується за тими самими методами, що й чисельність основних робітників.

2) у випадках, коли виробничий об'єкт *обслуговується* групою робітників розрахунок чисельності здійснюється за нормативами, які визначаються через норми обслуговування:

$$Ч_{доп} = \frac{O_p}{H_o} * K_{я.о.} \quad (4)$$

або

$$Ч_{доп} = \frac{O_p * T_{н.о.}}{\Phi_{р.ч.}} \quad (5)$$

де O_p - обсяг робіт;

H_o - норма обслуговування, виражена в таких саме одиницях, що і обсяг роботи;

$K_{я.о.}$ - коефіцієнт приведення явочної чисельності в облікову, який вираховується за формулою:

$$K_{я.о.} = \frac{100\%}{100\% - НР} \quad (6)$$

де $НР$ - плановий відсоток невиходів робітників на роботу;

$T_{н.о.}$ - норма часу обслуговування для відповідного періоду;

$\Phi_{р.ч.}$ - фонд робочого часу (за зміну, місяць).

3) чисельність *допоміжних робітників* для яких не можна установити обсягу робіт та норми обслуговування, розраховується за робочими місяцями. Розрахунок можна зробити за формулою:

$$Ч_{доп} = K_{рм} * K_{зм} * K_{я.о.}, \quad (7)$$

де $K_{рм}$ - кількість робочих місць;

$K_{зм}$ - число змін;

$K_{я.о.}$ - коефіцієнт приведення явочної чисельності до облікової.

Після визначення планової чисельності й структури персоналу складається баланс робочої сили і визначається *додаткова потреба* з кожної категорії персоналу, яка визначається за формулою:

$$Ч_{дод} = (Ч_k - Ч_n) + \frac{Ч_{нр} * B_{нл}}{100\%}, \quad (8)$$

де $Ч_{дод}$ – додаткова потреба у персоналі, чол. ;

$Ч_n$ і $Ч_k$ - облікова чисельність працівників на початок і кінець планового періоду, чол.;

$Ч_{пл}$ - середньооблікова чисельність працівників у плановому періоді, чол.;

$В_{пл}$ - планові втрати працівників, %.

Окрім оцінки персоналу з допомогою групування за названими вище ознаками, у зарубіжній та вітчизняній практиці управління трудовими ресурсами найчастіше використовуються подані нижче показники, які потребують порівняння з аналогічними в споріднених підприємствах або мають аналізуватися в динаміці:

- *плинність персоналу:*

$$ПлП = \frac{Ч_{зв}}{Ч_{сп}}, \quad (9)$$

де $Ч_{зв}$ – кількість звільнених з усіх причин, чол.,

$Ч_{сп}$ – середньооблікова чисельність працівників, чол.

- *стабільність або «відданість» персоналу (середній стаж роботи на даному підприємстві):*

$$ССр = \frac{ЗСр}{Ч_{сп}}, \quad (10)$$

де $ЗСр$ – загальний стаж роботи усіх працівників на даному підприємстві,

- *рівень дисципліни (неявок на роботу):*

$$РД = \frac{Н_p}{Д_p}, \quad (11)$$

де $Н_p$ – кількість днів неявки на роботу, люд.-днів;

$Д_p$ – загальна кількість відпрацьованих людино-днів.

- *відповідність кваліфікації робітників ступеню складності виконуваних ними робіт:*

$$ВКр = \frac{СР_{зр}}{СР_{вр}}, \quad (12)$$

де $СР_{зр}$ – середній тарифний розряд групи робітників;

Під продуктивністю праці розуміють ефективність витрат живої праці, яка визначається кількістю продукції, вироблюваної за одиницю

робочого часу, або витратами живої праці на виготовлення одиниці продукції.

Натуральний вимірник продуктивності праці:

$$ПП_m = \frac{O}{\varphi}, \quad (13)$$

де O – обсяг виробничої програми у натуральному виразі;

φ – чисельність працівників підприємства.

Трудовий вимірник продуктивності праці:

$$ПП_m = \frac{T_{um} * O}{\varphi}, \quad (14)$$

де T_{um} – витрати праці на виробництво одиниці продукції (виконання робіт, надання послуг);

На підприємствах визначають годинний, денний, місячний та річний виробіток.

Годинний виробіток обчислюється діленням обсягу випущеної за певний період продукції на кількість годин, відпрацьованих усіма працівниками протягом цього самого періоду. Він характеризує продуктивність праці за відпрацьовану годину робочого часу.

Денний виробіток визначається діленням обсягу випущеної за певний період продукції на кількість людино-днів, відпрацьованих за цей самий час. Показник характеризує продуктивність використання робочого дня.

Місячний (річний) виробіток визначається діленням обсягу випущеної за місяць (рік) продукції на середньооблікову чисельність промислово-виробничого персоналу або основних робітників. Він характеризує продуктивність використання робочого часу за місяць, рік.

Вартісні показники виробітку можуть застосовуватись для визначення рівня та динаміки продуктивності праці на підприємствах з різноманітною продукцією, що випускається, і послугами, що надаються.

$$ПП_e = \frac{ВП}{\varphi}, \quad (15)$$

де $ВП$ – обсяг виробничої програми у вартісному виразі;

Під нормативною трудомісткістю розуміють витрати праці на виготовлення продукції або на виконання певного обсягу робіт, що обчислюються за діючими на підприємстві нормами.

Планова трудомісткість – це витрати праці на виробництво продукції або на виконання певного обсягу робіт, що встановлено з урахуванням змін

норм у плановому періоді в результаті впровадження організаційно-технічних заходів.

Фактична трудомісткість визначається, виходячи з фактичних витрат праці на підприємстві.

Приріст продуктивності праці в порівнянні з базовим періодом розраховують при визначенні динаміки зростання продуктивності праці:

$$\Delta ПП = \frac{ПП_{пл} - ПП_{баз}}{ПП_{баз}} * 100\%; \quad (16)$$

де $\Delta ПП$ - приріст продуктивності праці в плановому періоді в порівнянні з базовим періодом, %;

$ПП_{баз}$, $ПП_{пл}$ - продуктивність праці в базовому та плановому періодах.

Оплата праці – це будь-який заробіток, обчислений, як правило, у грошовому виразі, що його за трудовим договором власник або вповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану роботу або надані послуги.

Заробітна плата працівників складається з трьох частин:

- основної заробітної плати;
- додаткової заробітної плати;
- інших компенсаційних та заохочувальних виплат.

Тарифна ставка визначає абсолютний розмір заробітку за годину, день або місяць роботи. Вона встановлюється урядом для кожної галузі окремо, як правило, для робітників, працюю яких за складністю відносять до першого розряду.

Тарифні ставки наступних розрядів обчислюються множенням тарифної ставки першого розряду на відповідний тарифний коефіцієнт:

$$C_{2i} = C_1 * k_i, \quad (17)$$

де C_{2i} , C_1 - годинна тарифна ставка і-го та першого тарифних розрядів відповідно, грн./ год;

k_i - тарифний коефіцієнт і-го розряду.

Мінімальна годинна ставка некваліфікованого робітника (робітника першого розряду) визначається:

$$C_{2min} = \frac{ЗП_{min}}{ФРЧ_{norm}}, \quad (18)$$

де $ЗП_{min}$ - встановлена законодавством мінімальна заробітна плата, грн.;

$ФРЧ_{norm}$ - нормативна тривалість робочого часу за місяць, год.

Форми і системи оплати праці:

За відрядної форми величина заробітку працівника визначається кількістю продукції (робіт, послуг), виготовленої за певний проміжок часу (зазвичай, за місяць), та відрядною розцінкою за її одиницю:

$$ЗП_{\text{відр}} = O_{\text{ф}} * C_{\text{відр}}, \quad (19)$$

де $O_{\text{ф}}$ - фактична кількість виготовленої продукції за певний період, шт.;

$C_{\text{відр}}$ - відрядна розцінка за виготовлення одиниці виробу, грн./шт.

Відрядна розцінка за виготовлення одиниці продукції обчислюється за нормою часу на її виготовлення та відповідною годинною тарифною ставкою робітника і-го розряду:

$$C_{\text{відр}} = C_{\text{г}i} * H_{\text{ч}}, \quad (20)$$

де $C_{\text{г}i}$, - годинна тарифна ставка робітника і-го розряду, грн.;

$H_{\text{ч}}$ - норма часу на виготовлення одиниці продукції, год.

За погодинної форми заробітної плати оплата праці робітників здійснюється за годинними (денними) тарифними ставками з урахуванням відпрацьованого часу та рівня кваліфікації, що визначається тарифним розрядом.

Обчислюється вона за формулою:

$$ЗП_{\text{ног}} = \Phi РЧ_{\text{ф}} * C_{\text{г}i}, \quad (21)$$

де $\Phi РЧ_{\text{ф}}$ - фактичний фонд робочого часу працівника, год;

$C_{\text{г}i}$ - годинна тарифна ставка працівника і-го розряду (кваліфікації), грн./год.

За прямої відрядної системи заробіток працівника розраховується множенням кількості одиниць виробленої продукції та розцінки за одиницю продукції.

За непрямої відрядної системи заробіток працівника залежить не від його особистого виробітку, а від результатів праці працівників, що їх він обслуговує. Вона застосовується для оплати тих категорій допоміжних робітників (наладчиків, ремонтників, кранівників), праця яких не піддається нормуванню та обліку, але значною мірою визначає рівень виробітку основних робітників.

Заробіток обчислюється за формулою:

$$ЗП_{\text{непр.}} = C * \Phi РЧ_{\text{ф}} * K_{\text{в.н.}}, \quad (22)$$

де $\Phi P \text{ Ч } \phi$ - фактичний фонд робочого часу робітника, год.;

$Kв.н.$ - середній коефіцієнт виконання норм виробітку на дільниці, що обслуговується допоміжним робітником.

За відрядно-преміальної системи крім заробітку за прямими відрядними розцінками (або тарифної заробітної плати), виплачується премія за виконання та перевиконання встановлених кількісних та якісних показників роботи. Заробітна плата робітника визначається за формулою:

$$ЗП_{в.-прем.} = O_{\phi} * C_{відр} + П, \quad (23)$$

де $П$ - сума преміальних доплат.

Преміальні доплати обчислюють за формулою:

$$П = (O_{\phi} * C_{відр}) \frac{П_1 + П_2 * П_{nn}}{100}, \quad (24)$$

де $П_1$ – відсоток доплат за виконання плану, %

$П_2$ – відсоток доплат за кожен відсоток перевиконання плану, %

$П_{nn}$ – відсоток перевиконання плану:

$$П_{nn} = \frac{O_{\phi} - O_{нл}}{O_{нл}} * 100, \quad (25)$$

Відрядно-прогресивна оплата праці передбачає оплату робіт, виконаних у межах встановленої норми за звичайними відрядними розцінками, а робіт, виконаних понад нормативний (базовий) рівень, – за підвищеними розцінками залежно від ступеня виконання завдання. Застосування цієї системи обмежується, як правило, дільницями, що стримують роботу всього підприємства, за браком у них стимулюючих факторів підвищення якості продукції або послуг.

Сума заробітної плати робітника за цією системою обчислюється за формулою:

$$ЗП_{в.-прогр.} = O_n * C_{відр} + O^* * C_{відр}^*, \quad (26)$$

де O_n - кількість продукції, виготовленої в межах встановленої норми, шт.;

O^* - кількість продукції, виготовленої робітником понад встановлену норму, шт.;

$C_{відр}$, $C_{відр}^*$ - відрядна розцінка за одиницю продукції, виготовленої в межах встановленої норми та понад цю норму відповідно, грн./шт.

Підвищену розцінку за один виріб можна обчислити за формулою:

$$C_{відр}^* = C_{відр} * \left(1 + \frac{v}{100}\right), \quad (27)$$

де v – відсоток зростання розцінки, %

Погодинна оплата праці робітників здійснюється за годинними (денними) тарифними ставками із застосуванням нормованих завдань або за місячними окладами. Погодинна оплата праці керівників, спеціалістів і службовців, як уже було сказано, проводиться, як правило, за місячними посадовими окладами (ставками).

Обчислюється вона за формулою:

$$ЗП_{ног} = ФРЧ_{ф} * C_{гi}, \quad (28)$$

За простої погодинної оплати зарібок працівника розраховується множенням годинної тарифної ставки відповідного розряду на кількість відпрацьованих годин.

Через недостатній позитивний вплив на кількість і якість праці робітника цю систему застосовують досить рідко.

У погодинно-преміальній системі певною мірою усунуто цей недолік. За цієї системи окрім тарифного зарібку працівник одержує премію за досягнення певних кількісних або якісних показників. Обчислюється вона за формулою:

$$ЗП_{п.-прем} = ФРЧ_{ф} * C_{гi} + П, \quad (29)$$

Сума преміальних доплат (П) враховує встановлений тарифний зарібок працівника та відсоток преміювання (% премії):

$$П = \frac{ФРЧ_{ф} * C_{гi} * \%_{премії}}{100}, \quad (30)$$

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1. Розрахуйте середньооблікову кількість штатних працівників за січень.

Дані облікової чисельності за січень місяць наведені в таблиці.

Число місяця	Обліковий склад, чол.	Число місяця	Обліковий склад, чол.	Число місяця	Обліковий склад, чол.
1	125	11	125	21	129
2	128	12	123	22	126
3	125	13	125	23	126
4	125	14	125	24	128
5	123	15	123	25	125
6	126	16	125	26	129
7	126	17	128	27	123
8	126	18	125	28	125
9	128	19	125	29	125
10	125	20	123	30	123
				31	129

Розв'язання:

Розрахуємо середньооблікову чисельність працівників за січень:

$$Ч_{\text{ср}} = (125 + 128 + 125 + 125 + 123 + 126 + 126 + 126 + 128 + 125 + 125 + 123 + 125 + 125 + 123 + 125 + 128 + 125 + 125 + 123 + 129 + 126 + 126 + 128 + 125 + 129 + 123 + 125 + 125 + 123 + 129) / 31 \approx 126 \text{ чол.}$$

Відповідь: середньооблікова чисельність працівників за січень 126 чол.

Приклад 2. Розрахуйте середньооблікову кількість штатних працівників:

- за квартал;
- за період з початку року (5 місяців), якщо підприємство почало працювати з березня;
- якщо підприємство перейде на сезонний характер роботи (квітень - серпень).

Середньооблікова кількість працівників за місяцями:	
- січень	170
- лютий	185
- березень	190
- квітень	192
- травень	195
- червень	210
- липень	225
- серпень	230

Розв'язання:

1. Середньооблікова чисельність працівників за квартал становить:

$$Ч_{\text{кв}} = (170 + 185 + 190) / 3 \approx 182 \text{ чол.}$$

2. Середньооблікова чисельність якщо підприємство почало працювати з березня – в продовж 5 місяців:

$$Ч_{п.р.} = (190 + 192 + 195 + 210 + 225) / 5 \approx 202 \text{ чол.}$$

3. Для підприємств, що мають сезонний характер роботи (квітень - серпень), середньооблікова чисельність штатних працівників становитиме:

$$Ч_{сез.} = (192 + 195 + 210 + 225 + 230) / 12 \approx 88 \text{ чол.}$$

Відповідь: середньооблікова за квартал становить 182 чол., за період з березня до липня - 222 чол., якщо за сезонним характером роботи - 88 чол.

Приклад 3. Скласти баланс робочого часу середньооблікового робітника і розрахувати чисельність робітників, необхідних для виконання робочої програми трудомісткістю 346360 нормо-год. Відомо, що режим роботи однозмінний при п'ятиденному робочому тижні. Цілоденні невиходи на роботу становитимуть: у зв'язку із черговими відпустками – 18 днів; відпустками на навчання – 2,6; по вагітності і пологах – 2,2; через хворобу – 5,6; виконання державних обов'язків – 0,3 дня. Втрати часу у зв'язку із скороченням робочої зміни становитимуть: для підлітків – 0,05, для матерів, які годують немовлят, - 0,15 дня. Святкові дні – 9 днів, не робочі дні на плановий рік дорівнюють -101 день.

Розв'язання:

Розрахунки проведемо в таблиці:

Таблиця 1

Розрахунок ефективного фонду робочого часу середньооблікового робітника.

Найменування показників	Плановий рік
Число календарних днів	365
Неробочі та святкові дні	9+101=110
Номінальна кількість днів	365-110=255
Середнє число невиходів (днів), у тому числі:	18+2,6+2,2+5,6+0,3==28,7
чергова відпустка	18
додаткова відпустка	2,6
відпустка у зв'язку з вагітністю і пологами	2,2
через хворобу	5,6
з дозволу адміністрації	0,3
Прогули	-
Страйки	-
Плановий робочий час, днів	255-28,7=226,3
Номінальне число годин у зміну	8

Недовикористане номінальне число годин в зміну, у тому числі:	0,05+0,15=0,2
скорочення зміни підліткам	0,05
скорочення зміни матерям, які годують немовлят	0,15
Простої	-
Кількість робочих годин в зміну	8-0,2=7,8
<i>Ефективний фонд часу за рік, год.</i>	226,3*7,8=1765,14

Отже, ефективний фонд робочого часу становитиме 1765,14 год.

Розрахуємо чисельність робітників, необхідних для виконання робочої програми трудомісткістю 346360 нормо-год.:

$Ч=346360/1765,14\approx 197$ чол.

Відповідь: ефективний фонд робочого часу одного працівника складає 1765,14 год., загальна чисельність працівників, необхідних для виконання виробничої програми складає 197 чол.

Приклад 4. Розрахуйте середню тривалість відпустки, якщо згідно з графіком відпусток на плановий рік отримано таку інформацію про тривалість відпусток робітників:

Таблиця 2

Тривалість відпусток робітників

Тривалість відпустки, днів	Кількість робітників, які мають відпустку відповідної тривалості, чол.
24	180
25	200
26	140
Разом	

Розв'язання:

Середню тривалість основних та додаткових відпусток розраховують за формулою:

$$D_{\text{від}} = \frac{\sum_{i=1}^n D_{\text{від},i} \cdot Ч_i}{Ч_p} \quad (31);$$

де $D_{\text{від}}$ – календарні дні відпустки i -ої групи робітників;

$Ч_i$ – чисельність певної групи робітників, що мають відпустку певної тривалості, чол.;

$Ч_p$ – загальна чисельність робітників підприємства, чол.;

n – кількість груп робітників, які мають відпустку певної тривалості.

$$Двід = \frac{180 * 24 + 200 * 25 + 140 * 26}{180 + 200 + 140} = 24,9 \text{ днів}$$

Відповідь: середня тривалість відпуски 24,9 дня.

Приклад 5. Розрахуйте показники використання персоналу (коефіцієнт обороту кадрів по прийому, стабільність, плинність персоналу, рівень дисципліни,) використовуючи наступні дані:

Середньооблікова чисельність персоналу за кварталами:	
I	250
II	226
III	286
IV	318
Звільнено працівників за рік з усіх причин	25
Прийнято працівників за рік, чол.	22
Фактично відпрацьовано за рік, днів	212
Кількість неявок на роботу, люд.-днів	3337

Розв'язання:

Для розрахунку показників використання персоналу необхідно визначити середньооблікову чисельність працівників за рік:

$$Ч = (250 + 226 + 286 + 318) / 4 = 270 \text{ чол.}$$

1. Коефіцієнт обороту кадрів по прийому:

$$Копр = \frac{22}{270} = 0,08;$$

2. Плинність персоналу, або коефіцієнт обороту кадрів по звільненню:

$$Копр = \frac{25}{270} = 0,09;$$

3. Коефіцієнт стабільності персоналу:

$$Кст = 1 - \frac{25}{270 + 22} = 0,91$$

4. Коефіцієнт рівня дисципліни персоналу:

$$Крд = \frac{3337}{57240} = 0,06;$$

Відповідь: коефіцієнт обороту кадрів по прийому складає 0,08, плинність персоналу – 0,09, коефіцієнт стабільності – 0,91, коефіцієнт рівня дисципліни – 0,06.

Приклад 6. Середня кількість робочих днів за рік – 246, середня тривалість робочого дня – 7,95 години. За рік вироблено продукції на 18600 тис. грн. Чисельність персоналу в середньому за рік – 300 чол.

Визначити середньорічний, середньоденний і середньогодинний виробіток на одного працівника.

Розв'язання:

1. Середньорічний виробіток визначається:

$$V_{\text{річ}} = 18600000 / 300 = 62000 \text{ грн.}$$

2. Середньоденний виробіток:

$$V_{\text{ден}} = 62000 / 246 = 252,03 \text{ грн.}$$

3. Середньогодинний виробіток становить:

$$V_{\text{год}} = 252,03 / 7,95 = 31,7 \text{ грн.}$$

Відповідь: середньорічний виробіток одного працівника складає 62 тис. грн., середньоденний – 252,03 грн., середньогодинний – 31,7 грн.

Приклад 7. У звітному періоді на підприємстві працювало 250 чоловік. Випуск продукції склав 2557 тис. грн. В плановому році обсяг товарної продукції буде 2680 тис. грн., а продуктивність праці зросте на 6%. Визначте чисельність працівників в плановому році.

Розв'язання:

1. Визначимо випуск продукції на 1 робітника у звітному періоді: $2557 \text{ тис грн.} / 250 = 10,2 \text{ тис грн.}$

2. Тоді зростання продуктивності у плановому році становитиме: $10,2 * 1,06 = 10,812 \text{ тис. грн.}$

3. Чисельність робітників у плановому періоді: $2680 \text{ тис грн.} / 10,2 = 262,74 = 263 \text{ робітника}$

4. Чисельність робітників з урахуванням підвищення продуктивності праці: $2680 / 10,812 = 248 \text{ чол.}$

Відповідь: чисельність працівників в плановому періоді складає 248 чол.

Приклад 8. Визначити середньогодинну, середньоденну і середньорічну заробітну плату одного робітника якщо відомо:

- фонд заробітної плати за відрядними розцінками та за тарифом складатиме 21200 тис. грн.,
- доплата за роботу в нічний час – 246 тис. грн.,
- інші доплати, що входять до фонду годинної заробітної плати – 48 тис. грн.,
- доплати, які входять до фонду денної заробітної плати – 1152 тис. грн.,
- доплати за щорічні відпустки – 3420 тис. грн.,
- інші доплати, які входять до фонду річної заробітної плати – 710 тис. грн.

На підприємстві працюють 300 чол. Кожний робітник повинен відпрацювати 246 днів, середня тривалість зміни – 7,9 годин.

Розв'язання:

Розмір середньогодинної заробітної плати визначається діленнямгодинного фонду заробітної плати на кількість годин роботи, що мають бути відпрацьовані в плановому періоді:

$$ЗП_{год} = \frac{21200000+246000+48000}{300*246*7,9} = \frac{21494000}{583020} = 36,87 \text{ грн.}$$

Середньоденна заробітна плата становить:

$$ЗП_{д} = \frac{21494000 + 1152000}{300 * 246} = \frac{22646000}{73800} = 306,85 \text{ грн.}$$

Середньорічна заробітна плата складає:

$$ЗП_{р} = \frac{22646000+3420000+710000}{300} = 89253,33 \text{ грн.}$$

Відповідь: розмір заробітної середнього динний складає 36,87 грн., середньоденний - 306,85 грн., середньорічний - 6545 грн.

Приклад 9. Розрахуйте величину годинних тарифних ставок робітників 1-6 розрядів та їх місячну заробітну плату. Мінімальний рівень заробітної плати 3200 грн. Підприємство працює 22 дні на місяць, має 8-годинну робочу зміну.

Тарифні коефіцієнти за розрядами наступні:

I	II	III	IV	V	VI
1,0	1,2	1,45	1,7	2,0	2,3

Розв'язання:

1. Мінімальна годинна ставка некваліфікованого робітника (робітника першого розряду) визначається:

$$СГ_{\text{мін}} = \frac{3200}{22 * 8} = 18,18 \text{ грн.}$$

2. Відповідні тарифні ставки складають:

$$СГ_{\text{I}}=18,18 \text{ грн.}$$

$$СГ_{\text{II}}=18,18*1,2=21,82 \text{ грн.}$$

$$СГ_{\text{III}}=18,18*1,45=26,36 \text{ грн.}$$

$$СГ_{\text{IV}}=18,18*1,7=30,91 \text{ грн.}$$

$$СГ_{\text{V}}=18,18*2,0=36,36 \text{ грн.}$$

$$СГ_{\text{VI}}=18,18*2,3=41,81 \text{ грн.}$$

Приклад 10. Протягом місяця робітник виготовив 220 виробів. Відрядна розцінка за одиницю виготовленої продукції - 25 грн. За виконання місячної норми нараховується премія в розмірі 10% відрядного заробітку та 0,9% за кожен відсоток перевиконання норми. Плановий обсяг виготовленої продукції складає 200 виробів. Визначити місячний заробіток робітника за відрядно-преміальною системою оплати праці.

Розв'язання:

1. Визначаємо відсоток перевиконання плану:

$$P_{nn} = \frac{220-200}{200} * 100 = 10\%,$$

2. Тоді преміальна доплата становитиме:

$$P = (220 * 25) \frac{10+0,9*10}{100} = 1045 \text{ грн.},$$

3. Таким чином заробітна плата складають:

$$ЗП_{в.-прем.} = 220 * 25 + 1045 = 6545 \text{ грн.}$$

Відповідь: розмір заробітної плати за відрядно-преміальною системою складає 6545 грн.

Приклад 11. Робітник V розряду за місяць виготовив 350 виробів при плановому завданні 330 шт. відрядна розцінка за одиницю виготовленої продукції становить 15 грн. При перевиконанні плану відрядна розцінка зростає на 20%. Обчислити заробітну плату робітника за відрядно-прогресивною системою.

Розв'язання:

1. Визначимо підвищену розцінку за один виріб:

$$C_{відр}^* = 15 * \left(1 + \frac{20}{100}\right) = 18 \text{ грн.}$$

2. Тоді заробітна плата складе:

$$ЗП_{в.-прогр.} = 330 * 15 + 20 * 18 = 5310 \text{ грн.}$$

Приклад 12. Місячний оклад працівника 3850 грн. Протягом місяця він мав відпрацювати 165 год. Фактично працівник відпрацював 10 днів по 8 год. та 12 днів по 7,5 год. Наприкінці місяця за високу якість роботи йому нараховано премію у розмірі 15% тарифного заробітку. Визначити за погодинно-преміальною системою суму заробітної плати працівника за місяць.

Розв'язання:

1. Спочатку визначаємо фактичний фонд робочого часу працівника:

$$ФРЧ_{ф} = 10 * 8 + 12 * 7,5 = 170 \text{ год.}$$

2. Годинна тарифна ставка складає:

$$C_g = \frac{3850}{165} = 23,33 \text{ грн.}$$

3. Розрахуємо розмір премії:

$$P = \frac{170 * 23,33 * 20}{100} = 793,22 \text{ грн.}$$

4. Визначаємо заробітну плату працівника:

$$ЗП_{n.-прем} = 170 * 23,33 + 793,22 = 4759,32 \text{ грн.}$$

Задачі для самостійного розв'язання:

Завдання 1. Розрахувати планову чисельність робітників за професіями на основі таких даних:

- виробнича програма – 15 тис. шт. / рік;
- трудомісткість виконання окремих видів робіт у розрахунку на один виріб, нормо-год.: токарних – 20, свердлильних – 27, фрезерних – 8, шліфувальних – 6, складальних – 28.
- середній процент виконання норм – 115%, а річний дійсний фонд робочого часу одного середньооблікового робітника 1880 год./рік. Чисельність допоміжних робітників становить 40% чисельності основних робітників.

Завдання 2. Планова трудомісткість складання виробу становить 2,2 нормо-годин при річній виробничій програмі 250 тис. шт. Підприємство працює в одну зміну при п'ятиденному робочому тижні. Середній процент виконання норм виробітку – 112%, процент втрат часу на ремонт обладнання – 4, кількість вихідних і святкових днів – 112. Визначити необхідну чисельність робітників-відрядників.

Завдання 3. Середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу на підприємстві у звітному році склала 80 чоловік, обсяг випуску продукції 3450 тис. грн. У плановому році обсяг випуску продукції має становити 3950 тис. грн., продуктивність праці передбачається підвищити на 8 %. Визначити: рівень продуктивності праці на підприємстві у звітному і розрахунковому роках та потребу у персоналі в плановому році.

Завдання 4. На підприємстві працює 400 робітників, які виробляють 250 тис. одиниць продукції за рік. Впровадження нової технології передбачає скорочення чисельності персоналу до 290 чоловік. Визначити підвищення продуктивності праці внаслідок впровадження нової технології.

Завдання 5. За допомогою даних таблиці визначити показники ефективності використання трудових ресурсів в аграрному підприємстві та проаналізуйте динаміку цих показників.

Таблиця 1

Показники ефективності використання трудових ресурсів

Показники	Базисний рік	Звітний рік	Звітний до базисного, %
Середньорічна чисельність	290	300	
Відпрацьовано за рік, тис. люд. год.	436,45	421,67	
Площа сільськогосподарських угідь, га	2130	2340	
Площа ріллі, га	1870	1790	
Кількість відпрацьованих люд.-год. на 1 середньорічного робітника			
Коефіцієнт використання річного фонду робочого часу			
Вартість валової продукції в постійних цінах, всього, тис. грн.			
в т.ч. в рослинництві	3000	2569	
в тваринництві	1548	1650	
Затрати робочого часу, всього тис. люд.-год.			
в т.ч. в рослинництві	236,78	212,11	
в тваринництві	114,6	123,8	
Рівень продуктивності праці в цілому по господарству, грн./год.			
в т.ч. в рослинництві			
в тваринництві			
Рівень продуктивності праці в цілому по господарству, грн./чол.			
Трудомісткість 1 грн. валової продукції в цілому по господарству			
в т.ч. в рослинництві			
в тваринництві			

Завдання 6. Визначити за погодинно – преміальною системою оплати праці річний фонд заробітної плати працівників економічного відділу підприємства, якщо у відділі працюють 3 економісти, з них: головний економіст – вищої кваліфікації, 2 економісти середньої кваліфікації. Відповідно годинна тарифна ставка працівника вищої кваліфікації складає – 21,5 грн., звичайного працівника відділу – 19,8 грн./год. Кількість робочих днів за рік складає 270 днів, тривалість робочих годин – 8 год. За досягнення

високих результатів в роботі відсоток преміальних доплат складає: головний економіст – 10%, економіст – 5%.

Завдання 7. Розрахуйте середньооблікову кількість штатних працівників за квартал та за півріччя.

Необхідні дані наведені в таблиці.

	Налічувалось працівників в обліковому складі
Липень	245
Серпень	285
Вересень	286
Жовтень	292
Листопад	295
Грудень	310

Завдання 8. Визначте за допомогою таблиці ефективний фонд робочого часу планового року для підприємства чисельністю 183 чол.

Показники	Плановий рік
1. Число календарних днів на рік	
2. Вихідні і святкові дні:	
у т.ч.: святкові	12
вихідні	104
3. Номінальний фонд робочого часу	
4. Число не виходів (днів)	
у т.ч.: неявки з причин хвороби	8
неявки з дозволу адміністрації	2
прогули	4
відпустки зі службовими обов'язками	6
5. Тривалість робочої зміни, год.	8
6. Ефективний фонд робочого часу на плановий рік, днів	
люд. днів.	
люд. год.	

Завдання 9. Використовуючи дані звітного балансу робочого часу і додаткові дані за балансом на плановий рік, розрахувати:

1) баланс робочого часу за звітний рік в люд.-днях, якщо середня чисельність працівників за списком складає 115 чол.

2) баланс робочого часу на плановий рік у люд.-днях і в середньому на 1 працівника;

3) середньоспискову чисельність працівників, якщо для виробничого плану потребується 20 тис. люд.-днів.

Баланс робочого часу

Показники	У середньому на 1 працівника		
	Звітний рік	Плановий рік	
1. Календарний фонд робочого часу	365	*	365
2. Святкові та вихідні дні	112	*	115
3. Дні чергової відпустки	22	збільшено на 10%	
4. Відпустка за вагітністю і пологами	40	на фактичному рівні	
5. Навчальні відпустки	6,2	скорочено на 20%	
6. Невихід за хворобою	9	скорочено на 8%	
7. Інші невиходи, які дозволені законом	2,4	-	
8. Прогули	0,2	не плануються	
Фактично відпрацьовано днів		*	
Всього відпрацьовано люд. днів		*	

Завдання 10. На підприємстві згідно з графіком відпусток на плановий рік отримано таку інформацію про тривалість відпусток робітників: Розрахувати середню тривалість відпустки на підприємстві.

Таблиця

Тривалість відпусток робітників

Тривалість відпустки, днів	Кількість робітників, які мають відпустку відповідної тривалості, чол.
20	243
24	115
27	444
30	365
Разом	

Завдання 11. Розрахуйте показники використання персоналу (плинність персоналу, рівень дисципліни, відповідність кваліфікації робітників ступеню складності робіт) використовуючи наступні дані:

Середньооблікова чисельність персоналу за кварталами:	
I	120
II	128

III	140
IV	130
Звільнено працівників за рік з усіх причин	20
Фактично відпрацьовано за рік, днів	212
Кількість неявок на роботу, люд.-днів	3583
Середній тарифний розряд:	
робітників	4,0
виконуваних робіт	4,2

Завдання 12. Валова продукція підприємства за звітом склала 2650 тис. грн., а за планом збільшиться на 9%.

Визначити середньорічний, середньоденний і середньогодинний виробіток на одного працівника за планом, якщо:

- середньоспискова чисельність персоналу – 476 чол.;
- ефективний фонд робочого часу – 1712 год.
- тривалість робочого дня – 8 год.

Завдання 13. Середня кількість робочих днів за рік – 246, середня тривалість робочого дня – 7,95 години. За рік вироблено товарної продукції на 18500 тис. грн. Чисельність персоналу в середньому за рік – 900 чол., у т.ч. робітників – 780 чол.

Визначити середньорічний, середньоденний і середньогодинний виробіток на одного працівника і робітника.

Завдання 14. Валова продукція аграрного підприємства за звітний рік склала 2150 тис. грн., при цьому середньорічна чисельність працівників – 230 чол., ефективний фонд робочого часу склала – 225 днів, тривалість зміни – 7,8 години. Визначити продуктивність праці та трудомісткість продукції.

Завдання 15. Використовуючи дані визначити приріст продуктивності праці в плановому періоді:

Показники	Базисний рік	Плановий рік
Чисельність персоналу, чол.	125	135
Вартість валової продукції, тис. грн.	1430	1570

Завдання 16. За звітний рік обсяг валової продукції склав 4500 тис. грн., чисельність робітників – 65 чол. У плані на рік обсяг валової продукції збільшиться на 11%, продуктивність праці – на 8%.

Визначити плановий обсяг валової продукції, продуктивність праці, чисельність працівників.

Завдання 17. За планом обсяг товарної продукції – 5370 тис. грн., продуктивність праці одного робітника – 50 тис. грн. Планом передбачається зменшення чисельності робітників на 16 чоловік. Визначити темпи росту продуктивності праці.

Завдання 18. Місячний оклад робітника – погодинник – 3500 грн.

Робітник повинен відпрацювати 21 зміну по 7,9 годин. Фактично відпрацював 13 змін по 8 годин та 7 змін по 7,2 год. За безаварійну роботу передбачена премія у розмірі 10% тарифного заробітку.

Розрахуйте заробітну плату робітника.

Завдання 19. Цех працює у 2 зміни з 8 до 24 години, явочна кількість робітників 20 чоловік у зміну. Середня тарифна ставка робітників – 31,1 грн., доплата за роботу в нічний час – 20% від тарифної ставки. Кількість робочих днів 222. Розрахувати фонд доплат за роботу в нічний час.

Завдання 20. Розрахувати фонд оплати чергових і додаткових відпусток, якщо фонд денної зарплати дільниці 75000 грн., середня тривалість відпустки 21 день і кількість робочих днів одного робітника по плановому балансу 246.

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Дайте визначення термінів «робоча сила», «трудові ресурси», «персонал», «трудовий потенціал».
2. Які категорії населення належать до трудових ресурсів?
3. Порядок визначення чисельності основних робітників.
4. Порядок визначення загальної чисельності промислово-виробничого персоналу.
5. Що таке продуктивність праці?
6. У чому полягає значення підвищення продуктивності праці?
7. Показники вимірювання продуктивності праці (натуральні, трудові, вартісні), їх переваги та недоліки.
8. Заробітна плата як соціально-економічна категорія
9. Види заробітної плати.
10. Структура та функції заробітної плати.
11. Характеристика форм та систем оплати праці.
12. Організація заробітної плати, її елементи і принципи.
13. Тарифна система оплати праці.

14. Роль матеріального стимулювання праці в умовах ринкової економіки.
15. Назвіть функції заробітної плати та принципи їх реалізації.
16. Обґрунтуйте сутність та значення тарифної системи оплати праці.
17. Охарактеризуйте систему доплат і надбавок до заробітної плати.
18. У чому полягає особливість застосування безтарифної моделі оплати праці?

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Проблеми безробіття на Україні.
2. Кадровий потенціал.
3. Продуктивність праці: шляхи підвищення.
4. Засоби підвищення ефективності використання трудових ресурсів.
5. Ринок праці України
6. Кадрова політика і система управління персоналом.
7. Зарубіжний досвід управління персоналом.
8. Динаміка і резерви підвищення продуктивності праці на підприємствах різних галузей економіки України за сучасних умов господарювання.
9. Політика доходів та оплата праці в Україні.
10. Еволюція теорії формування системи оплати праці.
11. Зарубіжний досвід застосування новітніх форм та систем оплати праці па підприємствах.
12. Методика сучасної організації заробітної плати працівників за кордоном.
13. Сучасні тенденції у застосуванні форм заробітної плати.
14. Відмінності застосування індивідуальних та колективних систем оплати.
15. Особливості порядку нарахування заробітної плати працівникам на підприємствах різних видів діяльності.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Частина працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає певній сфері діяльності, – це:
 - а) персонал;
 - б) трудові ресурси;
 - в) трудовий потенціал;
 - г) кадри.

2. Сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності – це:
 - а) персонал;
 - б) трудові ресурси;
 - в) трудовий потенціал;
 - г) кадри.
3. Працівники, що виконують спеціальні інженерно-технічні, економічні та інші роботи:
 - а) керівники;
 - б) спеціалісти;
 - в) службовці;
 - г) робітники.
4. Працівники, що здійснюють підготовку та оформлення документації, облік та контроль, господарське обслуговування:
 - а) керівники;
 - б) спеціалісти;
 - в) службовці;
 - г) робітники.
5. Вид трудової діяльності, здійснювання якої потребує відповідного комплексу спеціальних знань та практичних навичок:
 - а) професія;
 - б) спеціальність;
 - в) спеціалізація;
 - г) кваліфікація.
6. Сукупність спеціальних знань та практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій відповідної складності:
 - а) професія;
 - б) спеціальність;
 - в) спеціалізація;
 - г) кваліфікація.
7. Чисельність працівників, що включає всіх постійних, тимчасових і сезонних працівників, котрих прийнято на роботу терміном на один і більше днів – це:
 - а) явочна;
 - б) облікова;
 - в) середньооблікова;
 - г) середньомісячна.
8. Чисельність працівників за певний період, що визначається як сума середньомісячної чисельності, поділена на кількість місяців у розрахунковому періоді:

- а) явочна;
 - б) облікова;
 - в) середньооблікова;
 - г) середньомісячна.
9. Вкажіть, що не відноситься до зовнішніх джерел набору працівників:
- а) комерційні підприємства та організації з працевлаштування;
 - б) регулярне інформування всього колективу працівників про наявні вакансії тощо
 - в) система контрактів підприємств з вищими, середніми спеціальними та професійно-технічними навчальними закладами;
 - г) об'яви в пресі, на радіо, телебаченні, у афішах тощо.
10. Вкажіть, що не відноситься до внутрішніх джерел набору працівників:
- а) підготовка робітників через учнівство на підприємстві;
 - б) просування по службі своїх працівників (можливо з перепідготовкою);
 - в) державні бюро з працевлаштування, регіональні біржі праці;
 - г) пряме звертання до своїх працівників з проханням рекомендувати на роботу їхніх друзів та знайомих;
11. Ефективність (плодотворність) трудових витрат, здатність конкретної праці створювати за одиницю часу певну кількість матеріальних благ – це:
- а) ефективність праці;
 - б) продуктивність праці;
 - в) трудомісткість продукції;
 - г) результативність праці.
12. Кількість робочого часу, що витрачається на виробництво одиниці продукції – це:
- а) ефективність праці;
 - б) продуктивність праці;
 - в) трудомісткість продукції;
 - г) результативність праці.
13. Показники виробітку, що можуть бути застосовані лише на підприємствах, що випускають однорідну продукцію:
- а) натуральні;
 - б) умовно-натуральні;
 - в) трудові;
 - г) вартісні.
14. Показники виробітку, що можуть застосовуватись для визначення рівня та динаміки продуктивності праці на підприємствах з різноманітною продукцією, що випускається:
- а) натуральні;
 - б) умовно-натуральні;
 - в) трудові;

г) вартісні.

15. До групи зовнішніх чинників зростання продуктивності праці не належать:

- а) законодавство;
- б) політика і стратегія;
- в) технологія та обладнання;
- г) природні ресурси.

16. До групи зовнішніх чинників зростання продуктивності праці не належать:

- а) характер продукції;
- б) організація виробництва й праці;
- в) система мотивації;
- г) ринкова інфраструктура.

17. Удосконалення техніки й технології, застосування нових видів сировини та матеріалів відноситься до таких факторів зростання продуктивності праці:

- а) матеріально-технічних;
- б) організаційних;
- в) економічних;
- г) природних умов та розташування підприємства.

18. Поглиблення спеціалізації, комбінування, удосконалення системи управління, організації праці відноситься до таких факторів зростання продуктивності праці:

- а) матеріально-технічних;
- б) організаційних;
- в) економічних;
- г) природних умов та розташування підприємства.

19. Функція заробітної плати, що передбачає встановлення норм оплати праці на такому рівні, який забезпечує нормальне відтворення робочої сили відповідної кваліфікації – це:

- а) відтворювальна;
- б) стимулююча;
- в) регулююча;
- г) соціальна.

20. Функція оплати праці, що реалізує загальноживаний принцип диференціації рівня заробітку за фахом і кваліфікацією відповідної категорії персоналу, важливістю та складністю трудових завдань:

- а) відтворювальна;
- б) регулююча;
- в) стимулююча;
- г) соціальна.

21. Функція заробітної плати, яку спрямовано на забезпечення однакової оплати за однакову роботу; вона має поєднувати державне й договірне її регулювання:
- а) відтворювальна;
 - б) стимулююча;
 - в) регулююча;
 - г) соціальна.
22. Функція заробітної плати, яка зводиться до того, що можливий рівень оплати праці має спонукати кожного працівника до найефективніших дій на своєму робочому місці:
- а) соціальна;
 - б) регулююча;
 - в) стимулююча;
 - г) відтворювальна.
23. Система оплати праці, за якої заробіток працівника розраховується множенням кількості одиниць виробленої продукції та розцінки за одиницю продукції:
- а) непряма відрядна;
 - б) акордна;
 - в) проста почасова;
 - г) пряма відрядна.
24. Система оплати праці, що передбачає оплату робіт, виконаних у межах встановленої норми за звичайними відрядними розцінками, а робіт, виконаних понад нормативний рівень, — за підвищеними розцінками :
- а) непряма відрядна;
 - б) акордна;
 - в) відрядно-прогресивна;
 - г) почасово-преміальна.

ТЕМА 9

ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА**Основні теоретичні положення**

Капітал – це виробничий ресурс тривалого користування, що бере участь у виробництві протягом багатьох років з моменту придбання або будівництва.

Оборотний капітал характеризує частину капіталу, що авансується в сировину і робочу силу (предмети праці) використовується тільки в одному виробничому циклі і повертається на підприємство за один оборот.

Основний капітал – це грошова оцінка майна, використовуваного в якості засобу виробництва, що діє протягом тривалого часу і зберігає свою натуральну форму.

Основні фонди – це частина засобів виробництва, що зберігають свою натуральну форму, беруть участь у багатьох виробничих циклах і свою вартість переносять на вартість готової продукції частинами в міру спрацювання

Виробнича (видова) структура – співвідношення різних груп основних виробничих фондів по матеріально-натуральному складу та їх доля в загальній середньорічній вартості.

Технологічна структура – характеризує розподіл основних фондів по структурних підрозділах в процентному вираженні від їхньої загальної вартості.

Вікова структура – характеризує їх розподіл по вікових групах (до 5 років, від 5 до 10 років, т.д.).

Оцінка основних фондів підприємства – це грошове вираження їхньої вартості.

1. *Оцінка за первинною вартістю* – використовується для розрахунку амортизаційних відрахувань. *Первісна вартість* – це фактична вартість основних фондів на момент їх введення в дію, включає крім оптової ціни витрати на транспортування та установку за цінами того року, в якому ці витрати були понесені. Вона визначається за формулою:

$$ОФпер = Vпр + Vтр + Vмонт + Vінш; \quad (1)$$

де *ОФпер* – первісна вартість основних засобів, грн.

Vпр – витрати на придбання об'єкту основних засобів, грн.

Vтр – витрати, пов'язані з транспортуванням, грн.

Vмонт – витрати, пов'язані з монтажем, грн.

Вини – інші витрати, пов’язані з доведенням основних фондів до придатного стану, грн.

2. *Оцінка за відновною вартістю* – використовується при купівлі/продажу раніше придбаних основних фондів та при оцінці реальної вартості для проведення інвентаризації.

Відновна вартість основних фондів – це вартість їхнього відтворення за сучасних умов виробництва. Вона враховує ті самі витрати, що й первісна вартість, але за нинішніми цінами.

3. *Оцінка за залишковою вартістю* – характеризує реальну вартість та частину вартості основних засобів, яка ще не перенесена на готову продукцію.

Визначається як різниця між балансовою вартістю та сумою зносу перенесеної в процесі виробництва:

$$ОФ_{зал} = ОФ_{пер} - \frac{ОФ_{пер} \cdot На \cdot Тк}{100}; \quad (2)$$

де $ОФ_{зал}$ – залишкова вартість основних засобів, грн.

$На$ – норма амортизації, %

$Тк$ – нормативний термін корисного використання основних фондів.

4. *Оцінка за ліквідаційною вартістю* – це залишкова вартість основних фондів на час їхнього вибуття, тобто сума коштів, яку підприємство очікує отримати від реалізації після закінчення терміну корисного використання. Вона визначається за формулою:

$$ОФ_{л} = ОФ_{риц} - ОФ_{зал}; \quad (3)$$

де $ОФ_{л}$ – ліквідаційна вартість основних фондів;

$ОФ_{риц}$ – ринкова ціна об’єкта основних засобів, грн.

Балансова вартість – це сума, за якою об’єкт основних фондів включається до балансу після вирахування суми накопиченої амортизації.

Балансова вартість групи основних фондів підприємства на початок розрахункового року обчислюється за формулою:

$$БВоф = БВо + Вноф + Вкр + Врек - Ввив - А; \quad (4)$$

де $БВо$ – балансова вартість групи основних фондів групи на початок розрахункового року, що передував звітному, грн.

$Вноф$ – сума витрат, понесених на придбання основних фондів, грн.

$Вкр$ – витрати на здійснення капітального ремонту, грн.

Врек – витрати на реконструкцію, модернізацію та інших оновлень основних фондів, грн.

Ввив – сума виведених з експлуатації основних фондів протягом року, що передував розрахунковому;

A – сума амортизаційних відрахувань, нарахованих у році, що передував розрахунковому, грн.

Середньорічну вартість основних фондів визначають за формулою:

$$OF_{ср} = OF_{поч} + OF_{вв} \cdot \frac{T_{вв}}{12} - OF_{вив} \cdot \frac{T_{вив}}{12}; \quad (5)$$

де *OF_{поч}* – вартість основних фондів на початок року, грн.;

OF_{вв} – вартість введених протягом року основних фондів, грн.

T_{вв} – кількість місяців до кінця року, протягом яких функціонували введені основні фонди;

OF_{вив} – вартість виведення основних фондів протягом року, грн.

T_{вив} – кількість місяців до кінця року з моменту виведення з експлуатації основних фондів.

Амортизація – це процес перенесення вартості основних фондів на вартість новоствореної продукції з метою їхнього повного відновлення.

Норма амортизації *Помилка! Закладку не визначено.* – це встановлений річний (квартальний) відсоток відшкодування вартості зношеної частини основних фондів, вони мають бути економічно обґрунтованими і спрямованими на своєчасне відшкодування основних фондів.

Таблиця 1

Класифікація груп основних засобів та інших необоротних активів і мінімально допустимих строків їх амортизації

Групи	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
група 1 – земельні ділянки	-
група 2 – капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	15
група 3 – будівлі,	20
споруди,	15
передавальні пристрої	10
група 4 – машини та обладнання	5

Групи	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
з них: електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, пов'язані з ними комп'ютерні програми (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роялті, та/або програм, які визнаються нематеріальним активом), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення та засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (в тому числі стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує 2500 гривень	2
група 5 – транспортні засоби	5
група 6 – інструменти, прилади, інвентар (меблі)	4
група 7 – тварини	6
група 8 – багаторічні насадження	10
група 9 – інші основні засоби	12
група 10 – бібліотечні фонди	-
група 11 – малоцінні необоротні матеріальні активи	-
група 12 – тимчасові споруди	5
група 13 – природні ресурси	-
група 14 – інвентарна тара	6
група 15 – предмети прокату	5
група 16 – довгострокові біологічні активи	7

При проведенні процесу амортизації використовуються поняття «вартість, що амортизується».

Вартість, яка амортизується – первісна або переоцінена вартість основних фондів за вирахуванням їхньої ліквідаційної вартості.

Нарахування амортизації основних засобів відбувається за наступними методами:

1. Прямолінійний метод.

Річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта основних засобів. При використанні цього методу вартість об'єкта основних засобів списується однаковими частками протягом усього періоду його експлуатації. Це найпоширеніший метод нарахування амортизації основних засобів підприємств і організацій.

$$CA = \frac{OF_{пер} - OF_{л}}{T_k}; \quad (6)$$

$$\text{або } CA = (OF_{пер} - OF_{л}) \cdot \frac{Ha}{100}; \quad (7)$$

де CA – загальна сума амортизації за період;

Ha – норма амортизації, яка є величиною зворотною до очікуваного строку використання об'єкта у відсотках.

$$Ha = \frac{100}{T_k}; \quad (8)$$

2. Метод зменшення залишкової вартості.

Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року (або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації) та річної норми амортизації.

$$CA = OF_{зал}(OF_{пер}) \cdot \frac{Ha}{100}; \quad (9)$$

При цьому норма амортизації визначається за формулою:

$$Ha = \left(1 - \sqrt[T_k]{\frac{OF_{л}}{OF_{пер}}} \right) \cdot 100; \quad (10)$$

3. Метод прискореного зменшення залишкової вартості.

Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного періоду (або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації) та подвоєної річної норми амортизації.

$$CA = OF_{зал} \cdot \frac{2Ha}{100}; \quad (11)$$

Річна норма визначається виходячи із норми амортизації, обчисленої за прямолінійним методом або діленням 100 на кількість років корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів.

Сума амортизації останнього року при цьому методі визначається як різниця між первісною вартістю та зносом об'єкта на початок останнього року експлуатації і його фактичною ліквідаційною вартістю.

4. Кумулятивний метод (метод суми чисел).

Річна сума амортизації визначається як добуток вартості, що амортизується, та кумулятивного коефіцієнта, який розраховується діленням кількості років, що залишається до кінця очікуваного строку використання об'єкта основних засобів, на суму чисел років його корисного використання.

$$CA = (OF_{пер} - OF_{л}) \cdot K_k; \quad (12)$$

де K_k – кумулятивний коефіцієнт;

$$K_k = \frac{T_k - T_e}{\sum_1^n T_k}; \quad (13)$$

де $\sum_1^n T_k$ - сума чисел років корисного використання об'єкта основних засобів

$$(1+2+3+\dots+n)$$

5. Виробничий метод.

Місячна (квартальна) сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного (квартального) обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації.

Виробничий метод нарахування амортизації доцільно застосовувати у разі, коли обсяги виконання робіт можуть бути визначені достатньо точно.

$$CA = Of \cdot C_{вир}; \quad (14)$$

де Of – фактичний обсяг продукції;

$C_{вир}$ – виробнича ставка амортизації;

Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, що амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує виробити з використанням об'єкта основних засобів.

$$C_{вир} = \frac{OF_{пер} - OF_{л}}{On}; \quad (15)$$

де O_n – нормативний обсяг продукції.

1. Показники ефективності використання основних фондів

1. Одним з основних загальних показників, який найпоширеніший у практиці, є *фондовіддача* (Φ_v):

$$\Phi_v = \frac{ВП}{ОФ_{ср}}; \quad (16)$$

де $ВП$ – обсяг виготовленої продукції у звітному періоді, грн.

Показник фондовіддачі відображає ту кількість продукції, яка виробляється однією гривнею вартості основних виробничих фондів, він показує загальну віддачу від використання кожної гривні, витраченої на основні виробничі фонди.

2. Оберненим до фондовіддачі показником є *фондомісткість* (Φ_m), яка визначається відношенням середньорічної вартості основних фондів до обсягу виготовленої продукції:

$$\Phi_m = \frac{ОФ_{ср}}{ВП}; \quad (17)$$

Цей показник дає можливість визначити вартість основних фондів на одну гривню виробленої продукції і характеризує забезпеченість підприємства основними фондами. За нормальних умов фондовіддача повинна мати тенденцію до збільшення, а фондомісткість – до зменшення.

3. Показником, що характеризує озброєність одного працівника основними виробничими фондами, є показник *фондоозброєності праці* **Помилка! Закладку не визначено.** ($\Phi_{оз}$), який визначають шляхом ділення середньорічної вартості основних фондів на середньооблікову чисельність персоналу:

$$\Phi_{оз} = \frac{ОФ_{ср}}{Ч}; \quad (18)$$

де $Ч$ – середньооблікова чисельність персоналу, чол.

4. Показником ефективності використання основних фондів є *рентабельність* (прибутковість) ($Роф$) основних фондів. Цей показник визначається за формулою:

$$Роф = \frac{ЧП}{ОФ_{ср}} \cdot 100\%; \quad (19)$$

$$P_{оф} = \frac{ВП}{ОФ_{ср}} \cdot 100\% ; \quad (20)$$

де $ЧП$ – чистий прибуток за звітний період, грн.;

$ВП$ – валовий прибуток підприємства, грн.

Показник рентабельності основних фондів можна визначити за валовим та чистим прибутком. У першому випадку рентабельність характеризує ефективність використання основних фондів у виробничій діяльності підприємства, у другому – в звичайній та надзвичайній діяльності підприємства в цілому.

II. Показники використання активної частини основних фондів:

1. *Коефіцієнт екстенсивного завантаження* устаткування характеризує рівень його завантаження у часі й визначається співвідношенням часу фактичної роботи устаткування за рік до часу його ймовірної експлуатації:

$$K_{екс} = \frac{T_{ф}}{T_{н}} ; \quad (21)$$

де $K_{екс}$ – коефіцієнт екстенсивного завантаження;

$T_{ф}$ – час фактичної роботи устаткування (дійсний фонд), год. ;

$T_{н}$ – час ймовірної експлуатації устаткування (номінальний фонд), год./рік.

2. *Коефіцієнт інтенсивного завантаження* устаткування характеризує рівень завантаження устаткування за продуктивністю та визначається відношенням фактичної продуктивності устаткування, що використовується на підприємстві, до його нормативної продуктивності, тобто технічно-обґрунтованої, прогресивної:

$$K_{інт} = \frac{Оф}{Он} \text{ або } K_{інт} = \frac{T_{ф.нр}}{T_{н.нр}} ; \quad (22)$$

де $K_{інт}$ – коефіцієнт інтенсивного завантаження;

$Оф$ – фактичний випуск продукції устаткуванням за одиницю часу у натуральному виразі, шт./год.;

$Он$ – технічно обґрунтований випуск продукції за одиницю часу (цей показник визначається на основі паспортних даних устаткування), шт./год.;

$T_{ф.нр}$ – фактично витрачений час на виготовлення одиниці продукції, нормо – год.;

$T_{н.нр}$ – технічно обґрунтована норма часу на одиницю продукції, нормо-год.

3. *Коефіцієнт інтегрального використання* відображає рівень використання устаткування як у часі, так і щодо продуктивності й визначається як добуток коефіцієнтів екстенсивного та інтенсивного завантаження:

$$K_{\text{інтегр.}} = K_{\text{ест}} \cdot K_{\text{інт}} ; \quad (23)$$

III. Показники відтворення основних фондів *Помилка! Закладку не визначено.:*

1. *Коефіцієнт вибуття (Квиб)* – характеризує інтенсивність вибуття основних фондів та визначається за формулою:

$$K_{\text{виб}} = \frac{OF_{\text{вив}}}{OF_{\text{поч.р.}}} ; \quad (24)$$

де $OF_{\text{вив}}$ – вартість виведених протягом року фондів;

$OF_{\text{поч.р.}}$ – вартість фондів на початку року.

2. Ступінь оновлення основних фондів вимірюють за допомогою *коефіцієнта оновлення*, який відображає частку введених в дію у даному періоді основних фондів:

$$K_{\text{он}} = \frac{OF_{\text{вв}}}{OF_{\text{к.р.}}} ; \quad (25)$$

де $OF_{\text{вв}}$ – вартість введених протягом року фондів;

$OF_{\text{к.р.}}$ — вартість основних фондів на кінець періоду.

Позитивною в діяльності підприємства є ситуація, коли вартість введених у дію основних фондів перевищує вартість основних фондів, що вибули з експлуатації.

3. Для цього розраховується *коефіцієнт приросту основних фондів*:

$$K_{\text{пр}} = \frac{OF_{\text{вв}} - OF_{\text{вив}}}{OF_{\text{ср}}} ; \quad (26)$$

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1: Розрахуйте балансову вартість групи основних фондів, якщо:

- балансова вартість на початок року складає 185 тис. грн.;
- сума витрат понесених на придбання нових фондів – 12 тис.,

- сума витрат на здійснення капітального ремонту – 13,5 тис. грн.,
- витрати на модернізацію обладнання складають 14 тис. грн.,
- вартість виведених з експлуатації основних фондів – 45 тис. грн.,
- сума амортизаційних відрахувань за даною групою фондів складає 12,5 тис. грн.

Розв'язання:

$$БВ = 185 + 12 + 13,5 + 14 - 45 - 12,5 = 167 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: балансова вартість на кінець року даної групи основних фондів складає 167 тис. грн.

Приклад 2: Розрахуйте середньорічну вартість групи основних фондів, якщо вартість на початок року складає 5400 тис. грн., в травні було придбано основних фондів на суму 450 тис. грн., в серпні – на 250 тис. грн. також с вересня було виведено з експлуатації основних фондів на суму 385 тис. грн.

Розв'язання:

$$ОФ_{ср} = 5400 + 450 \cdot \frac{8}{12} + 250 \cdot \frac{5}{12} - 385 \cdot \frac{4}{12} = 815,83 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: середньорічна вартість групи основних фондів складає 815,83 тис. грн.

Приклад 3: Первісна вартість обладнання складає 104 тис. грн., керівництво планує реалізувати це обладнання по закінченню строку його використання за 4 тис. грн. строк корисного використання дорівнює 4 роки. Визначити розмір амортизаційних відрахувань та залишкову вартість обладнання на кінець кожного року.

Розв'язання:

1. Прямолінійний метод:

$$СА = \frac{104 - 4}{4} = 25 \text{ тис. грн.} \quad \text{або}$$

$$На = \frac{100}{4} = 25\% \quad ; \quad СА = (104 - 4) \cdot \frac{25}{100} = 25 \text{ тис. грн.}$$

Таблиця 1

Розрахунок суми амортизаційних відрахувань та залишкової вартості, тис. грн.

Рік	Вартість на початок року	Річна сума амортизації	Залишкова вартість	Накопичена сума зносу
1	2	3	4=2-3	5
1	104	25	104-25=79	25
2	79	25	54	25+25=50
3	54	25	29	50+25=75

4	29	25	4	75+25=100
---	----	----	---	-----------

2. Метод залишкової вартості.

$$Ha = \left(1 - \sqrt[4]{\frac{4}{104}}\right) \cdot 100 = (1 - 0,4428) \cdot 100 = 55,72\%$$

Таблиця 2

Розрахунок суми амортизаційних відрахувань та залишкової вартості, тис. грн.

Рік	Вартість на початок року	Річна норма амортизації, 55,72%	Річна сума амортизації	Залишкова вартість	Накопичена сума зносу
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4=(2*3):100</i>	<i>5=2-4</i>	<i>6</i>
1	104,00	55,72	57,95	46,05	57,95
2	46,05	55,72	25,66	20,39	57,95+25,66=83,61
3	20,39	55,72	11,36	9,03	83,61+11,36=94,97
4	9,03	55,72	5,03	4,00	94,97+5,03=100,00

3. Метод прискореного зменшення залишкової вартості

$$Ha = \frac{100}{4} \cdot 100 = 25\%.$$

$$\text{Річні амортизаційні відрахування: } CA1 = 104 \cdot 2 \cdot \frac{25}{100} = 52 \text{ тис. грн.}$$

Таблиця 3

Розрахунок суми амортизаційних відрахувань та залишкової вартості, тис. грн.

Рік	Вартість на початок року	Річна норма амортизації, 50 (2*25)%	Річна сума амортизації	Залишкова вартість	Накопичена сума зносу
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4=(2*3):100</i>	<i>5=2-4</i>	<i>6</i>
1	104,00	50,00	52,00	52,00	52,00
2	52,00	50,00	26,00	26,00	52,00+26,00=78,00
3	26,00	50,00	13,00	13,00	78,00+13,00=91,00
4	13,00	50,00	9,00	4,00	91,00+9,00=100,00

Сума амортизації останнього року: $CA4 = 104 - 4 - 91,0 = 9,00$ тис. грн.

4. Кумулятивний метод.

1. Розраховуємо K_k по роках.

$$K_{k1} = \frac{4}{1+2+3+4} = 0,4; \quad K_{k2} = \frac{3}{1+2+3+4} = 0,3; \quad K_{k3} = \frac{2}{1+2+3+4} = 0,2;$$

$$K_{k4} = \frac{1}{1+2+3+4} = 0,1.$$

2. Розрахуємо річні амортизаційні відрахування:

$$CA1 = (104 - 4) \cdot 0,4 = 40 \text{ тис. грн.};$$

$$CA2 = (104 - 4) \cdot 0,3 = 30 \text{ тис. грн.};$$

$$CA3 = (104 - 4) \cdot 0,2 = 20 \text{ тис. грн.};$$

$$CA4 = (104 - 4) \cdot 0,1 = 10 \text{ тис. грн.};$$

Таблиця 4.

Розрахунок сум амортизації за кумулятивним методом, тис. грн.

Рік	Балансова вартість на початок року	Кількість років, що залишилось до кінця строку	Кумулятивний коефіцієнт	Річні амортизаційні відрахування	Залишкова вартість на кінець року	Накопичена сума зносу
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5=CA</i>	<i>6=2-5</i>	<i>7</i>
1	104	4	0,4	40	64	40
2	64	3	0,3	30	34	40+30=70
3	34	2	0,2	20	14	70+20=90
4	14	1	0,1	10	4	90+10=100

Приклад 4: Підприємство придбало обладнання вартістю 204 тис. грн. Ліквідаційна вартість за попередніми оцінками становить 4 тис. грн. термін експлуатації планується 5 років. Очікуваний обсяг продукції, яку підприємство виготовить за весь період експлуатації становить 2250 тис. грн.: (1 рік – 550 тис. грн., 2 рік – 550 тис. грн., 3 рік – 500 тис. грн., 4 рік – 450 тис. грн., 5 рік – 200 тис. грн.)

Визначити річну суму амортизаційних відрахувань використовуючи виробничий метод розрахунку.

Розв'язання:

1. Визначаємо виробничу ставку амортизації:

$$C_{вир} = \frac{204 - 4}{2250} = 0,088;$$

2. Сума амортизаційних відрахувань по роках:

$$CA1 = 550 \cdot 0,089 = 48,95 \text{ тис. грн.}$$

$$CA2 = 550 \cdot 0,089 = 48,95 \text{ тис. грн.}$$

$$CA3 = 500 \cdot 0,089 = 44,5 \text{ тис. грн.}$$

$$CA4 = 450 \cdot 0,089 = 40,05 \text{ тис. грн.}$$

$$CA5 = 200 \cdot 0,089 = 17,8 \text{ тис. грн.}$$

Приклад 5: Визначити показники ефективності використання основних фондів та озброєності на підприємстві. Обсяг виробленої продукції за останній рік склав 1200 тис. грн., рівень виробничих витрат становить 880 тис. грн. Середньорічна вартість основних фондів за цей період дорівнює 1650 тис. грн., середньооблікова чисельність працівників – 200 чол.

Розв'язання:

Показниками ефективності використання є:

1. Фондовіддача:

$$\Phi_v = \frac{1200}{1650} = 0,72;$$

2. Фондомісткість:

$$\Phi_m = \frac{1}{0,72} = 1,39;$$

3. Рентабельність основних фондів:

$$P_{of} = \frac{1200 - 880}{1650} \cdot 100\% = 19,4\%$$

4. Фондоозброєність праці:

$$\Phi_{oz} = \frac{1650}{200} = 8,25 \text{ тис. грн / чол.}$$

Приклад 6: Визначити показники використання активної частини основних фондів. Підприємство має однозмінний графік роботи, втрати робочого часу складають 3%, номінальні кількість робочих днів складала 246, фактично було відпрацьовано 244 дні.. Обсяг валової продукції, що був випущений підприємством склав 245 тис. од., при цьому річний технічно-обґрунтований випуск продукції (відповідно до паспортних даних) відповідає 270 тис. од.

Розв'язання:

1. Визначаємо фактичний час тривалості зміни:

$$T_{р.зм.фак.} = 8 - \left(8 \cdot \frac{3}{100}\right) = 7,76 \text{ год.}$$

2. Визначимо ймовірний та фактичний фонд робочого часу:

$$T_{ф.} = 7,76 \cdot 244 = 1893,4 \text{ год.}$$

$$T_{н.} = 8 \cdot 246 = 1968 \text{ год.}$$

3. Коефіцієнт екстенсивного завантаження:

$$K_{екс.} = \frac{1893,4}{1968} = 0,96$$

4. Коефіцієнт інтенсивного завантаження:

$$K_{int.} = \frac{245000 \div 1893,4}{270000 \div 1968} = \frac{129}{137} = 0,94$$

5. Коефіцієнт інтегрального використання:
 $K_{integ.} = 0,98 \cdot 0,94 = 0,92$

Висновок: коефіцієнт екстенсивного завантаження складає 0,96, коефіцієнт інтенсивного завантаження – 0,94, коефіцієнт інтегрального використання – 0,92.

Приклад 7: Середньорічна вартість основних фондів на підприємстві склала 32456 тис. грн. На початок року вартість основних фондів склала 30120 тис. грн. Протягом року було придбано та введено в експлуатацію засобів на суму 1478 тис. грн. За даний період було виведено з експлуатації з причини закінчення терміну корисного використання основних фондів на 1437 тис. грн. Визначить показники відтворення основних.

Розв'язання:

1. Коефіцієнт вибуття:

$$K_{виб} = \frac{1437}{30120} = 0,047$$

2. Вартість основних фондів на кінець року:

$$ОФ_{к.р.} = 30120 + 1678 - 1437 = 30361 \text{ тис. грн.}$$

3. Коефіцієнт оновлення:

$$K_{он} = \frac{1678}{30361} = 0,055$$

4. Коефіцієнт приросту основних фондів:

$$K_{пр} = \frac{1678 - 1437}{32456} = 0,007$$

Висновок: Коефіцієнт вибуття складає 0,047, коефіцієнт оновлення – 0,55, коефіцієнт приросту основних фондів – 0,007, або 0,7 %.

Завдання для самостійного розв'язання:

Завдання 1: За даними, наведеними в таблиці розрахуйте балансову вартість основних фондів і суму амортизаційних відрахувань.

Розрахунок балансової вартості основних фондів

№ п/п	Показники	Група основних фондів при терміні корисного використання	
		10 років	7 років
1	Балансова вартість основних фондів минулого року, тис. грн.	185	123
2	Сума витрат понесених на придбання основних фондів, тис грн.	-	12
3	Сума витрат на здійснення капітального	15	-

	ремонт, тис грн.		
4	Сума витрат на модернізацію, тис грн.	14	52
5	Вартість виведених із експлуатації основних фондів тис грн.	45	24
6	Сума амортизаційних відрахувань, тис. грн.		
7	Балансова вартість на кінець року, тис грн.		

Завдання 2: Первісна вартість обладнання дорівнює 42120 тис. грн.; ліквідаційна вартість планується в розмірі 25 тис. грн.; очікуваний термін корисного використання – 5 років. За допомогою прямолінійного методу, методу залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості та кумулятивного методу розрахунку амортизаційних відрахувань визначити:

1. розмір амортизаційних відрахувань;
2. суму зносу на кінець кожного календарного року;
3. залишкову вартість обладнання на кінець кожного календарного року.

Завдання 3: Первісна вартість обладнання дорівнює 89,6 тис. грн.; ліквідаційна вартість – 2,5 тис. грн.; очікуваний термін корисного використання – 10 років. Підприємство реалізувало дане обладнання через 7 років за ціною 15,5 тис. грн. Визначити розмір річних амортизаційних відрахувань використовуючи прямолінійний метод нарахування амортизації при повному та скороченому терміні використання.

Завдання 4: Первісна вартість обладнання дорівнює 125 тис. грн.; ліквідаційна вартість – 1,5 тис. грн.; очікуваний термін корисного використання – 16 років. Визначити розмір річних амортизаційних відрахувань, залишкову вартість на кінець кожного періоду методом залишкової вартості.

Завдання 5: Первісна вартість обладнання дорівнює 104 тис. грн.; ліквідаційна вартість – 4 тис. грн.; очікуваний термін корисного використання – 5 років. Визначити розмір річних амортизаційних відрахувань, залишкову вартість на кінець кожного періоду методом прискореного зменшення залишкової вартості.

Завдання 6: Первісна вартість обладнання дорівнює 204 тис. грн.; ліквідаційна вартість – 14 тис. грн. Термін корисного використання 6 років. Визначити розмір річних амортизаційних відрахувань, залишкову вартість на кінець кожного періоду за допомогою кумулятивного методу.

Завдання 7: Первісна вартість обладнання дорівнює 94 тис. грн.; ліквідаційна вартість – 14 тис. грн. Визначити розмір річних амортизаційних відрахувань за допомогою кумулятивного методу, якщо вартість виробленої продукції склала 1200 тис. грн., у т.ч. по роках: 1-й рік – 300 тис. грн., 2-й рік – 400 тис. грн., 3 –й рік – 350 тис. грн., 4-й рік – 150 тис. грн.

Завдання 8: Підприємство для підвищення ефективності виробництва придбало обладнання на суму 130 тис. грн. Нормативний строк служби обладнання складає 9 років. Існує варіант реалізації цього обладнання після 5 років експлуатації на суму 72 тис. грн. Визначити норму амортизації і річну суму амортизації при повному строку експлуатації та за 5 років.

Завдання 9: Визначити фондвіддачу, фондомісткість, фондоозброєність праці, рентабельність основних фондів на підставі наступних даних:

Показники	
Річний обсяг валової продукції, тис. грн.	20100
Вартість основних фондів на початок року, тис. грн.	6000
З 1 жовтня вводяться основні фонди на суму, тис. грн.	480
З 1 серпня вводяться основні фонди на суму, тис. грн.	520
З 1 травня виведено з експлуатації основних фондів, тис. грн.	340
Середньорічна чисельність працівників, чол..	25
Витрати на виробництво продукції, тис. грн.	15680

Завдання 10: За даними, наведеними в таблиці розрахуйте балансову вартість основних фондів і суму амортизаційних відрахувань.

№ п/п	Показники	Група основних фондів при терміні корисного використання	
		10 років	7 років
1	Балансова вартість основних фондів минулого року, тис. грн.	185	123
2	Сума витрат понесених на придбання основних фондів тис грн.	-	12
3	Сума витрат на здійснення капітального ремонту, тис грн.	15	-
4	Сума витрат на модернізацію, тис грн.	14	52
5	Вартість виведених із експлуатації основних фондів тис грн.	45	24
6	Сума амортизаційних відрахувань, тис. грн.		
7	Балансова вартість на кінець року, тис грн.		

Завдання 11: На підприємстві існують наступні дані щодо руху основних засобів:

Основні фонди	на початок року, тис грн.	Введені протягом року, тис грн.		Вибувають протягом року, тис грн.		на кінець року, тис грн.
		1.05	1.08	1.02	1.10	
Будівлі	1480	245	123	90	35	
Споруди	185	-	75	-	-	
Силове обладнання	625	78	20	92	-	
Робоче обладнання	1160	190	-	-	130	
Засоби автоматизації	789	-	84	-	90	
Транспортне обладнання	443	-	98	-	112	
Інструмент	224	46	-	28	-	
Інші	66	-	12	-	-	
Разом						

Визначити показники відтворення основних фондів.

Завдання 12: Відповідно до даних наведених в таблиці, проаналізуйте рівень ефективності використання та озброєності основних фондів.

Показники	Базисний рік	Звітний рік	Звітний у % до базисного року
Середньорічна вартість основних виробничих засобів, всього, тис. грн.	1250	1269	
Вартість валової продукції, тис. грн.	1890	2045	
Прибуток від реалізації продукції, робіт та послуг в цілому по підприємству, тис. грн.	685	712	
Середньорічна чисельність працівників, чол.			

Завдання 13: Відповідно до даних наведених в таблиці, проаналізуйте рівень зношеності основних фондів на підприємстві.

Показники	Базисний рік	Звітний рік	Звітний у % до базисного року
Первісна вартість основних фондів, тис. грн.	280	268	
Витрати поточного і капітального ремонту, тис. грн.	4,9	5,0	

Сума зносу основних фондів, тис. грн.	29,6	26,7	
Приріст продуктивності праці, %	15	17	

Завдання 14: Підприємство «Оліс» випустило за рік товарної продукції на суму 1500 тис. грн., середньорічна вартість основних фондів підприємства 600 тис. грн. Підприємство «Гром» за середньорічної вартості основних фондів 850 тис. грн реалізувало продукції на 2650 тис. грн. Визначити, яке підприємство більш ефективно використовує основні виробничі фонди.

Завдання 15: Визначити показники використання основних виробничих фондів на підприємстві. Середньорічна чисельність працівників склала 115 чол., рівень фондоозброєності праці склав 9,8 тис. грн./чол. Підприємством було випущено продукції на суму 1130 тис. грн., при реалізації якої було отримано прибутку 567 тис. грн.

Завдання 16: Проаналізуйте динаміку показників ефективності використання основних виробничих фондів, якщо відомо, що рівень рентабельності виробництва продукції у звітному році склав 18%. В наступному році планується збільшити випуск товарної продукції на 7,5%, а витрати на виробництво скоротити на 1,5%. Обсяг товарної продукції у звітному році склав 4582 тис. грн.

Показники	Звітний рік	Плановий рік
Основні виробничі засоби на початок року, тис. грн.	2650	2685
Вартість введених протягом року основних фондів, тис. грн.	75	98
Місяць надходження основних засобів	02	05
Вартість виведених з експлуатації основних фондів, тис. грн.	40	49
Місяць вибуття основних фондів	09	07
Середньооблікова чисельність працівників, чол.	594	599

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Сутність капіталу підприємства.
2. Склад основного капіталу.
3. Класифікація основного капіталу.

4. Структура основних фондів підприємства і фактори, що на неї впливають.
5. Оцінка основних фондів підприємства.
6. Види спрацювання основних фондів.
7. Сутність амортизації основних фондів та сучасні методи її нарахування.
8. Методика визначення суми амортизації за податковим законодавством.
9. Показники використання основних фондів підприємства.
10. Шляхи підвищення ефективності використання основних фондів на підприємстві.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Стан та структура основних фондів на підприємствах.
2. Шляхи усунення фізичного та морального зносу основних фондів.
3. Найпоширеніші методи нарахування амортизаційних відрахувань на підприємствах.
4. Найефективніший метод нарахування амортизаційних відрахувань на підприємствах.
5. Напрямки використання коштів амортизаційного фонду підприємства.
6. Напрями кращого використання основних виробничих фондів підприємства.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

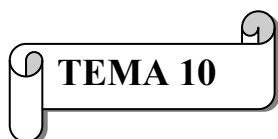
1. Основні фонди – це:
 - а) засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній споживчій формі, а їх вартість переноситься працею на вартість готової продукції частинами у вигляді амортизаційних відрахувань;
 - б) предмети праці, які цілком споживаються в процесі виробничого циклу, змінюють або повністю втрачають свою натуральну форму і переносять всю свою вартість на вартість виробленої продукції;
 - в) предмети праці, які цілком або частково споживаються в процесі виробничого циклу, змінюють свою натуральну форму і переносять всю свою вартість на вартість виробленої продукції у вигляді амортизаційних відрахувань;
 - г) засоби праці, які цілком споживаються в процесі виробничого циклу, повністю втрачають свою натуральну форму.
2. Оборотні фонди – це:

- а) предмети праці, які цілком споживаються в процесі виробничого циклу, змінюють або повністю втрачають свою натуральну форму і переносять всю свою вартість на вартість виробленої продукції;
 - б) засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній споживчій формі, а їх вартість переноситься працею на вартість готової продукції частинами у вигляді амортизаційних відрахувань;
 - в) предмети праці, які частково споживаються в процесі виробничого циклу, змінюють свою натуральну форму і переносять частково свою вартість на вартість виробленої продукції;
 - г) засоби праці, які цілком споживаються в процесі виробничого циклу, повністю втрачають свою натуральну форму.
3. Вікова структура основних фондів характеризується:
- а) співвідношенням різних вікових груп основних фондів у їхній загальній вартості;
 - б) віковим станом основних фондів по галузям;
 - в) співвідношенням питомої ваги основних фондів різних галузей до їхньої загальної вартості;
 - г) відношення вартості окремих груп основних фондів підприємства до загальної їх вартості.
4. Оцінка основних фондів, яка характеризує фактичну вартість основних фондів на момент їх введення в дію – це:
- а) первісна,
 - б) справедлива;
 - в) сучасна;
 - г) відновна.
5. Оцінка основних фондів, яка характеризує реальну їхню вартість і визначається як різниця між балансовою вартістю та сумою зносу перенесеної в процесі виробництва – це:
- а) залишкова,
 - б) відновна,
 - в) ліквідаційна;
 - г) справедлива.
6. Сума, за якою об'єкт основних фондів включається до балансу після вирахування суми накопиченої амортизації називається:
- а) балансовою вартістю;
 - б) сучасною вартістю;
 - в) реальною вартістю;
 - г) ліквідаційною вартістю.
7. Втрата засобом праці своїх первісних техніко – експлуатаційних якостей – це вид зносу:

- а) фізичний;
 - б) моральний;
 - в) частковий;
 - г) повний.
8. Зменшення вартості основних фондів під впливом підвищення продуктивності праці в галузях, що виробляють засоби праці, а також у результаті створення нових, більш продуктивних та економічно вигідних машин – це вид зносу:
- а) моральний;
 - б) повний;
 - в) фізичний;
 - г) частковий.
9. Амортизація це:
- а) процес перенесення вартості основних фондів на вартість новоствореної продукції з метою їхнього повного відновлення;
 - б) тимчасовий процес перенесення вартості основних фондів на вартість новоствореної продукції з метою їхнього повного відновлення;
 - в) процес перенесення залишкової вартості основних фондів на вартість новоствореної продукції з метою їхнього повного відновлення;
 - г) перенесення частки первинної вартості основних фондів на вартість новоствореної продукції.
10. Норма амортизації це:
- а) встановлений річний відсоток відшкодування вартості зношеної частини основних фондів, є економічно обґрунтованими і спрямованими на своєчасне відшкодування основних фондів;
 - б) встановлена не змінна квартальна сума відшкодування вартості зношеної частини основних фондів,
 - в) економічно обґрунтовані суми коштів;
 - г) вірна відповідь відсутня.
11. Вартість, яка амортизується визначається різницею між:
- а) балансової і ліквідаційної вартостями;
 - б) ринковою і ліквідаційної вартостями;
 - в) залишкової і ліквідаційної вартостями;
 - г) первісною та залишковою вартостями.
12. Метод, за яким сума амортизаційних відрахувань визначається діленням вартості, яка амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта основних засобів – це:
- а) прямолінійний;
 - б) кумулятивний;
 - в) зменшення залишкової вартості;
 - г) податковий.

13. Метод, за яким сума амортизаційних відрахувань визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року та річної норми амортизації – це:
- а) зменшення залишкової вартості;
 - б) кумулятивний;
 - в) прямолінійний;
 - г) податковий.
14. До показників, які характеризують ефективність використання основних фондів відносять:
- а) фондвіддача, фондомісткість, рентабельність фондів;
 - б) фондомісткість, фондозабезпеченість, фондоозброєність праці, рентабельність фондів;
 - в) фондвіддача, фондомісткість, фондозабезпеченість, рентабельність фондів;
 - г) фондомісткість, фондоозброєність праці, рентабельність фондів.
15. До показників, які характеризують відтворення основних фондів відносять:
- а) коефіцієнт вибуття, коефіцієнт оновлення, коефіцієнт приросту;
 - б) коефіцієнт вибуття, коефіцієнт придатності, коефіцієнт приросту;
 - в) коефіцієнт морального зносу, коефіцієнт фізичного зносу, коефіцієнт приросту;
 - г) коефіцієнт вибуття, коефіцієнт морального зносу, коефіцієнт приросту.
16. Відношенням середньорічної вартості основних фондів до обсягу виробленої продукції визначається:
- а) фондомісткість;
 - б) фондвіддача;
 - в) фондоозброєність;
 - г) рентабельність фондів.
17. Показник, який характеризує інтенсивність вибуття основних фондів називається це:
- а) коефіцієнт вибуття;
 - б) коефіцієнт екстенсивного завантаження;
 - в) коефіцієнт оновлення;
 - г) коефіцієнт інтенсивного завантаження.
18. Показник, який характеризує рівень озброєності праці основними фондами на підприємстві це:
- а) фондоозброєність;
 - б) коефіцієнт озброєності;
 - в) фондомісткість;
 - г) фондозабезпеченість.

ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ

Основні теоретичні положення

Оборотний капітал – це засоби виробництва, що беруть участь тільки в одному виробничому циклі, під час якого переносять цілком свою вартість на вартість виготовленої продукції.

Оборотні кошти – це кошти підприємства, що авансуються у створення оборотного капіталу (оборотних фондів) та капіталу обігу (фондів обігу). Оборотні кошти на підприємстві забезпечують неперервність виробничого процесу – його кругообіг.

Оборотні фонди в процесі виробництва повністю споживаються, утворюють предмети праці та змінюють свою натуральну форму і фізико-хімічні властивості.

Фонди обігу, в свою чергу, пов'язані з обслуговуванням процесу виробництва товарів, але не беруть участь у створенні вартості продукції.

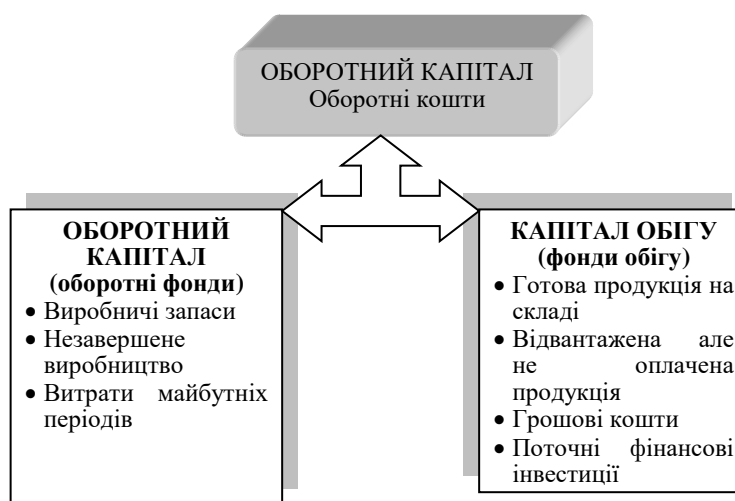

Рис. 1 Склад оборотного капіталу

Структура оборотних коштів *Помилка! Закладку не визначено.* – це питома вага вартості окремих статей оборотних фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних коштів.

Нормування – це процес обчислення тієї частини оборотних засобів, яка потрібна підприємству для забезпечення нормального, безперервного процесу виробництва, реалізації продукції та розрахунків.

Норма – це відносна або мінімальна величина оборотних засобів, що обчислена у встановленому порядку за кожним їх видом, яка необхідна для розрахунку нормативу.

Норматив – це мінімальний розмір власних оборотних засобів у грошовому виразі, необхідний підприємству для забезпечення нормального, безперервного процесу виробництва, реалізації продукції та розрахунків.

Сукупний норматив оборотних коштів по підприємству являє собою суму нормативів по елементам нормованих оборотних коштів: виробничі запаси; незавершене виробництво; готова продукція; витрати майбутніх періодів.

1. **Норматив оборотних коштів у виробничих запасах** визначається за формулою:

$$H_{в.з} = C\partial Ci \cdot HZi ; \quad (1)$$

де $H_{в.з}$ – норматив оборотних коштів для сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів, грн.;

HZi – норма i -го запасу, днів

$C\partial Ci$ – середньодобове споживання сировини, матеріалів, напівфабрикатів, грн.;

Середньодобове споживання сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів ($C\partial Ci$) визначається за кошторисом витрат на виробництво і розраховується за формулою:

$$C\partial Ci = \frac{ЗРП}{365} ; \quad (2)$$

де $ЗРП$ – загальна річна потреба в даному виді ресурсів, грн.

На підприємстві існує декілька видів виробничих запасів:

- *транспортний запас* – той запас, що необхідний для забезпечення безперебійної роботи під час транспортування запасів, не перевищує двох днів. Величина нормативу оборотних коштів, вкладених у транспортний запас ($TЗ$), визначається на основі фактичних даних за попередній рік:

$$TЗ = C\partial Ci \cdot T_{тр} ; \quad (3)$$

де $T_{тр}$ – термін транспортування, днів.

- *підготовчий запас* – норматив оборотних коштів, вкладених у підготовчий запас ($ПЗ$), визначається за формулою:

$$ПЗ = C\partial Ci \cdot T_{підг} ; \quad (4)$$

де $T_{підг}$ – термін на розвантаження, сортування, складання та прийняття матеріалів на склад, днів.

- *технологічний запас* – створюється на час підготовки виробничих запасів до використання їх у технологічному процесі. Розмір оборотних коштів у ньому визначається таким чином:

$$TZ = C\partial C_i \cdot T_{техн}; \quad (5)$$

де TZ – норматив оборотних коштів, вкладених у технологічний запас, грн.;

$T_{техн}$ – термін підготовки, днів.

- *поточний запас* – створюється для забезпечення безперебійного процесу виробництва на період часу між окремими поставками виробничих запасів від постачальників. Середній інтервал між поставками визначається шляхом ділення кількості днів у місяці (30) на число визначених договором поставок.

- *резервний (страховий) запас* – створюється для задоволення непередбачених перебоїв із постачанням підприємства виробничими запасами від постачальників.

Норматив оборотних коштів, вкладених у резервний запас (PZ), визначається за формулою:

$$PZ = C\partial C \cdot T_{рез}; \quad (6)$$

де $T_{рез}$ – дні резервного запасу (період зриву поставок).

На підставі норм, обчислених за всіма видами запасів, визначається норматив оборотних коштів для окремих видів, груп і в цілому на сировину, основні матеріали і покупні напівфабрикати.

Розрізняють максимальний виробничий запас, середній і мінімальний. Максимальний виробничий запас розраховується за формулою:

$$Z_{max} = C\partial C_i \cdot (T_{тр} + T_{пост} + T_{техн} + T_{рез}); \quad (7)$$

де $T_{пост}$ – інтервал поставки в днях.

Середній запас визначається за формулою:

$$Z_c = C\partial C \cdot (T_{тр} + \frac{T_{пост}}{2} + T_{техн} + T_{рез}); \quad (8)$$

Мінімальний запас:

$$Z_{min} = C\partial C \cdot (T_{тр} + T_{техн} + T_{рез}); \quad (9)$$

2. Норматив оборотних коштів у незавершеному виробництві ($H_{нзв}$) розраховується за формулою:

$$H_{нзв} = \frac{BC}{Dn} \cdot Tц \cdot K_{нв}; \quad (10)$$

де BC – виробнича собівартість продукції, випущеної за певний період (місяць, квартал, рік), грн.;

$Tц$ – тривалість виробничого циклу, днів;

Dn – дні відповідного періоду;

$K_{нв}$ – коефіцієнт наростання витрат.

Вказаний коефіцієнт можна розрахувати ще й за такою формулою:

$$K_{нв} = \frac{Bn + \frac{Bp}{2}}{Bn + Bp}; \quad (11)$$

де Bn – первісні витрати (одноразово зроблені на початку виробничого циклу);

Bp – решта витрат, що були здійснені до закінчення виробництва продукції.

Первісні витрати та решта витрат, що були здійснені при виготовленні продукції, становлять виробничу собівартість.

3. Норматив оборотних коштів у готовій продукції визначається як добуток середньоденного випуску продукції (за виробничою собівартістю) на норму запасу готової продукції на складі в днях.

$$H_{гп} = P_{сд} \cdot HЗ; \quad (12)$$

де $H_{гп}$ – норматив залишків готової продукції, грн.;

$P_{сд}$ – середньодобовий випуск продукції, грн.;

$HЗ$ – норма запасу готової продукції на складі, днів.

4. Норматив оборотних коштів у витратах майбутніх періодів розраховується виходячи із залишків коштів на початок періоду і суми витрат, які будуть здійснені в плановому періоді за вирахуванням суми майбутнього погашення витрат за рахунок собівартості продукції.

Норматив оборотних коштів у витратах майбутніх періодів ($H_{вмп}$) розраховується за формулою:

$$Нвмп = Впоч + Впл - Впог.пл; \quad (13)$$

де $Впоч$ – залишок витрат на початок планового періоду, грн.;

$Впл$ – витрати, які будуть здійснені у плановому періоді, грн.;

$Впог.пл$ – витрати, які будуть погашені за рахунок собівартості у плановому періоді.

Для оцінювання ефективності використання оборотних фондів використовують наступну систему показників.

Коефіцієнт оборотності (кількість оборотів), що розраховується шляхом ділення вартості реалізованої продукції за діючими оптовими цінами за певний період на середній залишок оборотних коштів за той самий період.

Коефіцієнт оборотності показує, скільки оборотів здійснили оборотні кошти за певний період, і розраховується за формулою:

$$Коб = \frac{ВРП}{ОК}; \quad (14)$$

де $Коб$ – коефіцієнт оборотності, оборотів;

$ВРП$ – вартість реалізованої продукції, грн.;

$ОК$ – середній залишок оборотних коштів, грн.

Середній залишок оборотних коштів розраховують за формулою середньої хронологічної:

$$ОК = \frac{\frac{ОК1}{2} + ОК2 + \dots + ОК_{n-1} + \frac{ОКn}{2}}{n-1}; \quad (15)$$

де $ОК_{1, \dots, n-1}$ – розмір оборотних коштів на початок кожного місяця (кварталу) розрахункового періоду, грн.;

$ОКn$ – величина оборотних коштів на початок першого місяця (кварталу) наступного періоду, грн.;

n – загальна кількість місяців (кварталів).

Розрахунковим періодом, за який визначають обсяг реалізованої продукції та середні залишки оборотних коштів, може бути місяць (30 днів), квартал (90 днів) та рік (360 днів).

Показником, оберненим коефіцієнту оборотності, є **коефіцієнт завантаження оборотних коштів**, який показує, скільки оборотних коштів припадає на одну грошову одиницю реалізованої продукції за певний період. Розмір цього показника обчислюється за формулою:

$$Кзав = \frac{ОК}{ВРП}; \quad (16)$$

Тривалість одного обороту (швидкість обороту) **оборотних коштів** визначається як співвідношення кількості днів у розрахунковому періоді і коефіцієнта оборотності за той же період:

$$T_{об} = \frac{ДП}{К_{об}} \text{ або } T_{об} = \frac{ДП \cdot ОК}{ВРП}; \quad (17)$$

де $T_{об}$ – тривалість одного обороту, днів;

$ДП$ – дні періоду.

Для характеристики економічної ефективності використання оборотних коштів може бути використаний показник **рентабельність (віддачі) оборотних коштів**, який являє собою відношення прибутку від реалізації продукції до середніх залишків оборотних коштів:

$$R_{ок} = \frac{ВП(ЧП)}{ОК} \cdot 100\%, \quad (18)$$

де $R_{ок}$ – рентабельність оборотних коштів, %;

$ВП(ЧП)$ – валовий (чистий) прибуток, грн.

Оцінка ефективності використання матеріальних ресурсів здійснюється за системою показників:

- *Матеріаломісткість продукції* **Помилка! Закладку не визначено.** – узагальнюючий вартісний показник, який визначається як співвідношення суми матеріальних витрат до вартості виготовленої продукції. Він показує, скільки матеріальних витрат припадає на кожну гривню виготовленої продукції.
- *Матеріаловіддача продукції* – обернений до матеріаломісткості показник, що характеризує вихід продукції з кожної гривні затрачених матеріальних ресурсів і розраховується як співвідношення вартості продукції до суми матеріальних витрат.
- *Питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції* обчислюється як відношення матеріальних витрат до собівартості виготовленої продукції. Цей показник відображає не тільки рівень використання матеріальних ресурсів, але й структуру витрат виробництва, тобто чи є воно матеріаломістким.
- *Коефіцієнт використання матеріалів* визначається як відношення суми фактичних матеріальних витрат до величини матеріальних витрат, і нарахованої виходячи з планових калькуляцій і фактичного випуску та асортименту продукції.

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1: План виробництва продукції на підприємстві складає 1200 виробів. Собівартість виробництва одиниці продукції складає 135 грн. Тривалість виробничого циклу – 10 днів, коефіцієнт наростання витрат складає 0,55. Обчислити норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві.

Розв'язання:

1. Визначаємо виробничу собівартість товарної продукції:
 $BC = 1200 \cdot 135 = 162 \text{ тис. грн.}$

2. Норматив у незавершеному виробництві:
 $H_{нзв} = \frac{162000}{365} \cdot 10 \cdot 0,55 = 2441 \text{ грн.}$

Відповідь: Норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві складає 2441 грн.

Приклад 2: Виробнича програма на підприємстві – 70 тис. од. Вартість виробничих запасів на один виріб складають 78 грн. за нормою запасу 25 днів. Визначити норматив оборотних засобів за виробничими запасами.

Розв'язання:

1. Визначаємо середньоденний обсяг випуску продукції:
 $C_d = \frac{70000 \cdot 78}{365} = 14958 \text{ грн.}$

2. Норматив оборотних засобів за виробничими запасами:
 $H_{в.з} = 14958 \cdot 25 = 373972 \text{ грн.}$

Відповідь: Норматив оборотних засобів у виробничих запасах складає 374 тис. грн.

Приклад 3: Для забезпечення виробництва і реалізації продукції необхідна певна сума оборотних засобів. Середньоденна потреба виробництва у виробничих запасах складає 150 грн. при нормі запасу 7 діб. Середньодобовий випуск продукції на підприємстві за виробничою собівартістю вартує 1250 грн. при норма запасу по готової продукції – 5 діб. Витрати майбутніх періодів – 1200 грн. Коефіцієнт наростання витрат у незавершеному виробництві – 0,6, тривалість виробничого циклу – 20 днів. Визначити сукупний норматив оборотних засобів на підприємстві.

Розв'язання:

1. Норматив оборотних засобів за виробничими запасами:
 $H_{в.з} = 150 \cdot 7 = 1050 \text{ грн.}$

2. Норматив оборотних засобів залишків готової продукції:

$$H_{г.п.} = 1250 \cdot 5 = 6250 \text{ грн.}$$

3. Норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві:
 $H_{нзв} = 1250 \cdot 20 \cdot 0,6 = 15000 \text{ грн.}$

4. Сукупний норматив оборотних коштів:
 $НОК = 1050 + 6250 + 15000 + 1200 = 23500 \text{ грн.}$

Відповідь: Сукупний норматив оборотних засобів складає 23500 грн.

Приклад 4: Визначити коефіцієнт оборотності, тривалість одного обороту та коефіцієнт завантаження оборотності оборотних коштів, якщо чистий дохід підприємства становив 3200 тис. грн., а середньорічна вартість оборотних активів - 223 тис. грн.

Розв'язання:

1. Визначаємо коефіцієнт оборотності:

$$K_{об} = \frac{3200}{223} = 14,3$$

2. Визначаємо коефіцієнт завантаження:

$$K_{зав} = \frac{223}{3200} = 0,07$$

3. Тривалість оборотності оборотних коштів:

$$T_{об} = \frac{365}{14,3} = 25 \text{ днів}$$

Відповідь: Коефіцієнт оборотності складає 14,3, коефіцієнт завантаження – 0,07, тривалість оборотності одного обороту коштів – 25 днів.

Приклад 5: Визначить рівень ефективності використання оборотних коштів підприємства за II квартал.

Показники	II квартал
1. Величина оборотних коштів за місяцями кварталу, тис. грн.:	квітень – 230
	травень - 235
	червень – 239
2. Вартість реалізованої продукції, тис. грн.	1028
3. Прибуток від реалізації продукції, тис. грн.	420

Розв'язання:

1. Визначаємо середній залишок оборотних коштів за квартал:

$$OK = \frac{\frac{230}{2} + 235 + \frac{239}{2}}{3-1} = 234,75 \text{ тис. грн.}$$

1. Визначаємо коефіцієнт оборотності:

$$K_{об} = \frac{1028}{234,75} = 4,37$$

2. Визначаємо коефіцієнт завантаження:

$$K_{зав} = \frac{1}{4,37} = 0,22$$

3. Тривалість оборотності оборотних коштів:

$$T_{об} = \frac{365}{4,37} = 83,5 \text{ днів}$$

4. Рентабельність оборотних коштів:

$$P_{о.к.} = \frac{420}{234,75} \cdot 100 = 221,5\%$$

Приклад 6: Підприємство випускає щорічно продукції на суму 1340 тис. грн. Розмір виробничих витрат становить 860 тис. грн., у тому числі сума витрат на матеріали – 529 тис. грн. планом було передбачено величину матеріальних витрат на рівні 540 тис. грн. Визначити показники ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

Розв'язання:

1. Визначаємо матеріаломісткість продукції:

$$M_m = \frac{529}{1340} = 0,39$$

2. Визначаємо матеріаловіддачу продукції:

$$M_v = \frac{1340}{529} = 2,53$$

3. Питома вага матеріальних витрат:

$$P_{вм.в.} = \frac{529}{860} \cdot 100 = 61,5\%$$

4. Коефіцієнт використання матеріалів:

$$K_{вм.} = \frac{529}{540} = 0,98$$

Завдання для самостійного розв'язання:

Завдання 1: Визначити середньорічний норматив оборотних засобів Залишок нормованих оборотних засобів за місяцями подано в таблиці (тис. грн.).

місяць	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
На початок	630	620	720	750	810	830	880	930	940	970	850	920
На кінець	62	60	65	78	75	75	78	80	85	92	95	95

Завдання 2: Вартість валової продукції підприємства за звітний рік склала 2120 тис. грн. Виробничі витрати на виготовлення продукції дорівнювали – 1610 тис. грн., середньорічна вартість оборотних коштів – 545 тис. грн. Визначити коефіцієнт оборотності оборотних коштів, коефіцієнт завантаження та тривалість одного обороту.

Завдання 3: Визначить рівень ефективності використання оборотних коштів на підприємстві за квартал, якщо:

Величина оборотних коштів за місяцями, тис. грн.:

січень	- 225
лютий	- 213
березень	- 240
Вартість валової продукції, тис. грн.	838
Прибуток від реалізації продукції, тис. грн.	370

Завдання 4: Для забезпечення виробництва продукції обсягом 150 тис. од. необхідно певна сума оборотних засобів у виробничих запасах. Собівартість виробництва виробу – 135 грн. Витрати основних матеріалів на один виріб складають 65 грн. за нормою запасу 12 діб. Витрати допоміжних матеріалів на річний випуск продукції – 2250 тис. грн. за нормою – 40 днів, палива – 750 тис. грн. за нормою 30 днів, інших виробничих запасів – 300 тис. грн. та 60 днів. Визначити норматив оборотних засобів у виробничих запасах.

Завдання 5: Середньодобове споживання сировини та матеріалів при виробництві продукції складає 17,5 тис. грн. Норми виробничих запасів за видами наступні: транспортний запас – 3 дні, підготовчий – 2 дні, технологічний – 4 дні, поточний – 2 дні, резервний запас – 2 дні. Визначити максимальний, середній та мінімальний виробничі запаси.

Завдання 6: Вартість товарної продукції підприємства за звітний рік склала 1230 тис. грн. Виробничі витрати на виготовлення продукції дорівнювали – 865 тис. грн., середньорічна вартість оборотних коштів – 485 тис. грн. Визначити коефіцієнт оборотності оборотних коштів, тривалість одного обороту і норму прибутку, якщо у даному господарстві на 1 грн. основних фондів припадає 0,15 грн. оборотних.

Завдання 7: Виробнича собівартість одиниці виробу складає 420 грн. початкові одноразові витрати на матеріали при виробництві одиниці виробу складають 60 грн. Тривалість виробничого циклу – 5 днів. Річна виробнича

програма становить 2000 виробів. Визначити норматив оборотних коштів у незавершеному виробництві.

Завдання 8: Для виробництва продукції підприємство придбає матеріали за ціною 5450 грн. за тону. Середньодобові витрати цього матеріалу на виробництві - 5 тон. Термін доставки та відвантаження – 15 днів, підготовка до використання матеріалу у виробництво – 2 дні, інтервал між окремими поставками складає 20 днів. Страховий запас на підприємстві становить 4 дні. Визначити норматив виробничих запасів матеріалу у натуральному і вартісному вираженні.

Завдання 9: Обсяг реалізованої продукції на підприємстві у звітному році становив 540 тис. грн., сума оборотних коштів при цьому – 298 тис. грн. В плановому році планується збільшити обсяги реалізації продукції на 15%, при цьому збільшити коефіцієнт оборотності оборотних коштів на 20%. Визначити вартість оборотних коштів підприємства на плановий період.

Завдання 10: Визначити економію оборотних коштів у плановому періоді. Норматив оборотних коштів звітного року становив 340 тис. грн. Обсяг товарної продукції – 850 тис. грн. Підприємство планує збільшити обсяги реалізації продукції на 9%, а тривалість обороту обертання коштів скоротити на 6 днів.

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Сутність і склад оборотного капіталу.
2. Класифікація оборотних коштів.
3. Структура оборотного капіталу.
4. Стадії кругообігу оборотних коштів.
5. Джерела формування оборотного капіталу.
6. Механізм визначення нормативів оборотних коштів для окремих їхніх структурних елемент.
7. Основні показники оцінки ефективності використання оборотних коштів.
8. Шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів в сучасних умовах.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Показники та шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів.
2. Сучасна політика ресурсозбереження та ефективність її здійснення.
3. Проблеми та шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів на підприємствах України.
4. Проблеми нестачі оборотних коштів і поповнення їх обсягу за умов кризової економічної ситуації на підприємствах.
5. Зарубіжний досвід нормування оборотних коштів.
6. Сучасні джерела формування оборотних коштів на підприємствах України.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Оборотні кошти – це:
 - а) сукупність коштів, які авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку;
 - б) засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній споживчій формі;
 - в) предмети праці, які частково споживаються в процесі виробничого циклу, змінюють свою натуральну форму і переносять всю свою вартість на вартість виробленої продукції у вигляді амортизаційних відрахувань;
 - г) кошти, які авансовані в основні виробничі фонди забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку.
2. Матеріальні ресурси, які вже поступили на підприємство, але ще не піддавались обробці або використанню, які призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва і адміністративних потреб – це:
 - а) виробничі запаси;
 - б) готова продукція;
 - в) незавершене виробництво;
 - г) товарна продукція.
3. Продукція, яка перебуває на різних стадіях процесу її виготовлення – це:
 - а) незавершене виробництво;
 - б) валова продукція;
 - в) готова продукція;
 - г) виробничі запаси.

4. Реальні гроші, які перебувають в касі підприємства, на банківських рахунках в національній чи іноземній валюті, в дорозі, так і у формі грошових документів – це:
- а) грошові кошти;
 - б) фінансові ресурси;
 - в) готова продукція у вартісному вираженні;
 - г) дебіторська заборгованість.
5. Готову продукцію, грошові кошти та їх еквіваленти відносять до:
- а) фондів обігу;
 - б) оборотних фондів;
 - в) фінансових коштів;
 - г) нормовані оборотні кошти.
6. Виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів відносять до:
- а) оборотних фондів;
 - б) фондів обігу;
 - в) фінансових коштів;
 - г) ненормовані оборотні кошти.
7. Нормуванню підлягають:
- а) елементи оборотних засобів, мінімальні запаси яких можуть бути розраховані з достатнім ступенем точності;
 - б) ті елементи оборотних засобів, мінімальні запаси яких буває складно визначити;
 - в) всі елементи оборотних коштів;
 - г) вірна відповідь відсутня.
8. Не нормованими є:
- а) елементи оборотних засобів, мінімальні запаси яких можуть бути розраховані з достатнім ступенем точності;
 - б) ті елементи оборотних засобів, мінімальні запаси яких буває складно визначити;
 - в) всі елементи оборотних коштів;
 - г) вірна відповідь відсутня.
9. Метод розрахунку нормативу оборотних коштів, який передбачає ретельний аналіз наявних товарно-матеріальних цінностей із подальшим коригуванням фактичних запасів та вилученням із них надлишкових – це:
- а) аналітичний;
 - б) відносний;
 - в) коефіцієнтний;
 - г) прямого розрахунку.
10. Показник ефективності використання оборотних коштів, який розраховується шляхом ділення вартості реалізованої продукції за

діючими оптовими цінами за певний період на середній залишок оборотних коштів за той самий період це:

- а) коефіцієнт оборотності;
- б) коефіцієнт стабільності;
- в) коефіцієнт ефективності оборотних коштів;
- г) коефіцієнт завантаження оборотних коштів.

11. Показник ефективності оборотних коштів, який показує, скільки оборотних коштів припадає на одну грошову одиницю реалізованої продукції за певний період – це:

- а) коефіцієнт завантаження оборотних коштів;
- б) тривалість одного обороту;
- в) коефіцієнт ефективності оборотних коштів;
- г) коефіцієнт оборотності.

12. Співвідношенням кількості днів у розрахунковому періоді і коефіцієнта оборотності за той же період визначається:

- а) тривалість одного обороту;
- б) коефіцієнт оборотності;
- в) рентабельність оборотних коштів;
- г) ефективність оборотних коштів.

13. Узагальнюючий вартісний показник, який визначається як співвідношення суми матеріальних витрат до вартості виготовленої продукції це:

- а) матеріаломісткість;
- б) матеріаловіддача;
- в) коефіцієнт використання матеріальних ресурсів;
- г) матеріалоозброєність.

ІНВЕСТИЦІЇ

Основні теоретичні положення

Інвестиції *Помилка! Закладку не визначено.* – всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект.

До майнових і інтелектуальних цінностей відносять:

- грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме і нерухоме майно (будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності), майнові права, що випливають і авторські права, досвід та інші інтелектуальні цінності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виробництва, але не запатентованих «ноу-хау»;
- права користування землею, водою, ресурсами, будівлями, обладнанням, а також інші майнові права, інші цінності.

Економічну ефективність виробничих інвестицій можна визначити за допомогою показників їх **абсолютної та порівняльної економічної ефективності**.

Абсолютна ефективність капітальних вкладень характеризує загальну величину їх віддачі та визначається відношенням величини економічного ефекту до величини понесених витрат.

Абсолютна ефективність виробничих інвестицій (капітальних вкладень) визначається за допомогою двох взаємопов'язаних показників:

1) **коефіцієнта економічної ефективності (прибутковості)** капітальних витрат:

- для окремих проектів або форм відтворення основних фондів діючих підприємств обчислюють за співвідношенням:

$$K_{np} = \frac{\Delta\Pi}{KB}; \quad (1)$$

- для проектів, що будуються:

$$K_{np} = \frac{\Pi}{KB}; \quad (2)$$

де K_{np} - коефіцієнт економічної ефективності (прибутковості);

$\Delta\Pi$ - приріст прибутку в результаті вкладення інвестицій, тис. грн.;

KB - сума капітальних вкладень, тис. грн.;

Π - загальна сума прибутку, тис. грн.

Розрахункові значення коефіцієнтів прибутковості треба порівняти з нормативним ($K_{нор}$). Варіант капітальних вкладень визнають доцільним за умови, якщо: $K_{пр} > K_{нор}$

2) *період (строк) окупності капітальних вкладень (Ток)* - є оберненим показником до коефіцієнта прибутковості:

$$Ток = \frac{1}{K_{пр}}; \quad (3)$$

Розрахований показник вказує на кількість років, які необхідні для повернення первісних капіталовкладень. Це найпростіший класичний варіант визначення строку окупності капітальних вкладень.

Розрахунки порівняльної ефективності капітальних вкладень здійснюють тоді, коли необхідно вибрати найкращий із можливих проектів інвестування виробництва.

Для визначення **порівняльної ефективності інвестиційних проектів і вибору** найкращого варіанту капітальних вкладень застосовується показник *зведених витрат (ЗВ)*:

$$ЗВ = ПВ + K_{нор} \cdot KB_i \rightarrow \min \quad (4)$$

де $ПВ$ - поточні витрати за і-тим варіантом (проектом), тис. грн.;

KB_i - капітальні вкладення за і-тим варіантом, тис. грн.

Проект (варіант) капітальних вкладень з найменшими зведеними витратами вважатиметься найкращим з економічної точки зору. Цей метод визначення порівняльної ефективності капітальних вкладень ефективний коли вкладення здійснюються одноразово в повному обсязі.

Дисконтування - метод оцінки інвестиційних проектів шляхом вираження майбутніх грошових потоків, пов'язаних із реалізацією інвестиційних проектів, через їх вартість у поточний момент часу.

У системі управління використанням капіталу в процесі реального інвестування оцінка ефективності інвестиційних проектів представляє собою один з найбільш відповідальних етапів. Від того, наскільки об'єктивно і всебічно проведена ця оцінка, залежать строки повернення вкладеного капіталу, варіанти альтернативного його використання, додатково генерований потік прибутку підприємства в майбутньому періоді.

До основних показників ефективності інвестиційного проекту належать такі:

- чиста приведена вартість **Помилка! Закладку не визначено.** (NPV), що відображає абсолютну величину економічного ефекту від реалізації інвестицій, тобто:

$$NPV = \sum_{i=1}^n \frac{PV_k}{(1+r)^k} - IC, \quad (5)$$

де PV_k – дисконтована вартість грошового потоку;

IC - сума інвестиційних коштів за проектом, що реалізується.

Очевидно, що якщо: $NPV > 0$, то проект слід прийняти, підприємство одержить додаткову ринкову вартість; $NPV < 0$, то проект слід відкинути, оскільки ринкова вартість майна зменшується; $NPV = 0$, то проект ні прибутковий, ні збитковий; вимагається провести додаткові дослідження.

- *індекс рентабельності інвестицій* **Помилка! Закладку не визначено.** (P_i) характеризує співвідношення дисконтованих грошового потоку та інвестиційних коштів, тобто:

$$P_i = \sum_{i=1}^n \frac{PV_k}{(1+r)^k} / IC, \quad (6)$$

- *термін окупності* (PP), тобто термін повернення авансованих інвестиційних коштів, що базується на величині грошового потоку з приведенням його абсолютної величини до теперішньої вартості (із застосуванням дисконтного множника). Для його обчислення можна використовувати формулу:

$$PP = IC / PV, \quad (7)$$

Сутність методу відбору інвестиційних проектів за допомогою переліку критеріїв полягає в наступному: розглядається відповідність проекту кожному критерію і по кожному із них дається оцінка. Метод дозволяє виділити переваги та недоліки інвестиційного проекту. При складанні переліку критеріїв необхідно використовувати лише ті із них, які впливають із цілей, стратегії та задач підприємства, орієнтацію його довгострокових планів.

Узагальнюючим показником економічної ефективності технічних нововведень є **економічний ефект**.

Економічний ефект визначається різницею між результатами від застосування технічних нововведень ($ВП$) і витрат на їх розробку, виробництво і споживання ($ВВ$).

$$EE = ВП - ВВ ; \quad (8)$$

Оскільки розрахунковий період має значну тривалість, то результати і витрати за кожний його рік треба визначати з урахуванням чиннику часу. Тоді економічний ефект визначається за формулою:

$$EE = \sum_1^n (B\Pi_i - BVi) \cdot KDi ; \quad (9)$$

де n – розрахунковий період.

Оцінка ефективності фінансового інструменту інвестування зводиться до оцінки його реальної вартості, що забезпечує отримання очікуваної норми інвестиційного прибутку по ньому.

Акції мають номінальну, балансову, ліквідаційну та ринкову ціни:

- *номінальна ціна* – встановлена при випуску акції, показує яка частка уставного капіталу відповідає однієї акції в момент створення акціонерного товариства;

- *балансова ціна* – вартість чистих активів акціонерного товариств, що приходиться на одну акцію за балансом;

- *ліквідаційна ціна* – вартість майна, що реалізується акціонерним товариством за фактичними цінами в розрахунку на одну акцію;

- *ринкова (курсова) ціна* – це ціна, за якою акція продається або купується на ринку.

Існують три варіанти розрахунку ринкової ціни акції, якщо:

- *розмір дивідендів постійний* (при визначенні вартості привілейованих акцій):

$$A = \frac{D}{i}, \quad (10)$$

де D – постійний розмір дивіденду,

i – ставка доходності, що вимагає інвестор.

- *температур приросту дивідендів постійний*:

$$A = \frac{D_0 \cdot (1+q)}{i-q}, \quad (11)$$

де D_0 – останній виплачений дивіденд.

q – темп приросту дивіденду.

- *приріст дивідендів змінюється*:

$$A = \sum_{i=1}^n \frac{D_i}{(1+i)^n}, \quad (12)$$

де D_i – величина дивідендів в i -тому періоді,
 n – час нараховування дивідендів.

Для визначення ефективності вкладень інвестора в акції використовують наступний показник:

- ставка дивіденду:

$$d_c = \frac{D}{N} * 100, \quad (12)$$

де D – величина річних дивідендів, що виплачують інвестору,
 N – номінальна ціна акції.

Обсяг фінансових ресурсів, одержуваних емітентом від продажу акцій на аукціоні, дорівнює добутку ринкової ціни однієї акції і кількості проданих акцій. У свою чергу ринкова ціна однієї акції $C_{ар}$ визначається за формулою:

$$C_{ар} = C_{ан} \frac{P_a}{B_n}; \quad (13)$$

де $C_{ан}$ – номінальна ціна однієї акції;

P_a – прибутковість акцій, %;

B_n – ставка позикового відсотка.

Кількість акцій для аукціонного продажу розраховується як їх залишок після реалізації працівникам підприємства (фірми), включаючи реалізацію за готівку, приватизаційні сертифікати і так звані «акції на посаду». Прибутковість однієї акції визначається співвідношенням розміру дивідендів у розрахунку на одну акцію й ринкової вартості акцій у конкретний період господарювання. Відносний рівень віддачі на капітал у наступному році, яку очікує інвестор від купівлі акцій підприємства на фондовому ринку обчислюється шляхом ділення очікуваного розміру дивідендів на ймовірну вартість акцій на фондовому ринку. Зрештою доцільність купівлі акцій того або іншого підприємства при наявності альтернативного варіанта вкладення капіталу можна визначити, якщо порівняти майбутню вартість акцій на кінець прогнозованого періоду і майбутню вартість доходу за альтернативним варіантом.

Облігація – засвідчує внесення її власником коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цих паперів у передбачений строк з виплатою відсотків. Її особливістю є те, що сукупність платежів, які повинен отримати володар облігації, розтягнута у часі, тому усі майбутні платежі необхідно продисконтувати до моменту часу, для якого

здійснюється оцінка облігації. В якості показника дисконту приймається доходність аналогічних фінансових паперів.

Для визначення ринкової ціни облігації використовують формулу:

$$B_o = \sum_{k=1}^n \frac{C}{(1+i)^k} + \frac{B_n}{(1+i)^n}, \quad (14)$$

де C – річний поточний дохід, що виплачується за облігацію;

B_n – номінальна вартість облігації;

n - кількість років дії облігаційного займу;

k – рік, за який відбувається розрахунок.

i – ставка доходу інвестора.

Дохід від здійснених вкладень капіталу як у цінні папери, так і інші фінансові інструменти визначається як різниця між реальною вартістю фінансового активу та початковими інвестиціями в такі активи.

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1. За показниками абсолютної ефективності капітальних вкладень визначити оптимальний варіант будівництва цеху.

Показники	№1	№2	№3
Питомі капітальні вкладення, грн. /тону	711,8	726,1	708,3
Прибуток в розрахунку на 1 тону, грн. /тону.	118,7	104,7	95,1

Розв'язання:

1. Розрахуємо коефіцієнт економічної ефективності (прибутковості) капітальних витрат:

$$E_{p1} = 118,7 / 711,8 = 0,17$$

$$E_{p2} = 104,7 / 726,1 = 0,14$$

$$E_{p3} = 95,1 / 708,3 = 0,13$$

2. Період (строк) окупності капітальних вкладень ($T_{ок}$) - є оберненим показником до коефіцієнта прибутковості:

$$T_{ок1} = 1 / 0,17 = 5,88 \text{ р.}$$

$$T_{ок2} = 1 / 0,14 = 7,14 \text{ р.}$$

$$T_{ок3} = 1 / 0,13 = 7,69 \text{ р.}$$

Висновок: відповідно до проведених розрахунків робимо висновок, що оптимальним є проект, що має найвищий коефіцієнт економічної ефективності та найменший термін окупності, тобто проект №1.

Приклад 2. За рівнем приведених витрат та сумою річного економічного ефекту виберіть кращий варіант з двох варіантів капіталовкладень на удосконалення технології виробництва 500 виробів та обґрунтувати доцільність його проведення. $E_n = 0,15$.

Показники	Діючий варіант	Запропоновані	
		№1	№2
Собівартість одиниці продукції, грн./шт.	1500	1400	1200
Капітальні вкладення, млн. грн.	3,0	2,5	3,5

Розв'язання:

1. Для визначення порівняльної ефективності інвестиційних проектів і вибору найкращого варіанту капітальних вкладень застосовується показник приведених(зведених) витрат.

Попередньо розрахуємо розмір питомих капітальних вкладень:

$$КВ_6 = 3000000 / 500 = 6000 \text{ грн.}$$

$$КВ_1 = 2500000 / 500 = 5000 \text{ грн.}$$

$$КВ_2 = 3500000 / 500 = 7000 \text{ грн.}$$

2. Проводимо розрахунок показника зведених витрат:

$$ПВ_6 = 1500 + 0,15 * 6000 = 2400 \text{ грн.}$$

$$ПВ_1 = 1400 + 0,15 * 5000 = 2150 \text{ грн.}$$

$$ПВ_2 = 1200 + 0,15 * 7000 = 2250 \text{ грн.}$$

3. Розраховуємо річний економічний ефект від удосконалення технології виробництва:

$$Ер_1 = (2400 - 2150) * 500 = 125 \text{ тис. грн.}$$

$$Ер_2 = (2400 - 2250) * 500 = 75 \text{ тис. грн.}$$

Висновок: Таким чином, кращим визнано проект №1, оскільки показник зведених витрат за цим проектом є найменшим, а економічний ефект – найбільшим.

Приклад 3. Підприємство розглядає можливість реалізації інвестиційного проекту вартістю 1200 тис. грн. З кінця першого року підприємство починає отримувати грошові доходи: 1 рік – 300 тис. грн., 2 – й рік – 400 тис. грн., 3 – й рік – 550 тис. грн., 4 – й рік – 650 тис. грн. ставка дисконту складає 10%. Обґрунтувати доцільність реалізації запропонованого проекту за показниками: - чистий приведений дохід, індекс доходності, термін окупності.

Розв'язання:

1. Розрахуємо чисту приведену (дисконтовану) вартість як різницю між приведеним (дисконтованим) грошовим доходом від інвестиційного проекту та інвестиційними витратами.

$$NPV = \frac{300}{(1 + 0,1)^1} + \frac{400}{(1 + 0,1)^2} + \frac{550}{(1 + 0,1)^3} + \frac{650}{(1 + 0,1)^4} - 1200$$

$$= 260,49 \text{ тис. грн.}$$

2. Індекс доходності визначається як відношення дисконтованих грошових доходів до інвестиційних витрат:

$$ID = \frac{1460,49}{1200} = 1,22$$

3. Термін окупності інвестицій:

$$PP = \frac{1200}{1460,49} = 0,82$$

Висновок: чиста приведена вартість складає 260,49 тис. грн., індекс доходності – 1,22, термін окупності інвестицій – 0,82 рок. Таким чином проект вважається доцільним до впровадження.

Приклад 4. Постійний річний дивіденд за звичайними акціями акціонерного товариства становить 2 грн на акцію. Приріст майбутніх дивідендів не очікується. Необхідна ставка доходу від цих акцій — 11 %. Визначити реальну вартість цієї акції.

Розв'язання:

Реальна вартість звичайної акції з постійними дивідендами

$$P = 2 : 0,11 = 18,18 \text{ грн.}$$

Висновок: реальна вартість звичайної акції складає 18,18 грн.

Приклад 5. Останнього разу акціонерне товариство сплатило на кожну акцію дивіденд у розмірі 1,3 грн. Акціонерне товариство сподівається, що дивіденди щорічно зростатимуть на 5 %. Визначити реальну вартість звичайної акції, якщо необхідна ставка доходу за цими акціями: а) 12 %; б) 9 %.

Розв'язання:

Реальна вартість акцій:

$$\text{а) } P = (1,3 \cdot (1 + 0,05)) : (0,12 - 0,05) = 19,5 \text{ грн.};$$

$$\text{б) } P = (1,3 \cdot (1 + 0,05)) : (0,09 - 0,05) = 34,12 \text{ грн.}$$

Висновок: реальна вартість акцій складає 19,5 і 34,12 грн.

Завдання для самостійного розв'язання:

Завдання 1. Обґрунтування найефективнішого варіанта капітальних вкладень у різні форми розширеного відтворення основних фондів. Збільшення випуску продукції до необхідних обсягів, аби повніше задовольнити потреби ринку, може бути досягнуто за рахунок реконструкції діючого підприємства або спорудження нового. Техніко-економічні показники можливих форм збільшення обсягів виробництва подано в табл. 1.

Таблиця 1

Визначальні техніко-економічні показники діючого (нереконструйованого та реконструйованого) і нового споруджуваного підприємства

Показник	Діюче підприємство		Споруджуване підприємство
	до реконструкції	після реконструкції	
Річний обсяг продукції, штук	11000	30000	19000
Собівартість одиниці продукції, грн.	210	205	190
Договірна ціна одиниці продукції, грн.	250	250	250
Капітальні вкладення, грн.	-	57600	79800
Нормативний коефіцієнт ефективності інвестицій	0,15	0,15	0,15

1. Розрахувати прибутковість (рентабельність) виробничих інвестицій (капітальних вкладень) і вироблюваної продукції у разі різних форм збільшення обсягів виробництва.

2. На підставі цих розрахункових показників визначити найвигідніший варіант інвестування виробничих об'єктів.

Завдання 2. Оцінити ефективність інвестиційного проекту організації виробництва нового виду продукції.

Підприємство «Агат» планує реалізувати інвестиційний проект вартістю 100 тис. грн., практичне здійснення якого спрямовано на організацію виробництва нового виду продукції. Фінансування проекту здійснюватиметься на початок першого року його реалізації. Очікуються такі грошові потоки на кінець року: 1-го — 50 тис. грн.; 2-го — 40 тис. грн.; 3-го — 50 тис. грн. За розрахунковий період береться початок 4-го року.

Визначити:

1) майбутню чисту приведену вартість інвестиційного проекту за дисконтної ставки 4 і 25 %;

- 2) внутрішню ставку дохідності проекту;
- 3) термін окупності вкладених інвестицій.

Завдання 3. Перед менеджером постала проблема вибору з двох альтернативних інвестиційних проектів. Перший проект передбачає початкові інвестиції в обсязі 100 тис. грн., другий — 175 тис. грн. Від реалізації першого проекту очікується отримання таких грошових потоків: за перший рік — 40 тис. грн., за другий — 60 тис. грн., за третій — 70 тис. грн., за четвертий — 50 тис. грн. Від реалізації другого проекту протягом шести років очікується надходження постійних річних грошових потоків у розмірі 50 тис. грн.

Для дисконтування сум грошових потоків від реалізації проектів менеджер прийняв такі ставки дисконту: для першого — 10 %, для другого — 12 %. На основі показника чистої теперішньої вартості проектів який з них можна рекомендувати менеджеру?

Завдання 4. Визначити привабливість та економічної ефективності інвестиційного проекту фірми.

Виробнича фірма «Ольвія» розробляє невеликий інвестиційний проект, реалізація якого в практиці господарювання впродовж чотирьох років може забезпечити грошові доходи (потоки), що дорівнюють відповідно 6000, 4000, 3000 і 2000 грн.

Чи є прийнятним економічно цей проект, якщо дисконтна ставка встановлена на рівні 10 %, а початкові інвестиції дорівнюють 9000 грн.? Щоб правильно відповісти на це запитання, потрібно розрахувати індекс прибутковості інвестиційного проекту.

Завдання 5. Розрахунок розміру дивідендів за акціями акціонерного товариства.

Статутний капітал ПАТ «Турбоком» дорівнює 200 тис. грн. Чистий прибуток за III квартал розрахункового року становив 1500 тис. грн. Згідно з рішенням загальних зборів акціонерів на виплату дивідендів за акціями товариства буде спрямовано 20 % чистого прибутку. Номінальна вартість однієї акції — 10 грн.

Визначити розмір дивідендів у відсотках за акціями за умови ринкової вартості акції, якщо плата за користування короткостроковим кредитом становить 40 % від його загальної суми.

Завдання 6. Обчислення очікуваного інвестором розміру дивідендів через рік і віддачі на вкладений капітал.

Акціонерне товариство «Світлана» за результатами діяльності за звітний рік виплатило своїм акціонерам дивіденди за одну акцію в розмірі 40 грн. У майбутньому є можливість щорічно збільшувати розмір дивідендів на 6 %. Важливо зазначити, що в поточному році реалізаційна ціна акцій АТ на фондовому ринку досягла 380 грн.

Обчислити розмір дивідендів через рік, а також віддачу капіталу, на які очікує інвестор.

Завдання 7. Визначення суми фінансових ресурсів, одержаних акціонерною компанією від продажу акцій.

Підприємство стало акціонерною компанією (АК) відкритого типу. Нещодавно воно випустило багато акцій, номінальна вартість кожної — 1 грн. Внаслідок цього створений статутний фонд ВАК становитиме 40407000 грн.

В АК працює 800 осіб. Певна частина акцій насамперед має бути реалізована серед працівників компанії за приватизаційні сертифікати, вартість кожного дорівнює 500 грн. Із соціальних фондів компанії кожному її працівникові виділено 500 грн. на купівлю акцій. За рахунок цих фондів будуть придбані й так звані акції на посаду. Останні не видаватимуться на руки, а дивіденди за ними виплачуватимуться працівникові доти, доки він обійматиме певну посаду. Скажімо, президент компанії матиме 1000 таких акцій, 9 начальників відділів і цехів — по 500 акцій кожний; 9203 пакети акцій, по 500 штук у кожному, передбачено реалізувати в регіональному центрі сертифікаційних аукціонів за приватизаційні сертифікати, а решту акцій вирішено продати на аукціоні за грошові кошти.

Визначити, скільки грошових коштів матиме ВАК від продажу своїх акцій, якщо їх прибутковість має становити 35% на рік, а ставка позикового відсотка — 30%.

Завдання 8. Визначити загальну суму капіталовкладень у підприємство, якщо його базова виробнича потужність дорівнює 10 тис. одиниць за рік, а прогнозна величина попиту на наступний рік — 9,5 тис. одиниць. При цьому питомі капітальні витрати на одиницю приросту виробничої потужності становлять 80 тис. грн.

Завдання 9. Існує два варіанти інвестицій. За першим варіантом з вкладенням 1000 грн. дохід через 1 рік складе 100 %. За другим варіантом з вкладенням 1000 грн. дохід через 3 місяці складе 25 %.

Який варіант ви ухвалите?

Завдання 10. Підприємство вирішило купити автоматичну лінію. Вартість першої автоматичної лінії – 12 млн. грн., а вартість другої – 14 млн. грн. Чистий дохід, отриманий від першої автоматичної лінії, — 15 млн. грн., а від другої — 15,8 млн. грн.

Визначити норму віддачі від інвестицій. Зробити висновок, яку автоматичну лінію доцільно придбати, якщо процентна ставка дорівнює 15 %.

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Економічна сутність інвестицій та їх структури.
2. Класифікація інвестицій.
3. Джерела формування реальних інвестицій.
4. Характеристика базових принципів оцінки ефективності реальних інвестицій.
5. Загальна характеристика форм фінансового інвестування.
6. Сутність портфельного інвестування.
7. Характеристика базових принципів оцінки ефективності фінансових інвестицій.
8. Моделі оцінки вартості окремих фінансових інструментів.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Прямі та портфельні інвестиції.
2. Роль фінансових інвестицій.
3. Методологічні основи визначення ефективності виробничих і фінансових інвестицій.
4. Чинники підвищення економічної ефективності капітальних вкладень та фінансових інвестицій.
5. Роль іноземних інвестицій в економіці країни.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Інвестиція – це:
 - а) всі майнові та інтелектуальні цінності, що включаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект;

- б) господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно;
 - в) операція, яка передбачає внесення коштів або майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою;
 - г) операція, яка передбачає придбання корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно.
2. Реальні інвестиції характеризують:
- а) вкладення коштів у відтворення основних засобів, в інноваційні нематеріальні активи (патенти, ліцензії, технічну та іншу документацію);
 - б) вкладання в об'єкти інтелектуальної власності;
 - в) здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок доходу (прибутку), отриманого від інвестиційних операцій;
 - г) вкладення коштів у ліцензії, патенти, «ноу-хау», наукові розробки тощо.
3. Інтелектуальні інвестиції характеризують:
- а) вкладання в об'єкти інтелектуальної власності, вкладення коштів у ліцензії, патенти, «ноу-хау», наукові розробки тощо;
 - б) характеризують вкладення капіталу в різні фінансові інструменти (в основному в цінні папери) з метою отримання доходів у майбутньому;
 - в) вкладення коштів у відтворення основних засобів, в інноваційні нематеріальні активи (патенти, ліцензії, технічну та іншу документацію);
 - г) вірна відповідь відсутня.
4. Використання наявного капіталу для придбання (купівлі) акцій, облігацій та інших цінних паперів, що їх випускають підприємства або держава:
- а) фінансові інвестиції;
 - б) реальні інвестиції;
 - в) капітальні вкладення;
 - г) прямі інвестиції.
5. Інвестування опосередковане, шляхом звернення до інвестиційних або фінансових посередників
- а) фінансові інвестиції;
 - б) реальні інвестиції;
 - в) непрямі інвестиції;
 - г) прямі інвестиції.
6. Вкладення засобів в об'єкти інвестування, розміщені в територіальних кордонах країни інвестора
- а) спільні інвестиції;
 - б) державні інвестиції;
 - в) інвестиції всередині країни;
 - г) приватні інвестиції.

7. Власні фінансові ресурси інвестора – це:
- а) облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити;
 - б) прибуток, грошові накопичення і заощадження громадян, юридичних осіб;
 - в) кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші вклади громадян і юридичних осіб;
 - г) бюджетні інвестиційні асигнування.
8. Залучені фінансові кошти інвестора – це:
- а) облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити;
 - б) прибуток, грошові накопичення і заощадження громадян, юридичних осіб;
 - в) кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші вклади громадян і юридичних осіб;
 - г) бюджетні інвестиційні асигнування.
9. Вкладення, що здійснюються іноземними громадянами, юридичними особами і державами:
- а) спільні інвестиції;
 - б) державні інвестиції;
 - в) інвестиції всередині країни;
 - г) приватні інвестиції.
10. Прямі інвестиції передбачають:
- а) пряму участь інвестора у виборі об'єктів інвестування і вкладення капіталу, здійснюються шляхом безпосереднього вкладення капіталу до статутних капіталів інших підприємств;
 - б) вкладення капіталу інвестора, опосередковано іншими особами;
 - в) вкладення капіталу на період до одного року;
 - г) вкладення капіталу інвестора фінансовими посередниками.
11. Непрямі інвестиції передбачають:
- а) вкладення капіталу інвестора, опосередковано іншими особами (фінансовими посередниками);
 - б) пряму участь інвестора у виборі об'єктів інвестування і вкладення капіталу, здійснюються шляхом безпосереднього вкладення капіталу до статутних капіталів інших підприємств;
 - в) вкладення капіталу на період до одного року;
 - г) всі відповіді вірні.
12. Безпосередня участь інвестора у виборі об'єктів інвестування і вкладення засобів:
- а) фінансові інвестиції;
 - б) реальні інвестиції;
 - в) непрямі інвестиції;
 - г) прямі інвестиції.
13. Цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства:

- а) векселі;
 - б) акції;
 - в) облігації;
 - г) ощадні сертифікати.
14. Окремий вид цінних паперів, який засвідчує без умовне грошове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити після настання строку визначену суму грошей:
- а) векселі;
 - б) акції;
 - в) облігації;
 - г) ощадні сертифікати.
15. Акції, які дають власникові переважне право на одержання дивідендів, а також на першочергову участь у розподілі майна акціонерного товариства в разі його ліквідації:
- а) іменні;
 - б) привілейовані;
 - в) на пред'явника;
 - г) прості.
16. Письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку як самого депозиту, так і відсотків на нього:
- а) векселі;
 - б) акції;
 - в) облігації;
 - г) ощадні сертифікати.
17. Ощадні сертифікати під певний договірний відсоток на визначений термін називаються:
- а) іменні;
 - б) строкові;
 - в) на пред'явника;
 - г) до запитання.
18. Цілеспрямовано сформована сукупність об'єктів фінансового та/або реального інвестування, призначена для реалізації попередньо розробленої стратегії, що визначає інвестиційну мету:
- а) позика;
 - б) реальне інвестування;
 - в) інвестиційна діяльність;
 - г) портфельне інвестування.
19. Номінальна ціна акції – це:
- а) встановлена при випуску акції, показує яка частка уставного капіталу відповідає одній акції в момент створення акціонерного товариства;

- б) вартість чистих активів акціонерного товариств, що приходиться на одну акцію за балансом;
- в) ціна, за якою акція продається або купується на ринку;
- г) вартість майна, що реалізується акціонерним товариством за фактичними цінами в розрахунку на одну акцію.

20. Ринкова ціна акції – це:

- а) ціна, за якою акція продається або купується на ринку;
- б) вартість чистих активів акціонерного товариств;
- в) вартість, що приходиться на одну акцію за балансом;
- г) встановлена при випуску акції, показує яка частка уставного капіталу відповідає одній акції в момент створення акціонерного товариства.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Основні теоретичні положення

Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає **інновації** *Помилка! Закладку не визначено.* як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Інноваційна діяльність *Помилка! Закладку не визначено.* – це діяльність, що спрямована на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів та послуг.

Підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, на якому понад 70 % обсягу продукції (у грошовому вимірі) за звітний період становлять інноваційні продукти або інноваційна продукція, визнається **інноваційним підприємством**.

Інноваційним визнається проект, яким передбачаються розробка, виробництво і реалізація інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції, тобто інноваційний проект – комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту й (або) інноваційної продукції.

Оцінка нововведень служить основою прийняття рішень щодо реалізації пропозицій (перспективна оцінка) та проведення контролю за використанням створених об'єктів (ретроспективна оцінка).

Інноваційна діяльність підприємства супроводжується різноманітними результатами (ефектами). Під **ефектом** розуміють досягнутий результат у його матеріальному, грошовому, соціальному вимірі.

Ефективність інновацій – результуюча величина, що визначається здатністю інновацій зберігати певну кількість трудових, матеріальних і фінансових ресурсів з розрахунку на одиницю створюваних продуктів, технічних систем, структур.

Узагальнюючим показником економічної ефективності технічних нововведень є **економічний ефект**.

Економічний ефект визначається різницею між результатами від застосування технічних нововведень і витрат на їх розробку, виробництво і споживання.

$$EE=ВП-BB,$$

(1)

де $ВП$ – валова продукція;

$ВВ$ – валові витрати.

Результати реалізації технічних нововведень суттєво впливають на госпрозрахункові показники роботи підприємств-споживачів нововведень.

Такими показниками можуть бути:

1. Річний економічний ефект від підвищення продуктивності нової техніки:

$$E_p = \left(C_b * \frac{P_n}{P_d} - C_n \right) * P_n, \quad (2)$$

де C_b , C_n – витрати на випуск одиниці продукції за допомогою базової та нової техніки;

P_b , P_n – продуктивність відповідно базової і нової техніки.

2. Термін окупності додаткових капітальних вкладень:

$$T_{ок} = \frac{K_n - K_b}{E_p}, \quad (3)$$

3. Приріст прибутку за рік від виробництва продукції за допомогою нової техніки:

$$\Delta П = (C_n - V_n) * O_n - (C_b - V_b) * O_b, \quad (4)$$

де V_b , V_n – витрати, віднесені на одиницю продукції, виготовленої за допомогою базової і нової техніки, грн.;

C_b , C_n – гуртова ціна одиниці продукції (гуртова ціна продавця) при використанні базової і нової техніки, грн.

O_b , O_n – обсяг виробництва продукції за допомогою базової і нової техніки, натур. од.

4. Умовне вивільнення працюючих у зв'язку із впровадженням нової техніки:

$$\Delta Ч = \frac{C_n * O_n}{ПП_b} - \frac{C_n * O_n}{ПП_n}, \quad (5)$$

де $ПП_b$, $ПП_n$ – продуктивність праці до і після впровадження нової техніки, грн.

5. Економія капітальних вкладень:

$$\Delta KB = \left(KB_b * \frac{PT_n}{PT_b} - KB_n \right) * O_{V_n}, \quad (6)$$

де KB_b , KB_n – питомі капіталовкладення при використанні базової і нової техніки, грн.;

$ПТ_b$, $ПТ_n$ – продуктивність одиниці базової і нової техніки за одиницю часу, натур, од. або грн. за одиницю часу.

6. Зниження матеріальних витрат розраховується за формулою:

$$\Delta MB = (MB_b - MB_n) * O_n, \quad (7)$$

де MB_b , MB_n – матеріальні витрати на одиницю продукції при використанні базової і нової техніки, грн.

Приклади розв'язання типових задач:

Завдання 1. Підприємство придбало новий токарний напівавтомат вартістю 45200 грн., який щороку випускатиме 60500 виробів. Ціна одного виробу – 2,5 грн., поточні витрати на його виробництво становитимуть 2,2 грн. Нормативний термін служби токарного напівавтомата 7 років.

Обчислити економічний ефект від використання у виробництві нового токарного напівавтомата.

Розв'язання:

Економічний ефект визначається різницею між результатами від застосування технічних нововведень і витрат на їх розробку, виробництво і споживання:

$$EE = (2,5 - 2,2) * 60500 * 7 - 45200 = 81850 \text{ грн.}$$

Висновок: економічний ефект від використання нового токарного напівавтомата складає 81850 грн.

Завдання 2. Здійснення реконструкції заводу та впровадження нової технології дає змогу збільшити випуск виробів, знизити витрати на їх виробництво та підвищити продуктивність праці.

Вихідні дані	До реконструкції	Після реконструкції
Річний випуск виробів, тис. шт.	50	75
Ціна одного виробу, грн.	350	350
Витрати на виготовлення виробу, грн.	280	250
Капітальні вкладення, млн. грн.	20	28,1
Чисельність робітників, чол.	4000	4200
Продуктивність техніки, од./год.	22	33

Матеріальні витрати на один виріб знизяться на 10% і будуть становити 75% у структурі витрат. Нормативний коефіцієнт ефективності – 0,13.

Визначити:

- 1) приріст випуску продукції по заводу;
- 2) приріст продуктивності праці;
- 3) кількість умовно вивільнених робітників;
- 4) приріст прибутку підприємства;
- 5) економію матеріальних витрат;
- 6) економію капітальних вкладень;
- 7) річний економічний ефект;

Розв'язання:

1. Приріст випуску продукції по заводу становить:
 $75 - 50 = 25$ тис. виробів

2. Визначаємо приріст продуктивності праці:

$$\Delta \text{ПП} = \frac{350 * 75000}{4200} - \frac{350 * 50000}{4000} = 1875 \text{ грн.}$$

3. Знайдемо кількість умовно вивільнених робітників:

$$\Delta \text{Ч} = \frac{350 * 75000}{4375} - \frac{350 * 75000}{6250} = 1800 \text{ чол.}$$

4. Приріст прибутку підприємства становить:

$$\Delta \text{П} = (350 - 250) * 75000 - (350 - 280) * 50000 = 4 \text{ млн. грн.}$$

5. Визначаємо економію матеріальних затрат. Для цього знайдемо матеріальні затрати до та після реконструкції:

$$\text{МВ}_H = 250 * 0,75 = 187,5 \text{ грн.}$$

$$\text{МВ}_6 = 187,5 * 1,1 = 206,25 \text{ грн.}$$

$$\Delta \text{МВ} = (206,25 - 187,5) * 75000 = 1406250 \text{ грн.}$$

6. Економія капітальних вкладень становить:

$$\Delta \text{КВ} = \left(\frac{20000}{50} * \frac{33}{22} - \frac{28100}{75} \right) * 75 = 16950$$

7. Річний економічний ефект становитиме:

$$\text{Ер} = \left(280 * \frac{75000}{50000} - 250 \right) * 75000 = 12750 \text{ тис. грн.}$$

Завдання 3. Розроблено три варіанти винаходу на технологію виробництва виробу. За даними таблиці розрахувати найбільш ефективний варіант.

Показники	Варіанти		
	1	2	3
Інвестиції, млн. грн.	22500	27600	19700
Витрати виробництва на один виріб, тис. грн.	13600	14700	13700
Річний обсяг виробництва, тис. шт.	700	1100	2500

Розв'язання:

Використовуючи метод наведених витрат, визначимо найбільш ефективний варіант пропонованого винаходу (E_n – коефіцієнт економічної ефективності, приймаємо рівним 0,1):

1 варіант - $(13600 \cdot 700) + 0,1 \cdot 22500 = 11770$ млн. грн.

2 варіант - $(14700 \cdot 1100) + 0,1 \cdot 27600 = 18930$ млн. грн.

3 варіант - $(13700 \cdot 2500) + 0,1 \cdot 19700 = 36220$ млн. грн.

Висновок: Отже, найбільш ефективний варіант пропонованого до використання винаходу - це 1 варіант, тобто найменші наведені витрати.

Завдання для самостійного розв'язання:

Завдання 1. Визначити найбільш перспективний вид вкладення капіталу за допомогою критерію зведених витрат, а також річний економічний ефект від практичної реалізації найбільш ефективного варіанта, якщо передбачуваний обсяг випуску продукції – 20000 одиниць. Вихідні дані для розрахунку представлені в таблиці:

Показник	Базовий варіант	1 варіант	2 варіант
Поточні валові витрати на виробництво одиниці продукції	1900	1500	1200
Інвестиції (капітальні вкладення)	2600	2000	3000
Нормативний коефіцієнт окупності інвестицій	0,16	0,16	0,16

Завдання 2. Визначити річний економічний ефект від використання винаходу при виробництві побутової електробритви, якщо відомо, що:

- річний обсяг випуску виробів дорівнює 300 000 шт.;
- додаткові капіталовкладення становлять 30 000 грн.;
- прибуток в розрахунку на одиницю продукції зростає від 2,0 до 2,5 грн.

Завдання 3. Обґрунтувати доцільність впровадження контрольного автомату з програмним управлінням для перевірки якості виробів, якщо відомо, що продуктивність нової установки перевірки якості 130 тис. шт., замість продуктивності діючої 50 тис. шт. Вартість установки зросте з 900

тис. грн. до 1200 тис. грн. витрати на повну перевірку якості виробів знизяться з 1,8 грн./од. до 1,1 грн./од.

Визначити річний економічний ефект від впровадження автомату і термін окупності обладнання.

Завдання 4. Підприємство придбало 2 автоматичні лінії вартістю 250 тис. грн. кожна. Річний обсяг продукції кожної лінії складає 200 од. виробів. Собівартість одиниці виробу 1580 грн., ціна реалізації – 2600 грн. термін служби лінії складає 6 років. Обчисліть за скільки років окупляться витрати на придбання обладнання, а також витрати на придбання ліцензії вартістю 300\$ (за курсом НБУ) для запуску лінії у виробництво. Розрахуйте економічний ефект від експлуатації обладнання.

Завдання 5. Для купівлі машини необхідно 67500 грн. Протягом 14 років машина буде економити щорічно 8000 грн. Остаточна вартість машини дорівнює нулю. Необхідно визначити внутрішню прибутковості.

Завдання 6. Підприємство інвестує 30 тис. грн. в нове обладнання, купуючи основні засоби. Через 6 років (строк інвестиційного проекту) воно може бути продано за 2 тис. грн. Чистий річний грошовий дохід від цієї інвестиції складатиме 6 тис. грн.

Визначте доцільність втілення цього проекту, якщо підприємство розраховує отримувати 16% рентабельності на інвестовані грошові кошти.

Завдання 7. Підприємство планує придбати технологічне обладнання вартістю 235 тис. грн., що дасть можливість виготовляти 20 тис. шт.. інноваційної продукції щорічно (починаючи з 2 року) оптова ціна виробу 5 тис. грн. щорічно протягом років експлуатації, а потужність буде використана на 71%, 76% 79%, 82% відповідно протягом 4 років експлуатації

Норма амортизації - 24% річних, метод нарахування - залишковий. Дисконтна ставка - 11%.

Визначити показники ефективності інноваційного проекту (чисту теперішню вартість, індекс дохідності, внутрішню норму дохідності, строк окупності.)

Завдання 8.Визначити показники ефективності інноваційного проекту (чисту теперішню вартість, індекс дохідності інвестицій, внутрішню норму дохідності інвестиції, строк окупності)

Витрати на розробку та налагодження виробництва нової формувальної машини – 29 тис. грн. (тривалість 1 рік), собівартість – 250 грн./од, рентабельність продукції - 22%, частка чистого прибутку у грошовому потоці

- 80%, заплановані обсяги виробництва - 180, 210, 245, 300 шт. щорічно протягом років. Дисконтна ставка - 10%.

Завдання 9. Визначити економічну доцільність продажу ліцензії. Американська фірма виявила намір придбати ліцензію на розроблення нового способу зварювання труб діаметром 720-1200 мм. Обсяг виконуваних робіт може становити до 24000 стиків на рік, додаткові капітальні вкладення в освоєння нового способу зварювання дорівнює 500 тис. дол. Економія поточних витрат – 75 дол. на один стик. Нова технологія зварювання може бути освоєна фірмою-ліценціатом протягом 1 року. Припускаємо, що строк дії ліцензійної угоди - 5 років. Розмір винагороди - 29% від суми валового прибутку, одержаного ліценціатом. Сукупні витрати не перевищують 800 тис. грн. Ставка дисконту-20%.

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Загальна характеристика інновацій за різними ознаками.
2. Типи інновацій.
3. Суб'єкти та об'єкти інноваційної діяльності.
4. Інноваційні процеси та їх види.
5. Науково-технічний прогрес, його загальні та пріоритетні напрями.
6. Ефективність інноваційної діяльності.
7. Характеристика результатів і ефективність витрат на інноваційну діяльність.
8. Інноваційна діяльність як об'єкт інвестування.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Суттєво-змістова характеристика і взаємодія різних видів інноваційних процесів (новин, нововведень).
2. Аналітична оцінка впливу організаційно-технічних та інших нововведень на економічні та соціально-екологічні показники діяльності підприємств України.
3. Роль інноваційної діяльності на підприємстві.
4. Напрями науково-технічного розвитку підприємства.
5. Головні цілі інноваційного розвитку підприємств.
6. Нормативні акти пріоритетних напрямів інноваційної діяльності України.
7. Поняття та ключові особливості сучасної науково-технічної революції.

8. Сучасні загальні та пріоритетні напрями НТП в окремих галузях народного господарства України.
9. Напрямки й тенденції сучасного організаційного прогресу на підприємствах та в інших ланках управління суспільним виробництвом.
10. Конверсія й диверсифікація сучасного виробництва на підприємствах України.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Інновація – це:
 - а) новостворені і вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери;
 - б) діяльність, спрямована на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок, і яка зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг;
 - в) сукупність прогресивних, якісно нових змін, що безперервно виникають у часі і просторі на підприємствах;
 - г) сукупність змін що охоплюють весь комплекс відносин виробництва і споживання та являють собою період від зародження ідеї до її комерційної реалізації.
2. Інвенція – це:
 - а) рекомендації щодо удосконаленню науково-технічної, організаційної, продуктивної або комерційної діяльності;
 - б) пропозиція по використанню вже одного разу обґрунтованої і впровадженої ідеї інновації;
 - в) ідея, пропозиція або проект, що після пророблення виллюються в інновацію;
 - г) вкладення інвестиційного капіталу в нововведення.
3. Введення нового продукту – це інновація:
 - а) товарна;
 - б) технологічна;
 - в) маркетингова;
 - г) технічна.
4. Створення нового ринку товарів – це інновація:
 - а) ринкова;
 - б) товарна;
 - в) технологічна;
 - г) маркетингова.
5. Реорганізація структури управління – це інновація:

- а) управлінська;
 - б) товарна;
 - в) маркетингова;
 - г) соціальна.
6. Введення нового методу виробництва – це інновація:
- а) маркетингова;
 - б) технологічна;
 - в) товарна;
 - г) соціальна.
7. Форма інвестицій, що здійснюється з метою впровадження НТП у виробництво і соціальну сферу – це:
- а) інвестиційна діяльність;
 - б) фінансова діяльність;
 - в) інноваційна діяльність;
 - г) виробнича діяльність.
8. Підприємство визнається інноваційним підприємством, якщо інноваційні продукти або інноваційна продукція за звітний період становлять:
- а) 60% обсягу продукції;
 - б) 70%;
 - в) 80%;
 - г) 50%.
9. Технічні новинки і нововведення проявляються у вигляді:
- а) нових продуктів, технологій їхнього виготовлення, засобів виробництва;
 - б) нових методи й форм організації всіх видів діяльності підприємств;
 - в) методів господарського управління наукою та виробництвом;
 - г) різних форм активізації людського чинника.
10. Економічні нововведення проявляються у вигляді:
- а) нових продуктів, технологій їхнього виготовлення, засобів виробництва;
 - б) нових методи й форм організації всіх видів діяльності підприємств;
 - в) методів господарського управління наукою та виробництвом;
 - г) різних форм активізації людського чинника.
11. Новинки, які ведуть переважно до еволюційних перетворень у сфері діяльності підприємств:
- а) локальні;
 - б) функціональні;
 - в) спеціальні;
 - г) глобальні.
12. Узагальнена характеристика процесу використання організаційних факторів розвитку та підвищення ефективності виробництва:
- а) науково-технічний прогрес;
 - б) організаційний прогрес;

в) економічний прогрес;

г) соціальний прогрес.

13. Ефективність НТП – це:

а) співвідношення ефекту і витрат, що його викликали, вимірюється в частках чи відсотках, що характеризують результативність витрат;

б) результат вкладання капіталу;

в) результат науково-технічної діяльності, що у теорії ефективності ототожнюється з обсягом чистого продукту;

г) вірна відповідь відсутня.

14. Ефект НТП – це:

а) результат науково-технічної діяльності, що у теорії ефективності ототожнюється з обсягом чистого продукту;

б) співвідношення ефекту і витрат, що його викликали, вимірюється в частках чи відсотках, що характеризують результативність витрат;

в) відношення вкладеного капіталу до витрат;

г) вірна відповідь відсутня.

15. Вивільнення трудових, матеріальних і фінансових ресурсів на підприємстві характеризує ефект:

а) ресурсний;

б) технічний;

в) економічний;

г) соціальний.

16. Зростання продуктивності праці, зниження трудомісткості, матеріаломісткості і собівартості продукції і чисельності працівників, зростання прибутку і рентабельності характеризує ефект:

а) економічний;

б) соціальний;

в) технічний;

г) ресурсний.

17. Поява нової техніки і технології, відкриттів і раціоналізаторських пропозицій, «ноу-хау» і інших нововведень характеризує ефект:

а) технічний;

б) ресурсний;

в) економічний;

г) екологічний.

18. Комерційна ефективність характеризує:

а) результативність витрат у масштабах галузі, підприємства, і розраховується як відношення прибутку до вартості основних фондів чи собівартості продукції;

б) відношення вартості основних фондів до витрат на реалізацію даного проекту;

- в) відношення ефекту до витрат на оплату праці;
- г) відношення виручки від реалізації до витрат у масштабах народного господарства.

19. Народногосподарська ефективність характеризує:

- а) відношення ефекту до витрат у масштабах народного господарства;
- б) результативність витрат у масштабах підприємства;
- в) відношення кінцевого ефекту до витрат на реалізацію даного проекту;
- г) вірна відповідь відсутня.

20. Впровадження заходів для охорони навколишнього середовища – це:

- а) екологічна інновація;
- б) соціальна інновація;
- в) товарна інновація;
- г) маркетингова інновація.

ТЕМА 13

ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ТА ВИРОБНИЧА ПОТУЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Основні теоретичні положення

Техніко-технологічна база підприємства—це сукупність спеціалізованих знарядь, предметів та способів праці, за допомогою яких виробляються певні види однорідної продукції або надаються послуги, що задовольняють однорідні потреби.

Техніко-технологічна база підприємства містить технологічну і технічну складові.

Технологічна складова характеризує застосовувані технології (технологічні процеси) і містить три складові:

- операції видобутку, обробки, переміщення, складування, контролю та інших складових частин виробничого процесу;
- сукупність способів і прийомів переробки ресурсів та одержання готової продукції;
- комплекс технологічної документації загального і спеціального призначення.

Технічна складова вміщує наступні три складові:

- енергетичну базу (сукупність установок і мереж для забезпечення виробництва всіма видами енергії);
- виробничі машини та устаткування, транспортно-переміщувальні машини й засоби;
- технічну базу інформаційних процесів (інформаційно-обчислювальна техніка та засоби зв'язку).

Технологія—спосіб перетворення вхідних елементів (сировини, матеріалів, інформації тощо) на вихідні (продукти, послуги).

Обладнання (устаткування)—технічні засоби, за допомогою яких виконують технологічні операції, внаслідок чого відбувається зміна фізичних чи хімічних характеристик вихідної сировини (напівфабрикатів), її фізичної форми, зовнішнього вигляду.

Технічний розвиток як об'єкт організаційно-економічного управління охоплює різноманітні форми, які мають відображати відповідні стадії процесу розвитку виробничого потенціалу і забезпечувати просте та розширене відтворення основних фондів підприємства.

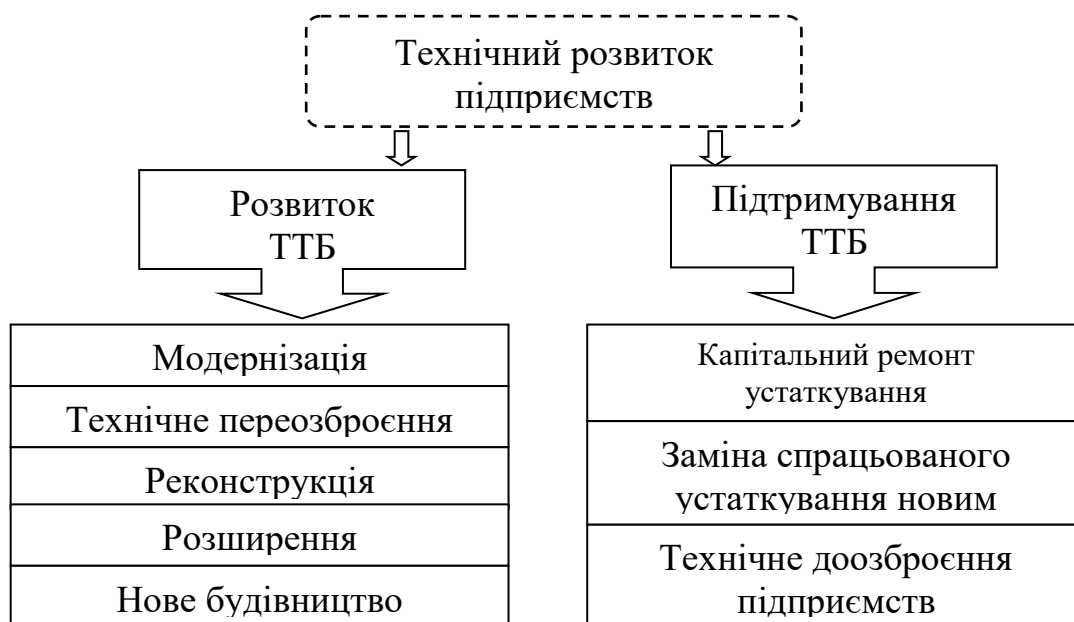

Рис. 1. Форми технічного розвитку підприємств

Оцінювання технічного рівня підприємства повинно спиратися на аналіз і узагальнення певної системи показників, які відображають ступінь технічної оснащеності персоналу, рівень прогресивності технології, технічний рівень виробничого устаткування (рис. .2).

Рис.2. Основні показники технічного рівня підприємства

Лізинг – це підприємницька діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні лізингодавцем (юридичною особою або індивідуальним підприємцем, які здійснюють лізингову діяльність) у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу (особі, котра одержує майно за договором лізингу) майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність (з доручення і за погодженням з лізингоодержувачем) у продавця (постачальника-виробника майна), за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Виробнича потужність – це максимально можливий випуск продукції на підприємстві за умови виконання завдань з номенклатури, асортименту, якості і максимального завантаження устаткування та виробничої площі, використання сучасних технологічних процесів, форм організації виробництва і праці на основі прогресивних норм використання матеріальних і трудових ресурсів.

-

Вихідна виробнича потужність підприємства (виробнича потужність на кінець періоду) визначається за формулою:

$$V_{\text{вих}} = V_{\text{поч}} + V_{\text{вв}} - V_{\text{вив}} \quad (1)$$

де $V_{\text{поч}}$ – виробнича потужність на початок періоду, од.;

$V_{\text{вв}}$, $V_{\text{вив}}$ – введена та виведена протягом року виробнича потужність, од.

Середньорічна потужність підприємства визначають за формулою:

$$V_{\text{ср}} = V_{\text{поч}} + V_{\text{вв}} \cdot \frac{K_{\text{вв}}}{12} - V_{\text{вив}} \cdot \frac{K_{\text{вив}}}{12}; \quad (2)$$

де $K_{\text{вв}}$, $K_{\text{вив}}$ – кількість місяців до кінця року, протягом яких було введено та виведено з експлуатації виробничі потужності.

Ступінь використання виробничої потужності підприємства характеризують показники:

- коефіцієнт засвоєння проектної виробничої потужності – характеризує ступінь засвоєння проектної потужності та визначається відношенням випуску продукції, що передбачена проектом до проектної потужності;

- коефіцієнт використання середньорічної проектної потужності – характеризує ступінь засвоєння середньорічної проектної потужності та

визначається відношенням планового річного випуску товарної продукції до середньорічної виробничої потужності даного обладнання;

- *коефіцієнт екстенсивного завантаження* – характеризує ступінь використання виробничої потужності у часі та визначається відношенням фактичного часу роботи обладнання до планового фонду робочого часу обладнання;

- *коефіцієнт інтенсивності навантаження* – характеризує ступінь використання виробничої потужності в одиницю часу та являє собою результат співставлення фактичного обсягу випуску продукції в одиницю часу до норми виробітку продукції за той же час;

- *коефіцієнт інтегрального навантаження* – є інтегральним показником дії інтенсивних та екстенсивних факторів;

- *коефіцієнт змінності* – характеризує ступінь використання виробничої потужності протягом робочої зміни та визначається відношенням фактично відпрацьованих верстато-змін за добу до загальної кількості наявних верстатів;

- *фондовіддача* – характеризує випуск продукції в розрахунку на 1 грн. середньорічної вартості основних виробничих засобів;

- *коефіцієнт зняття продукції з 1м²* – характеризує випуск продукції з 1м² виробничих площ;

коефіцієнт ефективності використання виробничих площ – характеризує ефективність використання 1м² виробничих площ та визначається співставленням річного випуску продукції (в натуральних одиницях) до запланованого випуску продукції з одиниці площі за прийнятою потужністю.

Номинальний річний фонд робочого часу обладнання визначається за формулою:

$$\Phi PЧ_n = ((D_k - D_c) \cdot T_{zm} - D_{nc} \cdot T_{cn}) \cdot K_{zm} \quad (3)$$

де D_k – число календарних днів періоду;

D_c – число неробочих святкових та вихідних днів;

T_{zm} – тривалість зміни, год. ;

T_{cn} – час, на який скорочена тривалість робочої зміни;

K_{zm} – режим змінності роботи обладнання.

Ефективний фонд робочого часу устаткування визначається за формулою:

$$\Phi PЧ_{ef} = \Phi PЧ_n \cdot \left(1 - \frac{T_p + T_n}{100\%}\right) \quad (4)$$

де T_p , T_n – витрати часу на ремонт та налагодження обладнання у % до режимного фонду, %

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1: На початок року виробнича потужність підприємства становила 3800 од. З 1 березня виведено обладнання виробничою потужністю 100 од., у липні – 200 од. З 1 квітня ввели в експлуатацію потужність на 250 од, а в серпні – на 380 од. Визначити середньорічну потужність підприємства.

Розв'язання:

$$\hat{A}_{\text{ср}} = 3800 + (205 \cdot \frac{19}{12} + 380 \cdot \frac{5}{12}) - (100 \cdot \frac{9}{12} + 200 \cdot \frac{5}{12}) = 3800 + 312 - 158 = 3854 \text{ од.}$$

Відповідь: середньорічна виробнича потужність підприємства складає 3854 од.

Приклад 2: виробнича потужність цеху №1 на початок року склала 480 од. Протягом періоду було виведено з експлуатації обладнання потужністю 25 од. В той час за даний період підприємством для виробничого цеху №1 було придбано устаткування та введено в експлуатацію потужністю 54 од. Визначити вихідну виробничу потужність на кінець періоду, якщо ціна одиниці виробу становила 238 грн.

Розв'язання:

1. Визначаємо вихідну потужність цеху:

$$V_{\text{вих}} = 480 + 54 - 25 = 509 \text{ од.}$$

2. Визначаємо вартість виробничої програми цеху на кінець періоду:

$$ВП = 509 \cdot 238 = 121142 \text{ грн.}$$

Відповідь: Вихідна потужність цеху становить 509 од продукції, що у вартісному вираженні складає 121,14 тис. грн.

Приклад 3: Визначити річний номінальний фонд робочого часу обладнання при 5-ти денному графіку роботи. На підприємстві планується 125 святкових та вихідних днів, однозмінний режим тривалістю 12 год., час скорочення робочої зміни передвихідних та передсвяткових днів складає 1,5 год.

Розв'язання:

$$\Phi_{РЧн} = ((365 - 125) \cdot 12 - 125 \cdot 1,5) \cdot 1 = 2692,5 \text{ год.}$$

Відповідь: Річний фонд робочого часу обладнання на підприємстві становить 2692,5 год.

Приклад 4: Розрахуйте плановий (ефективний) фонд робочого часу 12 од. устаткування цеху, якщо число святкових днів становить 11 днів, вихідних за планом – 115 днів. Прийнято на підприємстві 5-ти денний графік

роботи в 2 зміни, тривалість якої становить 8 год. Протягом робочої зміни плануються витрати на ремонт на рівні 2,5%, на налагодження – 1%, час скорочення робочої зміни в передсвяткові дні – 1 год.

Розв'язання:

1. Визначаємо номінальний фонд робочого часу обладнання.

$$\Phi PЧн = [(365 - (115 + 11)) \cdot 8 - (115 + 11) \cdot 1] \cdot 2 = 3572 год$$

2. Визначаємо ефективний фонд робочого часу групи обладнання:

$$\Phi PЧэф = (3572 \cdot (1 - \frac{2,5 + 1}{100})) \cdot 12 од = 3446,9 \cdot 12 од = 41363 год.$$

Відповідь: Ефективний річний фонд роботи обладнання цеху з 12 од. устаткування становить 41363 год.

Приклад 5: Визначити коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання загальною кількістю 20 од. На підприємстві існує 6 денний графік роботи в 2 зміни тривалістю 8 год. Планується протягом року 116 святкових та вихідних днів. Скорочення зміни в передвихідні дні становить 0,5 год. Встановлено, що протягом робочої зміни на налагодження та ремонт обладнання витрачалось в середньому 0,8 год. Крім цього 1 одиниця обладнання вийшла з ладу та потребує капітального ремонту.

Розв'язання:

1. Визначаємо номінальний фонд робочого часу одиниці обладнання.

$$\Phi PЧн = (((365 - 116) \cdot 8) - 116 \cdot 0,5) \cdot 2 = 1876 год$$

Групи обладнання: $\Phi PЧн = 1876 год \cdot 20 од = 37520 год$

2. Визначаємо ефективний фонд робочого часу групи обладнання:

$$\Phi PЧэф = (1876 \cdot (1 - \frac{0,5}{8})) \cdot 19 од = 33416 год.$$

3. Визначаємо коефіцієнт екстенсивного завантаження:

$$Кекс = \frac{33416}{37520} = 0,89$$

Відповідь: коефіцієнт екстенсивного завантаження групи обладнання становить 0,89.

Приклад 6: Визначити коефіцієнт інтенсивності навантаження обладнання. Осяг фактично випущеної продукції групою обладнання 15 од за рік склала 100 тис. од. Протягом року було 115 святкових та вихідних днів, фактична тривалість робочої зміни – 7,2 год. при однозмінному графіку роботи. Відповідно до технічних характеристик групи обладнання виробнича програма становитиме 115 тис. виробів, при цьому тривалість робочої зміни планувалась на рівні 7,8 год.

Розв'язання:

1. Визначаємо планову продуктивність обладнання в одиницю часу:

$$ПП_{пл} = \frac{115000}{(365 - 115) \cdot 7,8} = 59 \text{ од} / \text{год.}$$

2. Визначаємо фактичну продуктивність обладнання в одиницю часу:

$$ПП_{пл} = \frac{100000}{(365 - 115) \cdot 7,2} = 55 \text{ од} / \text{год.}$$

3. Коефіцієнт інтенсивності навантаження обладнання:

$$K_{инт} = \frac{55}{59} = 0,94$$

Відповідь: коефіцієнт інтенсивності завантаження групи обладнання становить 0,94.

Завдання для самостійного розв'язання:

Завдання 1: На підставі даних підприємства за рік визначити середньорічну потужність підприємства.

Дільниці підприємства	Вхідна потужність, од	Введена виробнича потужність, од.		Виведена виробнича потужність, од		Середньоріч на виробнича потужність, од
		1.04	1.07	1.06.	1.10	
1	2130	-	450	370	-	
2	1023	613	148	186	245	
3	2452	-	-	-	168	
4	1689	248	123	251	-	
Разом						

Завдання 2: Визначити вихідну виробничу потужність в натуральному та вартісному значенні по підрозділах та всього по підприємству.

Підрозділи	Виробнича потужність на початок року, од	Виробнича потужність, од		Ціна виробництва, грн./од
		введена протягом року	виведена протягом року	
Цехи : №1	480	-	35	25,0
№2	250	25	48	38,0
№3	402	48	20	43,0
№4	400	32	15	50,0
Дільниці:				
1	180	50	25	125,0
2	169	-	48	95,0

Завдання 3: Визначити річний номінальний фонд робочого часу обладнання при 5-ти та 6-ти денній роботі підприємства, якщо:

- час скорочення робочої зміни при 5-ти денній – 1,5 год., 6 – ти денній – 1 год.;
- число святкових днів -11, вихідних днів при 5-ти денній – 104, 6-ти денній – 52 дні;
- режим змінності роботи підприємства – 1 зміна;
- тривалість робочої зміни: при 5-ти денній – 12 год., при 6 – ти денній – 8 год.

Завдання 4: Розрахуйте плановий (ефективний) фонд робочого часу групи обладнання на підприємств, якщо число святкових і вихідних днів складає за планом 115 днів при 5-ти денному робочому тижні. Дані для розрахунку наведені в таблиці.

Групи обладнання на дільницях	Тривалість робочої зміни, год.	Режим змінності і роботи	Час скорочення робочої зміни, год	Витрати часу на ремонт обладнання, %	Витрати часу на налагодження обладнання, %	Число одиниць обладнання
1	8	2	1	2,5	1,0	12
2	12	1	1,5	1,5	0,5	5
3	8	1	1	2,0	0,8	18
4	12	2	1,5	1,8	1,8	10

Завдання 5: Визначити коефіцієнт інтегрального завантаження обладнання. На підприємстві існує 5 денний графік роботи в 2 зміни тривалістю 8 год. Планується протягом року 116 святкових та вихідних днів. Скорочення зміни в передвихідні дні становить 0,5 год. Група обладнання складається з 15 од. Витрати на технічне обслуговування та налагодження обладнання займають 3% змінного часу. Паспортний обсяг виробничої програми даної групи обладнання становить 85 тис. од., а фактично було випущено 82 тис. виробів.

Завдання 6: Визначити коефіцієнт змінності роботи цеху, якщо 20 од обладнання цеху працює в 1 зміну; 35 од – в 2 зміни, 15 од – в 3 зміни.

Завдання 7: В цеху №3 машинобудівного заводу розташовано 4 групи верстатів: токарні – 5 од., шліфувальні – 6 од., фрезерні — 15 од., свердлильні – 7 од. Норма часу на обробку одиниці виробу в кожній групі верстатів відповідно становить: 0,8;0,9; 1,2 та 0,5год. Визначити виробничу потужність цеху, якщо відомо, що режим роботи двозмінний, тривалість

зміни – 8 год., заплановані простой становлять 4% змінного фонду часу, число робочих днів у році — 251.

Завдання 8: Плановий період роботи обладнання в переробному цеху становить 90 днів. Режим роботи 2 змінний, тривалістю 7,75 год. Продуктивність технологічної лінії становить 185 ум. банок в год. Ціна реалізації одиниці продукції склала 15 грн./ум.банку. Середньорічна вартість обладнання переробного цеху становить 4250 тис. грн. Визначити фондівдачу та коефіцієнт зняття продукції з 1 м², якщо виробнича площа цеху - 600 м².

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Характеристика техніко-технологічної бази підприємства.
2. Сучасні тенденції розвитку техніко-технологічної бази підприємств різних галузей.
3. Проблеми оцінки технічного рівня різногалузевих підприємств.
4. Система організаційно-економічного управління технічним розвитком підприємства.
5. Можливі та найбільш ефективні форми технічного розвитку підприємства.
6. Проблеми планування технічного розвитку підприємства.
7. Об'єктивна необхідність та ефективність застосування лізингу як нової форми оновлення й розвитку технічної бази підприємств (організацій). Виробнича потужність підприємства фактори впливу на неї.
8. Показники ефективності використання виробничої потужності підприємства.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Оцінка техніко-технологічної бази підприємства.
2. Загальна характеристика ТТБ підприємства.
3. Сучасні тенденції розвитку техніко-технологічної бази підприємств різних галузей.
4. Проблеми оцінки технічного рівня різногалузевих підприємств.
5. Можливі та найбільш ефективні форми технічного розвитку підприємства.
6. Стан техніко-технологічного розвитку промисловості України.
7. Необхідність та ефективність застосування лізингу як нової форми оновлення й розвитку технічної бази підприємств.
8. Мотивація підприємств щодо впровадження нововведень.
9. Основні шляхи організації оновлення ТТБ підприємства.

10. Зв'язок між виробничою програмою і виробничою потужністю.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Кількісна та якісна сукупність складових частин матеріально-технічної бази, що забезпечує виробництво продукції (виконання робіт, надання послуг) і визначає рівень розвитку всіх елементів процесу виробництва – це:
 - а) техніко-технологічна база;
 - б) матеріальна база;
 - в) технологічна база;
 - г) ресурсна база.
2. Технічна складова містить:
 - а) всі відповіді вірні;
 - б) енергетичну базу;
 - в) виробничі машини й устаткування та транспортні засоби;
 - г) технічну базу інформаційних процесів.
3. Енергетичну базу, виробничі машини і устаткування, технічну базу і інформаційні процеси – складають:
 - а) технічну складову ТТБ;
 - б) технологічну складову ТТБ;
 - в) енергетичну складову ТТБ;
 - г) матеріальну складову.
4. Ступінь технічної оснащеності праці характеризується:
 - а) середнім віком застосовуваних технологічних процесів; енергомісткістю продукції;
 - б) фондоозброєністю та енергоозброєністю праці;
 - в) ступенем охоплення робіт механізованою працею;
 - г) часткою обсягу продукції, що виробляється за допомогою автоматизованих засобів праці.
5. Рівень прогресивності технологій характеризується:
 - а) структурою технологічних процесів за трудомісткістю; часткою нових технологій за обсягом або трудомісткістю продукції; середнім віком застосовуваних технологічних процесів;
 - б) фондоозброєністю та енергоозброєністю праці;
 - в) ступенем охоплення робіт механізованою працею;
 - г) часткою обсягу продукції, що виробляється за допомогою автоматизованих засобів праці.
6. Технічний рівень устаткування характеризується:

- а) продуктивністю; надійністю і довговічністю; питомою металомісткістю; середнім строком експлуатації; часткою прогресивних видів обладнання в загальній кількості; часткою технічно та економічно застарілого обладнання в загальному парку;
 - б) часткою нових технологій за обсягом або трудомісткістю продукції; середнім віком застосовуваних технологічних процесів;
 - в) фондоозброєністю та енергоозброєністю праці;
 - г) коефіцієнт використання сировини і матеріалів; енергомісткістю продукції.
7. Рівень механізації і автоматизації виробництва характеризується:
- а) ступенем охоплення робіт механізованою працею; часткою обсягу продукції, що виробляється за допомогою автоматизованих засобів праці;
 - б) фондоозброєністю та енергоозброєністю праці;
 - в) структурою технологічних процесів за трудомісткістю; часткою нових технологій за обсягом або трудомісткістю продукції;
 - г) середнім віком застосовуваних технологічних процесів; коефіцієнт використання сировини і матеріалів; енергомісткістю продукції.
8. Сукупність спеціалізованих знарядь, предметів та способів праці, за допомогою яких виробляються певні види однорідної продукції або надаються послуги, що задовольняють однорідні потреби:
- а) техніко-технологічна база підприємства;
 - б) технологія;
 - в) технічний розвиток підприємства;
 - г) обладнання.
9. Спосіб перетворення вхідних елементів (сировини, матеріалів, інформації тощо) на вихідні (продукти, послуги):
- а) технологія;
 - б) техніка;
 - в) технічний розвиток підприємства;
 - г) обладнання.
10. Здійснюване по єдиному проекту переустаткування виробництва, що може включати в собі як будівництво нових, так і розширення діючих об'єктів:
- а) реконструкція;
 - б) нове будівництво;
 - в) технічне переозброєння;
 - г) розширення діючих підприємств.
11. Технічні засоби, за допомогою яких виконують технологічні операції, внаслідок чого відбувається зміна фізичних чи хімічних характеристик вихідної сировини, її фізичної форми, зовнішнього вигляду:
- а) обладнання;
 - б) техніка;

- в) технологія;
 - г) технічний розвиток підприємства.
12. Комплекс заходів щодо підвищення техніко-технологічного рівня окремих виробництв на основі впровадження передової техніки і технології, механізації та автоматизації виробництва:
- а) технічне переозброєння;
 - б) реконструкція;
 - в) нове будівництво;
 - г) розширення діючих підприємств.
13. Форма технічного розвитку, що не відноситься до розвитку техніко-технологічної бази підприємства:
- а) капітальний ремонт;
 - б) реконструкція;
 - в) розширення;
 - г) технічне переозброєння.

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ (ПОСЛУГ)

Основні теоретичні положення

Якість продукції - це сукупність її властивостей, що характеризують міру спроможності даної продукції задовольняти потреби споживачів згідно з її цільовим призначенням.

Показник якості- це кількісний вираз однієї або кількох однорідних властивостей продукції, що відповідають запитам споживачів стосовно и цільового призначення та умов використання

Біологічні показники характеризують придатність продукції до вживання в їжу.

Показники технологічності - характеризують придатність того чи іншого виду продукції до ефективної промислової переробки чи використання підприємством на внутрішньогосподарські потреби.

Показники транспортабельності - характеризують ступінь придатності продукції до перевезення і до вантажно-розвантажувальних робіт відповідними засобами і способами.

Показники надійності - свідчать про придатність продукції до збереження біологічних і ряду технологічних показників якості при її зберіганні і транспортуванні.

Показники екологічності - характеризують екологічну чистоту продукції та її придатність до споживання в їжу людьми або для годівлі тварин з точки зору нешкідливості їх впливу на стан живого організму.

Показники безпеки - характеризують ступінь безпеки працівників в процесі її виробництва і виробничого використання.

Економічні показники характеризують ступінь економічної вигоди виробництва продукції (товару) відповідної якості.

Естетичні показники - характеризують товарний вигляд продукції (наявність тургору, розмір, колір, а для товарів широкого вжитку ще й цілісність композиції, досконалість виробничого виконання продукції, раціональність форми тощо).

Патентно-правові показники притаманні тим видам продукції, які захищені патентом. Вони описують якість нових винаходів, утілених у товар, їх вагомість.

Для визначення рівня якості виробів, що виготовляються (освоюються) виробництвом, застосовують кілька **методів**:

- *Об'єктивний метод* полягає в оцінюванні рівня якості продукції за допомогою стендових випробувань та контрольних вимірювань, а також лабораторного аналізу. Такий метод дає найбільш вірогідні результати і застосовується для вимірювання абсолютного рівня якості засобів виробництва та деяких властивостей споживчих товарів.
- *Органолептичний метод* ґрунтується на сприйманні властивостей продукту з допомогою органів чуття людини (зір, слух, смак, нюх, дотик) без застосування технічних вимірювальних та реєстраційних засобів.
- *Диференційований метод* оцінки рівня якості передбачає порівнювання одиничних показників виробів із відповідними показниками виробів-еталонів або базовими показниками стандартів (технічних умов).
- *Комплексний метод* полягає у визначенні узагальнюючого показника якості оцінюваного виробу. Одним з таких може бути інтегральний показник, який обчислюється через порівнювання корисного ефекту від споживання (експлуатації) певного виробу і загальної величини витрат на його створення й використання.

Коефіцієнт заліковості є часткою від ділення залікової маси продукції на її фізичну масу. Залікова маса продукції визначається приведенням фактично одержаних кондицій продукції до стандартних (базисних). Коефіцієнт заліковості продукції визначається:

$$K_z = \frac{Z_m}{\Phi_m} \quad (1)$$

де Z_m – залікова маса продукції, ц

Φ_m – фізична маса реалізованої продукції, ц;

Залікова маса продукції:

$$Z_m = \frac{\Phi_m \cdot (1 - \sum K_f)}{1 - \sum K_b} \quad (2)$$

де $\sum K_f$ – сума коефіцієнтів фактичної кондиції продукції;

$\sum K_b$ – сума коефіцієнтів стандартної (базисної) кондиції продукції.

Коефіцієнт сортності характеризує рівень сортності продукції з урахуванням фактичного співвідношення фізичних обсягів реалізованої продукції відповідного сорту, приведених до обсягу продукції першого (вищого) сорту. Коефіцієнт сортності продукції визначається:

$$K_{сорт} = \left(\sum_{i=1}^n O_i \cdot K_{розі} \right) \div \sum_{i=1}^n O_i \quad (3)$$

де O_i – обсяг реалізації продукції i -го сорту;

$K_{розі}$ – коефіцієнт розмірності i -го сорту.

Коефіцієнт розмірності i -го сорту:

$$K_{розі} = \frac{O_i}{O_{вс}} \quad (4)$$

Загальний коефіцієнт якості визначається як частка від ділення фактично одержаної грошової виручки від реалізації певного виду продукції на умовний грошовий дохід.

Конкурентоспроможність підприємства - це здатність забезпечувати випуск і реалізацію конкурентоспроможної продукції.

Конкурентоспроможність продукції - це сукупність споживчих властивостей виробу, що характеризують його відмінність від товару - конкурента за ступенем відповідності конкретним суспільним потребам та з урахуванням витрат на їх задоволення, а також цінового показника і прибутковості.

Стандартизація продукції- це встановлення і застосування єдиних правил з метою упорядкування, узаконення і запровадження показників і норм якості продукції, а також відпрацювання у сфері виробництва технологічних процесів і операцій відповідно до цих вимог.

Стандарт - документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі, розроблений у встановленому порядку на основі консенсусу

Сертифікація - це система мір і дій, що підтверджують відповідність фактичних характеристик продукції вимогам міжнародних стандартів, технічних умов і інших нормативних документів, що діють на світовому ринку в тій чи іншій країні-імпортері продукції чи послуг.

Визначаються показники, що характеризують ефект від виробництва продукції підвищеної якості.

1. Річний економічний ефект від виробництва продукції підвищеної якості:

$$E_p = (\Delta\Pi - E_n \cdot \Delta K) \cdot O \quad (5)$$

де $\Delta\Pi$ – приріст прибутку від реалізації одиниці продукції;

ΔK – питомі капітальні вкладення, пов'язані з виробництвом продукції підвищеної якості, грн/од.

E_H – коефіцієнт прибутковості капітальних вкладень, $E_H=0,15$

O – річний обсяг виробництва продукції підвищеної якості.

2. Термін окупності додаткових витрат на підвищення якості продукції:

$$T_{ок} = \frac{K_{дод}}{\Delta\Pi} \quad (6)$$

де $K_{дод}$ – додаткові капітальні вкладення, спрямовані на реалізацію заходів щодо підвищення якості продукції;

$\Delta\Pi$ – приріст прибутку від реалізації річного обсягу продукції підвищення якості.

3. Річна економія завдяки підвищенню якості продукції:

$$E_p = [(C_2 - C_1) - (C_2 - C_1)] \cdot O \quad (7)$$

де C_1, C_2 – ціна одиниці продукції відповідно до і після підвищення якості;

C_1, C_2 – собівартість одиниці продукції відповідно до і після підвищення якості.

O – річний обсяг виробництва продукції підвищеної якості.

4. Коефіцієнт економічної ефективності додаткових капітальних вкладень з метою поліпшення якості продукції:

$$E_p = \frac{\Delta\Pi}{K_{дод}} \quad (8)$$

де $K_{дод}$ – додаткові капітальні вкладення, спрямовані на реалізацію заходів щодо підвищення якості продукції;

$\Delta\Pi$ – приріст прибутку від реалізації річного обсягу продукції підвищеної якості.

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1: Виробниче підприємство планує підвищити якість продукції. Прибуток від реалізації одиниці продукції складає 2653 грн., замість 1867 грн. – у базовому виробі. Сума додаткових капітальні вкладення, пов'язані з підвищенням якості продукції складає 8990 тис. грн. Обчислити річний економічний ефект від виробництва продукції підвищеної

якості та термін окупності додаткових витрат на підвищення якості продукції, враховуючи, що обсяг продукції складає 3100 виробів.

Розв'язання:

1. Визначаємо питомі капітальні вкладення:

$$\Delta K = 8990 \text{ тис.} : 3100 = 2900 \text{ грн / од.}$$

2. Річний економічний ефект від виробництва продукції підвищеної якості:

$$E_p = ((2653 - 1867) - 0,15 \cdot 2900) \cdot 3100 = 1088,1 \text{ тис. грн}$$

3. Термін окупності додаткових витрат на підвищення якості продукції :

$$T_{ок} = \frac{8990000}{(2653 - 1867) \cdot 3100} = 3,7 \text{ роки}$$

Висновок: річний економічний ефект від виробництва продукції вищої якості становить 1088,1 тис. грн., термін окупності додаткових витрат на підвищення якості продукції - 3,7 роки.

Приклад 2: На підприємстві передбачається впровадження оновленої продукції з вищими показниками порівняно з базовою моделлю. Впровадження нововведень потребує додаткових капітальних вкладень на суму 1200 тис. грн. Це надасть можливість виробляти щорічно 500 одиниць продукції. Валові витрати на виробництво одиниці продукції становлять 25 тис. грн., відпускна ціна – 32 тис. грн. Собівартість базової моделі складає 22 тис. грн., ціна реалізації – 28 тис. грн. Обчислити річну економію, термін окупності та коефіцієнт економічної ефективності при впровадженні у виробництво продукції вищої якості.

Розв'язання:

1. Річна економія від збільшення прибутку завдяки зміні якості продукції:

$$E_p = [(32 - 25) - (28 - 23)] \cdot 500 = 1000 \text{ тис. грн.}$$

2. Термін окупності додаткових витрат на підвищення якості продукції:

$$T_{ок} = \frac{1200}{1000} = 1,2 \text{ роки}$$

3. Коефіцієнт економічної ефективності додаткових капітальних вкладень:

$$E_p = \frac{1000}{1200} = 0,83$$

Висновок: річна економія від збільшення прибутку завдяки зміні якості продукції складе 1 млн. грн., сума капітальних вкладень окупиться за 1,2 роки, а коефіцієнт економічної ефективності додаткових капітальних вкладень складатиме 0,83.

Приклад 3: Підприємство реалізувало продукцію - вищого сорту 12 тис., першого – 9 тис., другого – 5 тис. ц. Визначить коефіцієнт сортності продукції.

Розв'язання:

Коефіцієнт сортності молока:

$$K_{\text{сорт}} = \left(12 \cdot \frac{12}{12} + 9 \cdot \frac{9}{12} + 5 \cdot \frac{5}{12} \right) \div (12 + 9 + 5) = 0,8$$

Висновок: Коефіцієнт сортності складає 0,8.

Приклад 4: Підприємство здає 13 тон зерна на пункт зберігання з фактичною вологістю 12%, а засміченість бур'янами складає 4%. Базисна кондиція цих показників складає відповідно 11% та 2%. Визначить залікову масу та коефіцієнт заліковості зерна.

Розв'язання:

1. Залікова маса зерна:

$$Z_m = \frac{13 \cdot \left(1 - \left(\frac{12 + 4}{100} \right) \right)}{1 - \frac{11 + 2}{100}} = 12,55 \text{ ц.}$$

2. Коефіцієнт заліковості зерна:

$$K_z = \frac{12,55}{13} = 0,97$$

Висновок: Коефіцієнт заліковості зерна складає 0,97.

Завдання для самостійного розв'язання:

Завдання 1: Виробниче підприємство планує підвищити якість продукції. Прибуток від реалізації одиниці продукції складає 2450 грн., замість 1978 грн. – у базовому виробі. Питомі додаткові капітальні вкладення, пов'язані з підвищенням якості продукції дорівнюють 3400 грн. Обчислити річний економічний ефект від виробництва продукції підвищеної якості та термін окупності додаткових витрат на підвищення якості продукції.

Завдання 2: На підприємстві передбачається впровадження оновленої продукції з вищими показниками порівняно з базовою моделлю. Впровадження нововведень потребує додаткових капітальних вкладень на суму 204 тис. грн. Це надасть можливість виробляти щорічно 500 одиниць продукції. Валові витрати на виробництво одиниці продукції становлять 38 тис. грн., відпускна ціна – 48 тис. грн. Собівартість базової моделі складає 36,8 тис. грн., ціна реалізації – 46,5 тис. грн..

Обчислити річну економію від збільшення прибутку, термін окупності та коефіцієнт економічної ефективності при впровадженні у виробництво продукції вищої якості.

Завдання 3: Підприємством передбачається впровадження оновленої продукції з вищими показниками порівняно з базовою моделлю. Впровадження нововведень потребує додаткових капітальних вкладень на суму 1544 тис. грн. Це дозволить випускати 340 тис. од. продукції. Валові витрати на виробництво одиниці продукції становлять 38 тис. грн., а відпускна ціна збільшиться на 8,5% порівняно з базовою. Собівартість базової моделі складає 36,8 тис. грн., ціна реалізації – 46,5 тис. грн.

Обчислити термін окупності та коефіцієнт економічної ефективності при впровадженні у виробництво продукції вищої якості.

Завдання 4: Підприємство реалізувало продукцію переробному підприємству - вищим сортом 10 тис., першим – 8 тис., другим – 4 тис. ц. Визначить коефіцієнт сортності продукції.

Завдання 5: Підприємство реалізувало плодovu продукцію обсягом 1250 ц., у тому числі 50% - вищого сорту, 30% - першого сорту, а інше – другого сорту. Визначить коефіцієнт сортності та суму коштів від продажу продукції, якщо ціна реалізації 1 ц вищого сорту складатиме 580 грн./ц.

Завдання 6: Підприємство здає 10 тон ячменю на пункт зберігання з фактичною вологістю 16%, а засміченість бур'янами складає 2%. Базисна кондиція цих показників складає відповідно 14,5% та 1%. Визначить залікову масу та коефіцієнт заліковості зерна.

Завдання 7: Підприємство реалізує продукцію обсягом 200 тон на з фактичною вологістю 17%. Базисна кондиція показника складає відповідно 14,5%. Визначить залікову масу та коефіцієнт заліковості зерна, виручку від реалізації продукції, якщо ціна реалізації 1 тони продукції відповідної якості складає 1600 грн./тону.

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Поняття «якість продукції».
2. Показники якості продукції, їх характеристика.
3. Методи оцінки якості продукції.
4. Поняття «конкурентоспроможність».

5. Чинники, які впливають на конкурентоспроможність продукції (підприємства).
6. Оцінка конкурентоспроможності продукції (підприємства).
7. Стандартизація продукції (послуг).
8. Сертифікація продукції (послуг).
9. Нормативні документи зі стандартизації.
10. Об'єкти технічного контролю.
11. Основні види технічного контролю якості на підприємствах України.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Міжнародні стандарти щодо виробництва продукції та надання послуг.
2. Економічна ефективність забезпечення якості на прикладі інших країн з розвинутою економікою.
3. Вирішення проблеми якості в Україні за нових умов.
4. Стандартизація у системах управління якістю.
5. Сертифікація продукції в Україні.
6. Удосконалення чинної системи одиничних і загальних показників якості продукції щодо збільшення об'єктивності відображення якості та спрощення самої системи.
7. Необхідність і методологія визначення оптимального рівня якості продукції.
8. Конкурентоспроможність продукції: сутнісна характеристика, оцінка, способи забезпечення.
9. Економічно-правове обґрунтування змісту й кількості державних (національних) стандартів на продукцію підприємств.
10. Аналітична оцінка технічного рівня та якості найважливіших видів продукції підприємств ключових галузей народного господарства України.
11. Узагальнення зарубіжного досвіду в галузі управління якістю продукції і можливості його використання за створення сертифікованих систем якості на підприємствах України.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Сукупність властивостей продукції, які зумовлюють її придатність задовольняти певні потреби відповідно до її призначення – це:
 - а) ціна;
 - б) якість;
 - в) зовнішній вигляд;

- г) кількість.
2. Показники, які характеризують корисний ефект від використання продукції за призначенням і обумовлюють сферу її використання – це:
- а) показники призначення;
 - б) показники надійності;
 - в) показники технологічності;
 - г) екологічні показники.
3. Показники, які характеризують ефективність конструкторсько-технологічних рішень щодо забезпечення високої продуктивності праці при виготовленні та ремонті продукції – це:
- а) показники призначення;
 - б) показники надійності;
 - в) показники технологічності;
 - г) екологічні показники.
4. Показники, які характеризують особливості продукції для безпеки покупця і обслуговуючого персоналу, тобто забезпечення безпеки при монтажу, обслуговуванні, ремонті, зберіганні, транспортуванні, споживанні продукції – це:
- а) показники призначення;
 - б) показники надійності;
 - в) показники безпеки;
 - г) екологічні показники.
5. Кількісна характеристика міри придатності того чи іншого виду продукції для задоволення конкретного попиту на неї – це:
- а) конкурентоспроможність;
 - б) рівень якості продукції;
 - в) ціна;
 - г) обсяг виробництва.
6. Метод, який полягає в оцінюванні рівня якості продукції за допомогою стендових випробувань та контрольних вимірювань, а також лабораторного аналізу, називається:
- а) органолептичний;
 - б) об'єктивний;
 - в) диференційований;
 - г) комплексний.
7. Метод, який полягає у визначенні узагальнюючого показника якості оцінюваного виробу, називається:
- а) органолептичний;
 - б) об'єктивний;
 - в) диференційований;
 - г) комплексний.

8. Метод, при якому показники якості визначають вивчаючи попит фактичних або потенційних споживачів продукції за допомогою усних опитувань або спеціальних анкет, називається:
- а) органолептичний;
 - б) об'єктивний;
 - в) соціологічний;
 - г) комплексний.
9. Здатність продукції відповідати вимогам конкурентного ринку, запитам покупців порівняно з іншими аналогічними товарами, представленими на ринку – це:
- а) якість продукції;
 - б) ціна продукції;
 - в) кількість продукції;
 - г) конкурентоспроможність продукції.
10. Фактори, на які підприємство впливати не може і в своїй політиці повинно сприймати їх як дещо незмінне, називаються:
- а) внутрішні;
 - б) зовнішні;
 - в) природні;
 - г) штучні.
11. Відсутність бажання у підприємства змінювати обсяги виробництва, переходити у інший стан – це:
- а) стабільність;
 - б) рівновага;
 - в) спад;
 - г) зростання.
12. Основні характеристики товарів з точки зору споживачів – це:
- а) консументні параметри;
 - б) нормативні параметри;
 - в) фактичні характеристики;
 - г) якості.
13. Нормотворча діяльність, яка знаходить найбільш раціональні норми, а потім закріплює їх у нормативних документах у вигляді стандарту, інструкцій, методик та вимог до розробки продукції – це:
- а) сертифікація;
 - б) технічний контроль;
 - в) стандартизація;
 - г) стандарт.
14. Стандарти, які містять вимоги, що регулюють відносини між постачальником (розробником, виробником) і споживачем (замовником) продукції – це:

- а) технічні умови і стандарти підприємства;
 - б) галузеві стандарти;
 - в) державні стандарти;
 - г) стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок.
15. Сукупність дій та процедур з метою підтвердження (за допомогою сертифікату відповідності або знака відповідності) того, що продукція (товар чи послуга) відповідає обов'язковим вимогам норм і стандартів, що діють в Україні – це:
- а) сертифікація;
 - б) технічний контроль;
 - в) стандартизація;
 - г) стандарт.
16. Сукупність і послідовність окремих операцій, які виконуються третьою стороною щодо підтвердження відповідності, прийнято називати:
- а) процесом сертифікації;
 - б) структуризацією;
 - в) схемою сертифікації;
 - г) стандартизацією.

ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКЦІЇ

Основні теоретичні положення

Витрати виробництва – це грошова форма всіх витрат різних видів економічних ресурсів в процесі виробництва, обігу та розподілу, а також витрати майбутніх періодів, на утримання об'єктів невиробничої сфери. Іншими словами ***витрати підприємства*** – це грошовий вираз використання факторів виробництва для виробництва та реалізації продукції.

Відповідно до видів діяльності підприємства утворюються такі витрати:

- ***операційні*** – витрати підприємства виникають у зв'язку з операційною діяльністю підприємства, тобто його основною діяльністю, пов'язаною з виробництвом та реалізацією продукції, яка забезпечує основну частку його доходу. Операційні витрати ще називають поточними. Частина з них є циклічними і повторюваними (наприклад, витрати на сировину, матеріали), інша частина має місце постійно і незалежно від виробництва (витрати на утримання приміщень, управлінського персоналу).
- ***фінансові*** – витрати утворюються від провадження фінансової діяльності підприємства; вони можуть виникати не завжди, тому що підприємство може і не здійснювати фінансової діяльності.
- ***інвестиційні*** – витрати виникають внаслідок здійснення інвестиційної діяльності підприємства та також можуть не виникати на підприємстві, оскільки не завжди воно проводить інвестиційну діяльність.
- ***непередбачувані*** – витрати мають місце взагалі зрідка, тому що виникають внаслідок надзвичайної діяльності підприємства.

Виробничі – витрати, що використані на ресурси в процесі виробництва продукції;

Позавиробничі (комерційні) – характеризують ресурси, що використані в процесі реалізації і збуту продукції.

Постійні витрати є функцією часу, а не обсягу продукції. Їх загальна величина (в певних межах) не залежить від кількості виготовленої продукції. До постійних відносяться витрати на утримання та експлуатацію будівель і споруд, організацію виробництва та управлінські витрати.

Змінні витрати – це витрати, загальна величина яких за певний період залежить від обсягу виробництва продукції. До них відносять переважно витрати на сировину, основні матеріали, комплектуючі вироби, а

також відрядну заробітну плату робітників. Непропорційні витрати не мають прямої пропорційної залежності від обсягу виробництва.

Прямі витрати – безпосередньо пов'язані з виготовленням певних видів продукції і можуть бути обчислені прямо на її фізичну одиницю. Якщо на підприємстві або в його структурному підрозділі виготовляється один різновид продукції, то всі витрати є прямими.

Розрізняють прямі матеріальні витрати, витрати на оплату праці та інші прямі витрати.

- *Прямі матеріальні витрати* - вартість витрачених матеріалів, що стали частиною готової продукції і можуть бути прямо віднесені до певного виробу.

- *Прямі витрати на оплату праці* включають заробітну плату робітників, що безпосередньо виготовляють продукцію. Витрати на оплату праці інших категорій працівників, які забезпечують або обслуговують виробничий процес, належать до виробничих накладних витрат.

- *Інші прямі витрати* – це ті, що не належать до прямих матеріальних витрат і прямих витрат на оплату праці. Наприклад, це амортизація або платежі за оренду спеціального виробничого обладнання, нарахування на заробітну плату робітників, які безпосередньо виготовляють продукцію (відрахування на соціальні потреби);

Непрямі витрати (заробітна плата обслуговуючого управлінського персоналу, утримання і експлуатація засобів праці) можна безпосередньо визначити для окремих різновидів продукції. До складу непрямих належать витрати, які пов'язані з операційною діяльністю. Вони, у свою чергу, поділяються:

- *адміністративні витрати* – це такі загальногосподарські витрати, які пов'язані з обслуговуванням підприємства та управлінням ним (загальні корпоративні, утримання апарату управління та основних засобів, зв'язок, обов'язкові платежі тощо).

- *витрати на збут* пов'язані з реалізацією продукції і містять витрати на тару, оплату праці продавців, транспортування продукції, рекламу та ін.

Собівартість продукції – це грошова форма витрат на підготовку її виробництва, виготовлення та збут.

Кошторис витрат являє собою зведений план усіх витрат підприємства виробничо-фінансової діяльності на майбутній період.

До кошторису включаються витрати основного і допоміжного виробництва, пов'язані з виготовленням та продажем продукції, товарів і послуг, а також на утримання адміністративно-управлінського персоналу, виконання різних робіт і послуг, у тому числі і не входять в основну виробничу діяльність підприємства.

Кошторис виробництва складається за розподілом витрат за

економічними елементами:

До складу елементу *«матеріальні витрати»* входять:

1. Витрати на основні матеріали, напівфабрикати і комплектуючі встановлюються на основі плану річної потреби матеріальних ресурсів. До кошторису включаються лише ті витрати, які протягом планового періоду будуть витрачені і підлягають списанню на виробництво продукції. Іншими словами, потреба в матеріалах приймається без урахування зміни залишків складських запасів.
2. Витрати на допоміжні матеріали також приймаються на підставі річних планів їх потреби. До складу цих витрат прийнято включати вартість витрачених в плановому періоді покупних інструментів і малоцінного господарського інвентарю.
3. Вартість палива в кошторисі витрат планується відповідно до його використання у технологічних процесах або в господарсько-побутових службах. Загальні витрати встановлюються без урахування зміни залишків енергетичних ресурсів.
4. Вартість енергії включається до кошторису витрат окремим елементом тільки в тому випадку, якщо підприємство купує її у зовнішніх постачальників. До складу цих витрат входять всі види енергії, що витрачається: електрична (силова, освітлювальна), стиснене повітря, вода, газ та ін. Якщо якийсь вид енергії виробляється на самому підприємстві, то дані витрати відносяться на відповідні елементи кошторису витрат (матеріали, заробітна плата і т.д.).

До складу елементу *«Витрати на оплату праці з нарахуваннями»* входять:

1. Основна та додаткова заробітна плата всіх категорій персоналу визначається за діючими тарифними ставками і окладами з урахуванням складності і трудомісткості виконуваних робіт, чисельності та кваліфікації працівників. Сюди ж включається також фонд заробітної плати несписочного складу працюючих, який зазвичай відноситься на рахунок основного виробництва.
2. До загального фонду заробітної плати персоналу плануються нарахування на соціальні потреби за діючими в плановий період ставками, зокрема відрахування на обов'язкове державне пенсійне та соціальне страхування; відрахування на загальнообов'язкове, та індивідуальне страхування персоналу підприємства.

До складу елементу *«Амортизація»* входять відшкодування зносу технологічного обладнання, промислових будівель, виробничих споруд та інших основних фондів за рахунок собівартості продукції, що випускається. Загальний розмір амортизаційних відрахувань залежить від існуючих норм амортизації, терміну служби устаткування і первісної вартості основних

виробничих фондів.

До елементу «*Інші операційні витрати*» включають витрати, не передбачені в попередніх статтях кошторису виробництва. По кожній з статей інших витрат необхідно обґрунтувати величину відповідних витрат за існуючими нормами або досвідченими даними.

Сукупність цих витрат за елементами становить загальний обсяг витрат на виробництво продукції.

Визначення собівартості одиниці продукції за встановленими статтями (номенклатурою) витрат називається **калькулюванням**.

Відповідно до Національного стандарту, перелік **статей калькуляцій** наступний:

- сировина і матеріали (не враховуючи зворотних відходів);
- паливо і енергія на технологічні цілі;
- заробітна платня виробничих робітників (основна, додаткова);
- відрахування на соціальні заходи виробничих робітників;
- загальновиробничі витрати;
- адміністративні витрати;
- підготовка та освоєння виробництва;
- інші виробничі витрати;
- витрати на збут.

Перелік статей калькулювання виробничої та повної собівартості продукції за номенклатурою статей наступний.

Виробнича собівартість включає до свого складу такі статті:

- вартість сировини і матеріалів – матеріали розраховуються як сума добутків норм витрачання різних видів сировини та вартості натуральної одиниці відповідних видів сировини й матеріалів;
- поворотні відходи виробництва – розраховуються як сума добутків, різниць між нормою витрачання й чистою масою різних видів матеріалів на одиницю продукції та вартості (за натуральну одиницю) можливого використання чи реалізації відповідних видів матеріальних відходів;
- вартість напівфабрикатів власного виробництва;
- вартість купованих комплектуючих – розраховуються як сума добутків кількості напівфабрикатів і комплектуючих виробів та вартості натуральної одиниці відповідних видів напівфабрикатів і комплектуючих виробів;
- витрати на паливо та енергію для технологічних цілей – визначаються, як сума добутків норм витрачання різних видів палива й енергії на технологічні цілі для виготовлення одиниці продукції та відповідних тарифів;
- основна заробітна плата – розраховується на основі тарифної заробітної плати на одиницю продукції з урахуванням (у відсотках до тарифу) всіх доплат до тарифної заробітної плати;

- додаткова заробітна плата – безпосередньо відноситься на собівартість конкретних видів продукції пропорційно основній заробітній платі;
- відрахування на соціальні потреби – розраховуються як сума добутків, встановлених чинним законодавством ставок відповідних видів обов'язкових страхових зборів і розміру витрат на оплату праці основних виробничих робітників;
- витрати на відтворення інструменту;
- витрати на утримання і експлуатацію устаткування;
- витрати на розробку та освоєння нової продукції;
- інші цехові витрати;
- загально виробничі витрати;
- втрати від браку;
- інші виробничі витрати .

Статті калькулювання *повної операційної собівартості* реалізованої продукції наступні:

- виробнича собівартість реалізованої продукції;
- адміністративні витрати – включаються загальногосподарські витрати, що пов'язані з управлінням і обслуговуванням підприємства (загальні корпоративні витрати; витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, витрати на службові відрядження персоналу апарату управління підприємством та іншого загальногосподарського персоналу; витрати на зв'язок; витрати на операційну оренду основних засобів).
- витрати на збут – включають витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) продукції й послуг (вартість послуг допоміжних виробництв підприємства та сторонніх підприємств із упакування готової продукції, витрати на ремонт товарної тари; витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи продавців, торгових агентів; витрати на дослідження ринку (маркетинг), рекламу, витрати на передпродажну підготовку продукції; витрати на транспортування готової продукції (товарів) між складам підрозділів; витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування продукції підприємства.
- інші операційні витрати – витрати на дослідження й розробки; собівартість реалізованої іноземної валюти; втрати від знецінення запасів; визнані штрафи, пені, неустойки.
- фінансові витрати – відносять витрати на відсотки за користування отриманими кредитами та інші витрати підприємства, що пов'язані із залученням позикового капіталу.

Зведений кошторис витрат на виробництво складається на основі розрахунків:

1. *Витрат на сировину, матеріали, купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби, технологічне паливо й енергію в основному*

виробництві. Визначаються на підставі даних про обсяг виготовлення окремих виробів і технічно обґрунтованих норм витрат матеріальних ресурсів на одиницю продукції або робіт, встановлених для планового року з урахуванням передбачених у плані змін.

На основі натуральних норм витрат і цін на матеріальні ресурси, що споживаються, розраховуються норми витрат у вартісному виразі (з урахуванням вартості зворотних відходів).

2. *Витрати електроенергії* оцінюються виходячи із середньої вартості відповідних видів енергії, що використовується на підприємстві, з діючих тарифів на енергію, придбану в сторонніх підприємств і організацій, та планової собівартості енергії, що виробляється власним виробництвом.

3. *Розрахунок основної та додаткової заробітної плати* робітників, зайнятих виробництвом продукції (виконанням робіт, наданням послуг), здійснюється окремо для робітників, які знаходяться на відрядній оплаті праці, і робітників, які знаходяться на почасовій оплаті праці.

Сума основної заробітної плати:

- робітників за відрядною оплатою праці визначається виходячи з обсягу виробництва відповідних видів продукції, установленної трудомісткості (норм виробітку), відрядних розцінок і середньої годинної (денної, місячної) тарифної ставки;

- робітників за почасовою оплатою праці визначається виходячи з їх планової чисельності і середньої тарифної ставки або посадового окладу.

Додаткова заробітна плата планується у розмірах, передбачених Кодексом законів України про працю, іншими актами законодавства України, колективними договорами підприємств з дотриманням норм і гарантій, передбачених законодавством, Генеральною та галузевими (регіональними) угодами.

4. *Відрахування на соціальні заходи* здійснюються відповідно до законів України, а саме складаються з відрахувань на соціальні заходи, Пенсійний фонд, інші подібні заходи.

5. *Амортизація основних фондів* – виступає у вигляді амортизаційних відрахувань на повне їх відтворення обчислюється за встановленими нормами від балансової вартості. Амортизація нематеріальних активів здійснюється за рівномірно-лінійним методом, виходячи з терміну функціонування цих активів.

6. *До інших витрат* включають ті витрати, які за змістом не входять до перелічених, а саме це витрати на оплату послуг зв'язку, витрати на відрядження, охорону, гарантійний ремонт, оренду тощо.

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1: Підприємство виготовляє та реалізовує три види продукції в таких обсягах: А — 100 тис. шт., Б — 80 тис. шт., В — 110 тис. шт. Собівартість виготовлення одиниці продукції А — 40 грн, Б — 58 грн, В — 46 грн. Обчислити річну собівартість товарної продукції підприємства.

Розв'язання:

$$Ст.п. = 100 \cdot 40 + 80 \cdot 58 + 46 \cdot 110 = 13700 \text{ тис. грн};$$

Відповідь: Собівартість товарної продукції підприємства становить 13,7 млн. грн.

Приклад 2: Фактичний випуск продукції на підприємстві складає 300 тис. од. Витрати на сировину склали 310,3 тис. грн., на оплату праці працівникам, зайнятих виробництвом продукції — 28,56 тис. грн., загальновиробничі — 16,3 тис. грн., сума амортизаційних відрахувань складає 32,48 тис. грн. Визначити виробничі витрати на виготовлення продукції та виробничу собівартість одиниці продукції.

Розв'язання:

1. Визначаємо витрати на виробництво продукції:

$$ВВ = 310,3 + 28,56 + 32,48 + 16,3 = 387,64 \text{ тис. грн};$$

1. Визначаємо виробничу собівартість одиниці продукції:

$$С_{вир} = \frac{387,64}{300} = 1292 \text{ грн / од};$$

Відповідь: Розмір виробничих витрат складає 387,64 тис. грн., виробнича собівартість продукції — 1291 грн. /од.

Приклад 3: Визначити витрати на виробництво продукції обсягом 2 млн. од., виробничу та повну собівартість. При виробництві одиниці продукції підприємство витратило на сировину 4,5 грн., матеріали — 3,2 грн., електроенергію — 0,5 грн., оплату праці працівникам з нарахуваннями — 6,3 грн. Витрати на утримання та експлуатацію обладнання становлять 178 тис. грн., сума загальновиробничих витрат — 112 тис. грн., витрати пов'язані з реалізацією продукції — 380 тис. грн.

Розв'язання:

1. Визначаємо суму прямих витрат на виробництво:

$$Впр. = (4,5 + 3,2 + 0,5 + 6,3) \cdot 120 = 1740 \text{ тис. грн};$$

1. Витрати на виробництво продукції:

$$ВВ = 1740 + 178 + 112 = 2030 \text{ тис. грн};$$

2. Витрати на виробництво і реалізацію продукції:

$$ВВП = 1740 + 380 = 2410 \text{ тис. грн};$$

3. Визначаємо виробничу собівартість:

$$C_{\text{вир.}} = \frac{2030}{2000} = 1,01 \text{ грн};$$

4. Повна собівартість одиниці продукції:

$$C_{\text{пов.}} = \frac{2410}{2000} = 1,2 \text{ грн};$$

Відповідь: Виробнича собівартість одиниці продукції становить 1,01 грн., повна – 1,2 грн.

Приклад 4: На виготовлення одиниці продукції підприємство витрачає 3 кг матеріалів вартістю 40 грн./кг, відходи виробництва складають 8%, вартість відходів – 12 грн. Витрати на технологічне паливо в розрахунку на одиницю продукції становлять 32 грн. Робітник, зайнятий на виробництві продукції має 4 розряд, годинна тарифна ставка якого становить 25 грн. Додаткова оплата праці нараховується у розмірі 12%, єдиний податковий внесок складає 22%. Трудомісткість продукції – 2,5 нормо-години. Витрати на утримання та експлуатацію устаткування складають 23 грн. в розрахунку на одиницю виробу. Загальновиробничі витрати нараховуються у розмірі 24%. Визначити виробничу собівартість продукції.

Розв'язання:

1. Витрати на матеріали за відрахуванням відходів:

$$V_m = (3 \cdot 40) - \left(\left(3 - \frac{3 \cdot 8}{100} \right) \cdot 12 \right) = 86,88 \text{ грн};$$

2. Витрати на оплату праці:

$$\text{основна: } Z_{\text{но}} = 25 \cdot 2,5 = 62,5 \text{ грн};$$

$$\text{додаткова: } Z_{\text{дод}} = 62,5 \cdot \frac{12}{100} = 7,5 \text{ грн};$$

$$\text{нарахування: } Z_{\text{нар}} = (62,5 + 7,5) \cdot \frac{22}{100} = 15,4 \text{ грн};$$

$$V_{\text{зп}} = 62,5 + 7,5 + 15,4 = 85,4 \text{ грн};$$

3. Визначаємо загальновиробничі витрати:

$$V_{\text{заг}} = (86,88 + 85,4 + 32 + 23) \cdot \frac{24}{100} = 54,4 \text{ грн};$$

4. Виробнича собівартість:

$$C_{\text{вир}} = 86,88 + 85,4 + 32 + 23 + 54,4 = 281,8 \text{ грн / од};$$

Відповідь: Виробнича собівартість одиниці продукції становить 281,8 грн.

Приклад 5: У звітному році собівартість товарної продукції складала 430 тис. грн., витрати на 1 грн. товарної продукції встановлені у розмірі 120 грн.

Обсяг виробництва продукції планується збільшити на 12%, а витрати на виробництво – 8%. Визначити собівартість товарної продукції на плановий рік.

Розв'язання:

1. Визначаємо обсяг виробництва продукції звітного року:

$$O_{в} = \frac{430000}{120} = 3583 \text{од};$$

2. Визначаємо обсяг виробництва продукції планового року

$$O_{пл} = 3583 \cdot \left(1 + \frac{12}{100}\right) = 4013 \text{од};$$

3. Собівартість товарної продукції планового року:

$$C_{тпл} = 430 \cdot \left(1 + \frac{8}{100}\right) = 464,4 \text{тис.грн.};$$

4. Витрати на 1 грн. товарної продукції планового року:

$$В1_{грн} = \frac{464400}{4013} = 115,7 \text{грн.};$$

Відповідь: витрати на 1 грн. товарної продукції у плановому році становлять 115,7 грн.

Приклад 6: Сумарні накладні витрати меблевого цеху за звітний період становили 360 тис. грн. За наведеними в таблиці даними про прямі витрати на оплату праці основних робітників, що зайняті на виробництві продукції, необхідно розподілити накладні витрати за видами продукції використовуючи коефіцієнт розподілу витрат. За базу розподілу прийнято прямі витрати на оплату праці.

Вид продукції	Прямі витрати на оплату праці, тис. грн.
Стіл	200
Лавка	180
Шафа	230
Тумба	100

Методика визначення:

Ставки (коефіцієнта) розподілу витрат визначається за формулою:

$$K_{розп.витр} = \frac{В_{накл}}{В_{о.пр}}; \quad (1)$$

де $В_{накл}$ – сума накладних витрат, тис. грн.

$В_{о.пр}$ - прямі витрати на оплату праці, тис. грн.

Розв'язання:

1. Визначаємо коефіцієнт розподілу витрат.

$$Крозп.витр = \frac{360}{200 + 180 + 230 + 100} = 0,507;$$

2. Розподіл накладних витрат за видами продукції:

Стіл: $200 \cdot 0,507 = 101,4 \text{ тис. грн.}$

Лавка: $180 \cdot 0,507 = 91,26 \text{ тис. грн.}$

Шафа: $230 \cdot 0,507 = 116,6 \text{ тис. грн.}$

Тумба: $100 \cdot 0,507 = 50,7 \text{ тис. грн.}$

Завдання для самостійного розв'язання:

Завдання 1: На підприємстві було виготовлено 340 тис од. продукції. В плановому періоді планується збільшити обсяг виробництва на 5%. Змінні витрати звітнього року становили 680 тис. од., а сума постійних витрат-280 тис. грн. Визначити рівень витрат на виробництво та виробничу собівартість виробу за звітний і плановий період.

Завдання 2: Визначити виробничу та повну собівартість одиниці продукції, якщо розмір виробничої програми становить 220 тис. од. Відомі наступні дані:

- Витрати на одиницю продукції: сировина – 8,5 грн., матеріали – 5,2 грн., електроенергія – 1 грн., оплата праці основних працівників – 8,3 грн., нарахування на оплату праці складають 22%.
- Розмір амортизаційних відрахувань устаткування та обладнання, що використовують при виробництві продукції складає 178 тис. грн.
- Сума загальновиробничих витрат дорівнює 112 тис. грн.
- Інші витрати, що включають до виробничої собівартості – 43 тис. грн.
- Витрати на реалізацію складають 77 тис. грн.

Завдання 3: Скласти очікувану калькуляцію одиниці продукції, якщо річна виробнича програма складає 1 тис. виробів. На початок року балансова вартість обладнання та устаткування складає 450 тис. грн. Прямі матеріальні витрати на одиницю продукції дорівнюють 23 грн. Основна заробітна плата виробничих робітників складатиме 12,5 грн., додаткова заробітна плата – 12% від основної, відрахування на соціальне страхування встановлені на рівні 22%. Витрати на експлуатацію і утримання устаткування очікуються у розмірі 10 % балансової вартості устаткування та обладнання. Загальновиробничі витрати – 60% загальної суми прямих витрат на виробництво продукції.

Завдання 4: За даними наведеними в таблиці визначить ефективний вид продукції для виробництва підприємства за показниками:

- виробнича і повна собівартість продукції;
- розмір витрат на реалізацію в розрахунку на одиницю продукції;
- виручкою від реалізації продукції.

Показники	Продукт 1	Продукт 2
Вироблено тис. од.	360	345
Виробничі витрати, тис. грн.	1030	1160
Реалізовано продукції, тис. од	345	325
Затрати на виробництво і реалізацію продукції, грн.	1540	1330
Ціна реалізації, грн./од		

Завдання 5: проаналізуйте рівень виробничих витрат та собівартості продукції на підприємстві за останній період.

Показники	Базисний рік	Звітний рік	Відхилення, %
Вироблено продукції, од.	200	212	
Виробничі витрати, грн.	6030	6160	
Рівень товарності продукції, %	97	99	
Ціна реалізації одиниці продукції, грн.	35	32	
Комерційні затрати у % до виробничої собівартості	11	13	
Реалізовано, од			
Виробнича собівартість одиниці продукції, грн.			
Виручка від реалізації, грн.			
Повна собівартість 1ц. реалізованої продукції, грн.			

Завдання 6: Скласти кошторис витрат на виробництво продукції, якщо:

- річний обсяг готової продукції дорівнює 120 тис. од. ;
- балансова вартість обладнання та устаткування складає 530 тис. грн.;
- витрати на експлуатацію і утримання устаткування очікуються у розмірі 10 % балансової вартості устаткування та обладнання;
- основна заробітна плата виробничих робітників складатиме 9,5 грн.;
- додаткова заробітна плата – 12% від основної;

- відрахування на соціальне страхування встановлені на рівні 22% від основної і додаткової заробітної пати;
- загальновиробничі витрати – 60% загальної суми прямих витрат на виробництво продукції.

За попередніми розрахунками витрати матеріалів на одиницю продукції мають становити:

Витрати матеріалів	Вартість, грн./од	Витрати на матеріали, грн.
Цукор – 1,2 кг	14,0	
Сировина – 3 кг	15,0	
Вода – 0,5 м ³	2,1	
Пакувальний матеріал (банка)	1,2	
Інші матеріали	2,25	

Завдання 7: На базі даних наведених в таблиці визначить структуру витрат підприємства; прямі та непрямі витрати, постійні та змінні витрати виробничу та повну собівартість: Встановити загальну суму витрат на виробництво продукції обсягом 700 од.

Показники	Значення
Матеріали, грн./од	120
Сировина, грн./од	132
Покупні комплектуючі вироби, грн./од	200
Паливо, грн./од	20
Енергія, грн./од	18
Основна заробітна плата працівників за відрядними розцінками, грн./од	55
Додаткова заробітна плата, %	12
Єдиний соціальний податок, %	22
Витрати на утримання та експлуатацію обладнання, тис. грн.	45
Загальновиробничі витрати, %	25
Витрати на оренду приміщення, грн.	3000
Витрати на рекламу, грн.	1000
Витрати на збут, %	6

Завдання 8: Сумарні накладні витрати меблевого цеху за звітний період становили 1060 тис. грн. За наведеними в таблиці даними про прямі витрати на оплату праці основних робітників, що зайняті на виробництві продукції, необхідно розподілити накладні витрати за видами продукції.

Вид продукції	Прямі витрати на оплату праці, тис. грн.
Стіл	220
Лавка	165
Шафа	280
Тумба	140
Стілець	150
Полка	90

Завдання 9: Підприємство протягом кварталу виробляє два види продукції: А — обсягом 300 од., Б — обсягом 410 од. Заробітна плата основних робітників, зайнятих на виробництві продукції А, — 1200 грн, Б — 1845 грн. Витрати на утримання машин і устаткування — 1300 грн. За допомогою коефіцієнта розподілу витрат визначить суму витрат на утримання машин і устаткування, що припадають на одиницю виробленої продукції видів А і Б.

? ! ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Поняття та визначення витрат виробництва.
2. Використання ресурсів та їх трансформація у витрати.
3. Класифікація витрат за ознаками.
4. Поняття собівартість продукції.
5. Види собівартості.
6. Сутність кошторису витрат.
7. Методи складання кошторису.
8. Поняття калькуляції собівартості продукції.
9. Калькулювання виробничої собівартості продукції.
10. Калькулювання повної собівартості.
11. Послідовність планування витрат.
12. Планування зведеного кошторису витрат.
13. Аналіз собівартості продукції.
14. Сутність та значення розрахунку «точки беззбитковості».
15. Методика побудови графіку беззбитковості.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Обґрунтування та вибір стратегії зниження витрат на підприємствах України.

2. Доцільність використання системи управління витратами на вітчизняних підприємства з урахуванням зарубіжного досвіду.
3. Прогнозування собівартості нових виробів на етапі їх проектування.
4. Зміна критичного обсягу виробництва продукції під впливом окремих чинників.
5. Особливості планування собівартості продукції підприємств різних форм господарювання.

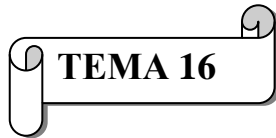
ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Вид діяльності, яка зумовлена придбанням і реалізацією необоротних активів, короткострокових фінансових інвестицій та продажем основних засобів і нематеріальних активів, придбанням чи продажем довгострокових фінансових інвестицій це:
 - а) інвестиційна;
 - б) операційна;
 - в) фінансова;
 - г) звичайна.
2. До складу прямих матеріальних витрат зараховується:
 - а) вартість сировини й основних матеріалів, покупні напівфабрикати, комплектуючі вироби, допоміжні матеріали;
 - б) вартість сировини й основних матеріалів, покупні напівфабрикати, заробітна плата й інші виплати працівникам;
 - в) вартість сировини й основних матеріалів, покупні напівфабрикати, інші виробничі витрати;
 - г) вартість сировини й основних матеріалів, покупні напівфабрикати, допоміжні матеріали, виконанні робіт, наданні послуг, що можуть бути віднесені до певного об'єкту витрат.
3. Витрати підприємства, що виникають у зв'язку з його основною діяльністю, пов'язаною з виробництвом та реалізацією продукції, яка забезпечує основну частку його доходу:
 - а) операційні;
 - б) фінансові;
 - в) непередбачувані;
 - г) інвестиційні.
4. Адміністративно-господарські витрати відносять до:
 - а) непрямих витрат;
 - б) прямих матеріальних витрат;
 - в) постійних витрат;
 - г) незмінних витрат.

5. Витрати на витрати на організацію виробництва продукції відносять до:
- а) непрямих витрат;
 - б) прямих витрат;
 - в) змінних витрат;
 - г) перемінних витрат.
6. Собівартість, яка визначається під час складання необхідного комплексу проектних документів за кошторисними нормами та цінами, які діють на момент її розрахунку – це:
- а) нормативна;
 - б) планова;
 - в) повна;
 - г) фактична.
7. Залежно від часу формування затрат собівартість буває:
- а) нормативна, планова, фактична;
 - б) цехова, повна, виробнича;
 - в) змінна, виробнича, повна;
 - г) вірна відповідь відсутня.
8. Витрати підприємства пов'язані з основною його діяльністю за певний період, незалежно від того відносяться вони до собівартості продукції в цьому періоді чи ні це:
- а) кошторис витрат;
 - б) калькулювання;
 - в) операційні витрати;
 - г) звичайні витрати.
9. Визначення собівартості одиниці продукції за встановленими статтями (номенклатурою) витрат називається :
- а) калькулювання;
 - б) кошторис витрат;
 - в) фактична собівартість;
 - г) всі відповіді вірні.
10. Вартість сировини, матеріалів, напівфабрикатів, палива та енергії, оплата праці відносять до собівартості:
- а) виробничої;
 - б) повної;
 - в) змінної;
 - г) реалізованої продукції.
11. Основна і додаткова оплата праці, відрахування на соціальні потреби, витрати на утримання устаткування, витрати на паливо відносять до собівартості:
- а) виробничої;
 - б) повної;

- в) змінної;
 - г) реалізованої продукції.
12. Виробничу собівартість реалізованої продукції, адміністративні витрати відносять до собівартості:
- а) повної;
 - б) валової;
 - в) виробничої;
 - г) планової.
13. Витрати на збут, фінансові витрати відносять до собівартості:
- а) повної;
 - б) валової;
 - в) виробничої;
 - г) змінної.
14. До складу прямих витрат на оплату праці зараховується:
- а) заробітна плата й інші виплати працівникам, зайнятим безпосередньо на виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг, що можуть бути віднесені до певного об'єкту витрат;
 - б) вартість сировини й основних матеріалів, покупні напівфабрикати, комплектуючі вироби, допоміжні матеріали;
 - в) вартість сировини й основних матеріалів, покупні напівфабрикати, заробітна плата й інші виплати працівникам;
 - г) вартість сировини й основних матеріалів, покупні напівфабрикати, інших виробничих витрат.

ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Основні теоретичні положення

Фінансування – це залучення необхідних коштів для покриття потреби підприємства в основному і оборотному капіталі.

Фінансовий план є складовою бізнес-плану підприємства і має вигляд таблиці, в якій відображаються розрахунок обсягу фінансових результатів, а також обсяги надходжень і напрямки використання фінансових ресурсів підприємства в запланованому році.

Звітність – це система показників у формі таблиці, які відображають обсяг і результати діяльності підприємства. Її складання – це завершальний етап облікової роботи.

Доход підприємства – це фінансові ресурси, що формуються в результаті виробництва та реалізації товарів, забезпечують кругообіг основного та оборотного капіталу.

Доходами підприємства визнаються:

1. Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відображає загальні надходження від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) без вирахування наданих знижок, повернення проданих товарів та непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного збору тощо). Цей показник ототожнюють з показником виручка (доход) від реалізації продукції основної діяльності.

Доходи від основної (операційної) діяльності – це виручка від реалізації продукції (товарів, робіт та послуг), яка розраховується на основі обсягу реалізованої продукції, виходячи з діючих цін (без ПДВ, акцизів, торговельних та збутових знижок). ПДВ, акцизний збір, мито та інші податки включаються до ціни, але вони перераховуються до бюджету і не належать підприємству.

2. *Інші операційні доходи* відображають суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг): дохід від операційної оренди активів; дохід від операційних курсових різниць; відшкодування раніше списаних активів; дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій) тощо.

3. *Дохід від участі в капіталі та інші фінансові доходи*. Доход від участі в капіталі відображає надходження, отримані від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких здійснюється методом участі в

капіталі. Інші фінансові доходи передбачають дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі).

4. *Інші доходи* включають дохід від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів; дохід від не операційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства. При цьому під звичайною діяльністю розуміється будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення.

5. *Надзвичайні доходи* відображають:

- невідшкодовані втрати від надзвичайних подій (стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо), включаючи витрати на запобігання виникненню втрат від стихійного лиха та техногенних аварій без суми страхового відшкодування та покриття втрат від надзвичайних ситуацій за рахунок інших джерел;
- доходи від інших подій та операцій, які відповідають визначенню надзвичайних.

Валовий дохід – загальна сума доходів підприємства від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах.

До склад валового доходу включають:

- загальні доходи від реалізації товарів (робіт та послуг), в тому числі допоміжних та обслуговуючих виробництв, що не мають статусу юридичної особи;
- доходи від реалізації цінних паперів (крім операцій з їх первинного випуску та операцій з їх кінцевого погашення);
- доходи від спільної діяльності та у вигляді процентів, роялті, володіння борговими вимогами, доходи від лізингу;
- доходи від здійснення бартерних операцій (виходячи з договірної ціни такої операції, але не нижче звичайних цін);
- суми безповоротної фінансової допомоги, отриманої підприємством; вартості товарів, що надані безоплатно підприємству;
- штрафи, пені та інші доходи.

Прибуток – це частина чистого доходу, що залишається підприємству після відшкодування всіх витрат, пов'язаних з виробництвом, реалізацією продукції та іншими видами діяльності.

Прибуток відображає результати діяльності підприємства і зазнає впливу багатьох чинників. На формування прибутку впливають: сфера діяльності підприємства; галузева приналежність; форма власності; конкурентне середовище; фінансово-господарська діяльність підприємства;

облік фінансових результатів. Прибуток будь-якого підприємства формується за рахунок наступних джерел (рис. 1):

- прибуток від реалізації продукції визначається як різниця між виручкою від реалізації продукції (без врахування податку на додану вартість і акцизного збору) та собівартістю реалізованої продукції.

- прибуток від інших видів реалізації включає прибуток від продажу майна, матеріальних (основних фондів) і нематеріальних активів, цінних паперів інших підприємств тощо; визначається як різниця між ціною продажу та балансовою (залишковою) вартістю об'єкта, який продається.

- прибуток від позареалізаційних операцій – це прибуток від спільної діяльності підприємств, проценти за придбаними акціями, облігаціями та іншими цінними паперами, штрафи, що сплачуються іншими підприємствами за порушення договірних зобов'язань, доходи від володіння борговими зобов'язаннями, роялті.

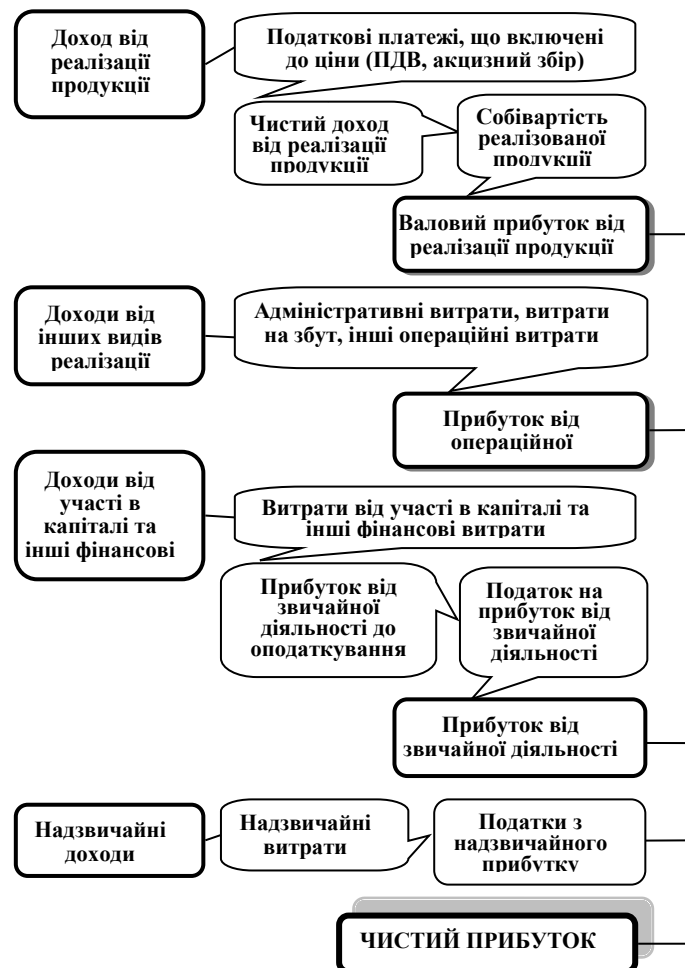

Рис. 1 Формування чистого прибутку підприємства

В залежності від формування розрізняють наступні *види прибутку*:

1. *Валовий (балансовий) прибуток* – розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції і собівартістю реалізованої продукції.

2. *Операційний прибуток* – це балансовий прибуток, скоригований на різницю інших операційних доходів та операційних витрат. Інші операційні доходи відображають суми від операційної діяльності підприємств, крім доходу (виручки) від реалізації продукції, а саме:

- дохід від оренди майна;
- дохід від операційних курсових різниць;
- доходи від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій);
- відшкодування раніше списаних активів.

Операційні витрати включають:

- адміністративні витрати (загальногосподарські витрати, пов'язанні з управлінням та обслуговуванням підприємства);
- витрати на збут (витрати на утримання підрозділів, що займають збутом продукції, на рекламу, пакування, доставку продукції споживачам тощо);
- інші операційні витрати (собівартість реалізованих виробничих запасів, сумнівні борги та витрати від знецінення запасів, втрати від операційних курсових різниць, економічні санкції, відрахування на забезпечення таких операційних витрат, а також усі інші витрати, що виникають у процесі операційної діяльності підприємства, крім витрат, що включаються до собівартості реалізованої продукції).

3. *Прибуток від звичайної діяльності* – це операційний прибуток, скоригований на величину фінансових та інших доходів і фінансових та інших витрат.

До фінансових та інших доходів належать:

- дохід від інвестицій в інші підприємства;
- дивіденди;
- відсотки та інші доходи від фінансових інвестицій;
- дохід від не операційних курсових різниць та ін.

До фінансових та інших витрат належать:

- сплата відсотків на позиковий капітал;
- втрати від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів;
- інші втрати і витрати, не пов'язані з операційною діяльністю.

Саме цей скоригований прибуток є об'єктом оподаткування (оподатковуваним прибутком).

4. *Чистий прибуток* – це прибуток, що надходить у розпорядження підприємства після сплати податку на прибуток.

Рентабельність – це відносний показник, що характеризує рівень ефективності (дохідності) роботи підприємства.

Якщо підприємство отримує прибуток, воно вважається рентабельним. Показники рентабельності, що використовуються в економічних розрахунках, характеризують відносну прибутковість.

Розрізняють наступні **видирентабельності**:

1. **Рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу)**- обчислюється через розрахунок показників:

- рентабельність активів ($R_{акт}$) – характеризує ефективність використання всього наявного майна підприємства:

$$R_{акт} = \frac{Пзд(ЧП)}{Са} 100\%; \quad (1)$$

де $Пзд$, $ЧП$ – прибуток від звичайної діяльності та чистий прибуток підприємства за рік, тис. грн.

$Са$ – середньорічна вартість активів, тис. грн.

- рентабельність власного капіталу ($R_{вк}$) – виражає ефективність використання активів, створених за власний рахунок:

$$R_{вк} = \frac{ЧП}{Кв} 100\%; \quad (2)$$

де $Кв$ – власний капітал підприємства;

2. **Рентабельність продукції ($R_{заг}$)** – характеризує вигідність виробництва продукції, яка випускається або реалізується підприємством:

$$R_{заг} = \frac{ПП}{BC + BA + BЗ} \cdot 100\%; \text{ або } R_{заг} = \frac{ПП}{BBз} \cdot 100\% \quad (3)$$

де $ПП$ – прибуток від реалізації продукції, тис. грн.

BC – виробнича собівартість продукції, тис. грн.

BA – адміністративні витрати, тис. грн.

$BЗ$ – витрати на збут продукції, тис. грн.

$BBз$ – витрати на виробництво та збут продукції, тис. грн.

3. **Рентабельність конкретного виду продукції (P_i)** визначається за формулою:

$$P_i = \frac{BP_i}{BC_i} \cdot 100\%; P_i = \frac{BP_i - (BC_i + BA_i + BЗ_i)}{BC_i} \cdot 100\% \quad (4)$$

де BP_i – виручка від реалізації i -го виду продукції, тис. грн.

BC_i – виробнича собівартість i -го виду продукції, тис. грн.

VA_i – розподілені адміністративні витрати на i -й вид продукції, тис. грн.

BZ_i – розподілені витрати на збут i -го виду продукції, тис. грн.

$ВП_i$ – валовий прибуток i – го виду продукції, тис. грн.

4. *Рентабельність продажу продукції (R_{pn})* характеризує доходність основної діяльності. Вона показує, скільки прибутку приносить кожна гривня обсягів реалізації підприємства і розраховується за формулою:

$$R_{pn} = \frac{Пзд}{РП} \cdot 100\% ; \quad (5)$$

де $РП$ – обсяг реалізованої продукції, тис. грн.

5. *Рентабельність операційної діяльності (R_{od})*:

$$R_{od} = \frac{ПРод}{ОВ} \cdot 100\% ; \quad (6)$$

де $ПРод$ – прибуток від операційної діяльності, тис. грн.;

$ОВ$ – операційні витрати, тис. грн.

6. *Рентабельність звичайної діяльності*:

$$R_{od} = \frac{Пзд}{ОВ} \cdot 100\% ; \quad (7)$$

7. *Рентабельність господарської діяльності* характеризує оцінку ефективності підприємницької діяльності для власника:

$$R_{gd} = \frac{ЧП}{ОВ} \cdot 100\% ; \quad (8)$$

Рівень рентабельності всіх організацій та установ залежить від величини прибутку, товарної продукції, витрат виробництва, величини основних виробничих фондів і нормованих обігових засобів. Важливими факторами, що забезпечують зростання прибутку і рентабельності підприємства, є підвищення продуктивності праці, фондівіддачі, економія матеріальних ресурсів, рівень технічного прогресу, а саме, механізації та автоматизації трудомістких технологічних процесів, удосконалення організації виробництва та ін. Урахування підприємством таких факторів дасть змогу підвищувати ефективність його діяльності.

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1: Підприємство планує випускати наступну продукцію:

Виріб	Кількість, тис. шт.	Собівартість продукції, грн.	Ціна одиниці продукції, грн.
А	80	256	342
Б	20	122	184
В	12	2115	3204
Г	110	244	326

Сума податку на прибуток – 19%. Відрахування від прибутку в резервний фонд – 10%, фонд споживання – 60%, фонд накопичення – 30%

Визначити чистий прибуток і розподілити його за фондами.

Розв'язання:

1. Виручка від реалізації всіх видів продукції = $342 \cdot 80 + 184 \cdot 20 + 3204 \cdot 12 + 326 \cdot 110 = 27360 + 3680 + 38448 + 35860 = 105348$ грн.

2. Собівартість всієї продукції = $256 \cdot 80 + 122 \cdot 20 + 2115 \cdot 12 + 244 \cdot 110 = 20480 + 2440 + 25380 + 26840 = 75140$ грн.

3. Прибуток від реалізації продукції = $105348 - 75140 = 30208$ грн.

4. Податок на прибуток = $30208 \cdot 19/100 = 5740$ грн.

5. Чистий прибуток = $30208 - 5740 = 24468$ грн.

6. Резервний фонд = $24468 \cdot 10/100 = 2447$ грн.

7. Фонд споживання = $24468 \cdot 60/100 = 14681$ грн.

8. Фонд накопичення = $24468 \cdot 30/100 = 7340$ грн.

Відповідь: чистий прибуток дорівнює 24468 грн., до резервного фонду надійшло 2447 грн., до фонду споживання – 14681 грн., до фонду накопичення – 7340 грн.

Приклад 2: Для виготовлення 1 літру харчової добавки необхідно витратити 5,7 грн. сировини, затрати праці становлять 2,6 грн. на 1 л. Визначить загальні змінні витрати на одиницю продукції; річні сукупні витрати, якщо постійні витрати на 250 тис. л. дорівнюють 380 тис. грн.; точку безбитковості, якщо договірна ціна реалізації одиниці продукції дорівнює 10,3 грн.; точку безбитковості, якщо загальна річна сума амортизації складає 130 тис. грн.

Методика виконання:

Точку безбитковості визначають таким чином:

$$ТБ = \frac{В_{пост}}{Ц - В_{змін}} \text{ або } ТБ = \frac{В_{пост} + А}{Ц - В_{змін}}; \quad (9)$$

де $TБ$ - точка беззбитковості,

$В_{пост}$ - величина постійних (фіксованих) витрат, грн.;

$В_{змін}$ - величина змінних витрат на одиницю продукції, грн. ;

A - амортизаційні відрахування, грн.

$Ц$ - гуртова ціна продажу, грн.

Розв'язання:

1. Загальні змінні витрати на одиницю продукції = $5,7+2,6=8,3$ грн.
2. Річні сукупні витрати = $250000*8,3+380000=2455$ тис. грн.
3. Точка беззбитковості = $380000/(10,3-8,3)=190$ тис. л
4. Точка беззбитковості (з урахуванням амортизації) = $380000-130000/(10,3-8,3)=125$ тис. л.

Відповідь: точка беззбитковості з урахуванням договірної ціни дорівнює 190 тис. л, точка беззбитковості з урахуванням амортизації – 125 тис. л.

Приклад 3: Розрахувати показники рентабельності діяльності пекарні за асортиментом і в цілому.

Виріб	Річний обсяг реалізації, тон	Повна собівартість виробу, грн.	Ціна реалізації, грн.	Вага виробу, кг
А	45	2,9	3,2	0,9
Б	62	2,5	2,8	1,0
В	35	2,4	2,75	0,5
Г	10	2,3	2,5	0,2

Розв'язання:

1. Рівень рентабельності виробу А = $(3,2-2,9)/2,9*100= 10,3\%$.
2. Рівень рентабельності виробу Б = $(2,8-2,5)/2,5*100= 12\%$.
3. Рівень рентабельності виробу В = $(2,75-2,4)/2,4*100=14,6\%$.
4. Рівень рентабельності виробу Г = $(2,5-2,3)/2,3*100=8,7\%$.
5. Кількість виробів А = $45000/0,9=50$ тис. шт.
6. Кількість виробів Б = $62000/1=62$ тис. шт.
7. Кількість виробів В = $35000/0,5=70$ тис. шт.
8. Кількість виробів Г = $10000/0,2=50$ тис. шт.
9. Прибуток від реалізації всієї пекарні = $0,3*50000+0,3*62000+0,35*70000+0,2*50000=15000+18600+24500+10000=68,1$ тис. грн.
10. Загальна сума витрат = $2,9*50000+2,5*62000+2,4*70000+2,3*50000=145000+155000+168000+115000=583$ тис. грн.
11. Рівень рентабельності діяльності пекарні = $68,1/583*100=11,7\%$.

Відповідь: рівень рентабельності діяльності пекарні складає 11,7%.

Приклад 4: Підприємство планує випускати наступну продукцію. Визначити прибуток від реалізації окремих виробів продукції та розмір чистого прибутку, якщо податок на прибуток складає 18%.

Виріб	Кількість, тис. шт.	Собівартість продукції, грн.	Рентабельність виробів, %
А	17	256	18,0
Б	20	122	12,0
В	12	2115	15,0
Г	110	244	20,0

Розв'язання:

1. Визначимо прибуток від реалізації окремих видів продукції:

$$A = (256 \cdot 18/100) \cdot 17000 = 78336 \text{ тис. грн.}$$

$$B = (122 \cdot 12/100) \cdot 20000 = 292,8 \text{ тис. грн.}$$

$$B = (2115 \cdot 15/100) \cdot 12000 = 3807 \text{ тис. грн.}$$

$$Г = (244 \cdot 20/100) \cdot 110000 = 5368 \text{ тис. грн.}$$

2. Визначимо загальний розмір прибутку:
 $78336 + 292,8 + 3807 + 5368 = 87803,8 \text{ тис. грн.}$

3. Визначимо розмір податку на прибуток: $87803,8 \cdot 18/100 = 15804,684 \text{ тис. грн.}$

4. Визначимо чистий прибуток: $87803,8 - 15804,684 = 71999,116 \text{ тис. грн.}$

Висновок: чистий прибуток підприємства склав 71999,116 тис. грн.

Приклад 5: Визначити прибуток на кожному з трьох підприємств, що випускають однотипну продукцію, якщо собівартість виробу на підприємствах: $C1 = 380 \text{ грн./од.}$, $C2 = 350 \text{ грн./од.}$, $C3 = 420 \text{ грн./од.}$; річний обсяг виробництва продукції становить: 1 підприємство – 15 тис. од., 2 підприємство – 3 тис. од., 3 підприємство – 1 тис. од. Нормативна рентабельність однотипного виробу складає 17%.

Розв'язання:

1. Визначимо середній рівень собівартості по продукції:

$$C_{сер} = \frac{380 \cdot 15 + 350 \cdot 3 + 420 \cdot 1}{15 + 3 + 1} = 377,4 \text{ грн/од.}$$

2. Визначаємо середню ціну реалізації:

$$Ц_{сер} = 377,4 + \left(377,4 \cdot \frac{17}{100}\right) = 441,5 \text{ грн/од}$$

3. Визначаємо прибуток по кожному виду продукції:

$$ПР1 = (441,5 - 380) \cdot 15000 = 922500 \text{ грн}$$

$$ПР1 = (441,5 - 350) \cdot 3000 = 274500 \text{ грн}$$

$$ПР1 = (441,5 - 420) \cdot 1000 = 21500 \text{ грн}$$

Висновок: прибуток підприємства продукції 1 склав 922,5 тис. грн., 2 – 274,5 тис. грн., 3 – 21,5 тис. грн.

Приклад 6: Виручка від реалізації продукції за відпускними цінами підприємства складає 1456,9 тис. грн. собівартість реалізованої продукції – 896 тис. грн. Прибуток від іншої операційної діяльності – 8,5 тис. грн. Прибуток від іншої звичайної діяльності – 3 тис. грн., витрати від іншої звичайної діяльності – 7,5 тис. грн., погашення кредиту – 45 тис. грн. сума податку на прибуток – 26,4 тис. грн. Визначити чистий прибуток підприємства.

Розв'язання:

1. Визначимо чистий прибуток підприємства:

$$ЧП = 1456,9 - 896 + 8,5 + 3 - 7,5 - 45 - 26,4 = 493,5 \text{ тис. грн.}$$

Висновок: чистий прибуток підприємства склав 493,5 тис. грн..

Приклад 7: Підприємство «Своя лінія» є співзасновником спільного підприємства «Премія» і асоціації «Люкс». Частка внесків «Своя лінія» у статутні капітали цих підприємств становить відповідно 45% та 35%. За показниками року «Премія» отримало прибутків у розмірі 920 тис. грн., «Люкс» зазнала збитків на суму 150 тис. грн. Визначити доходи і втрати підприємства від фінансово-інвестиційної діяльності за методом участі в капіталі.

Розв'язання:

1. Визначимо розмір прибутку підприємства «Своя лінія» від участі у статутному капіталі підприємства «Премія»:

$$920 \cdot 45/100 = 414 \text{ тис. грн.}$$

2. Визначимо розмір втрат підприємства «Своя лінія» від участі у статутному капіталі підприємства «Люкс»:

$$150 \cdot 35/100 = 52,5 \text{ тис. грн.}$$

Висновок: доходи і втрати підприємства від фінансово-інвестиційної діяльності за методом участі в капіталі склали 414 тис. грн. та 52,5 тис. грн. відповідно.

Завдання для самостійного розв'язання:

Завдання 1: Підприємство планує випускати наступну продукцію:

Виріб	Кількість, тис. шт.	Собівартість одиниці продукції, грн.	Ціна одиниці продукції, грн.
А	75	576	980
Б	20	896	1050
В	95	490	684
Г	64	777	911

Доходи підприємства від здачі майна в оренду складають 84520 грн., доходи від реалізації цінних паперів – 15880 грн., сума податку на прибуток – 19%. Відрахування від прибутку в резервний фонд – 30%, фонд споживання – 50%, фонд накопичення – 20%.

Визначити чистий прибуток і розподілити його за фондами.

Завдання 2: Для виготовлення 1 літру соку необхідно витратити 12,5 грн. сировини, затрати праці становлять 8,6 грн. на 1 л., ціна реалізації 30,5 грн. річна сума амортизації складає 167 тис. грн.. Обсяг виробництва 300 тис. л., постійні витрати - 690 тис. грн.

Визначити: загальні змінні витрати на одиницю продукції; річні сукупні витрати, виручку від реалізації, точку беззбитковості. Побудуйте графік беззбитковості.

Завдання 3: Розрахувати показники рентабельності діяльності підприємства за асортиментом продукції і в цілому.

Виріб	Річний обсяг реалізації, тон	Повна собівартість виробу, грн.	Ціна реалізації, грн.	Вага виробу, кг
А	43	6	8,0	0,9
Б	65	7	8,5	1,0
В	38	4	6,5	0,5
Г	84	3	5,0	0,2

Завдання 4: Визначити чистий прибуток підприємства, розподілити його за фондами у відповідності: резервний фонд – 10%, фонд споживання – 60%, фонд накопичення – 30%. Розрахувати рентабельність сукупних активів, рентабельність власного капіталу і рентабельність продажу продукції.

Обсяг реалізованої продукції, тис. грн.	32360
Сума податків, що сплачує підприємство (акцизний збір, ПДВ), тис. грн.	878
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	20420

Доходи від реалізації матеріальних цінностей, тис. грн.	284
Отримані дивіденди від інших підприємств, тис. грн.	46
Втрати від уцінки поза обігових активів, тис. грн.	12
Сума сплати відсотків за кредит, тис. грн.	45

Завдання 5: Розрахувати рентабельність сукупних активів, рентабельність власного капіталу і рентабельність продажу продукції. Вихідні дані:

Виручка від реалізованої продукції, тис. грн.	43050
Витрати на виробництво продукції, тис. грн.	27560
Доходи від реалізації матеріальних и нематеріальних активів, тис. грн.	481
Доходи від сумісної діяльності, тис. грн.	500
Витрати від сумісної діяльності, тис. грн.	120
Доходи від продажу цінних паперів, тис. грн.	280
Непередбачені витрати, тис. грн.	150
Середня сума активів, тис. грн.	88400
Вартість власного капіталу, тис. грн.	32460

Завдання 6: Визначити прибуток на кожному з трьох підприємств, що випускають однотипну продукцію, якщо собівартість виробу на підприємствах: $A1 = 546$ грн./од., $A2 = 453$ грн./од., $A3 = 389$ грн./од.; річний обсяг виробництва продукції становить: 1 підприємство – 2 тис. од., 2 підприємство – 9 тис. од., 3 підприємство – 4 тис. од. Нормативна рентабельність однотипного виробу складає 15%.

Завдання 7: Виручка від реалізації продукції за відпускними цінами підприємства складає 54673,5 тис. грн., собівартість реалізованої продукції – 23865,2 тис. грн. Прибуток від іншої операційної діяльності – 28,5 тис. грн. Прибуток від іншої звичайної діяльності – 13 тис. грн., витрати від іншої звичайної діяльності – 14,2 тис. грн., погашення кредиту – 32 тис. грн. Визначити прибуток від звичайної діяльності та чистий прибуток підприємства.

Завдання 8: Підприємство «Таврія» є співзасновником спільного підприємства «Прогрес» і асоціації «Либідь». Частка внесків «Таврія» у статутні капітали цих підприємств становить відповідно 28% та 37%. За показниками року «Прогрес» отримало прибутків у розмірі 879 тис. грн., «Либідь» зазнала збитків на суму 98 тис. грн. Визначити доходи і втрати підприємства від фінансово-інвестиційної діяльності за методом участі в капіталі.

Завдання 9: Відомі наступні дані про підприємство:

- випущено продукції на суму 340 тис. грн.,
- собівартість реалізованої продукції – 210 тис. грн.,
- залишки готової продукції – 28 тис. грн.
- реалізація продукції підсобного господарства – 21 тис. грн.,
- собівартість продукції підсобного господарства – 15,8 тис. грн.,
- одержано грошових коштів у вигляді штрафів на суму 4,8 тис. грн.,
- погашено відсотки за банківські кредити – 2,52 тис. грн.,
- погашено заборгованості за енергоносії – 8,3 тис. грн.,
- податок на прибуток – 18%.

Визначити розмір чистого прибутку підприємства, величину фонду споживання і фонду нагромадження підприємства, якщо вони формуються у співвідношенні 3:1.

Завдання 10: Визначити оптову ціну та рентабельність продукції. Виробнича програма підприємства складає 140 тис. од. Сума змінних витрат складає 1500 тис. грн., величина постійних витрат – 680 тис. грн. Позавиробничі витрати – 4%, а запланований рівень прибутку – 8,5 грн./од.

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Сутність фінансової діяльності підприємства.
2. Методи організації фінансової діяльності підприємства.
3. Джерела фінансування діяльності підприємства.
4. Сутність та призначення фінансового плану.
5. Фінансова звітність підприємства.
6. Доход підприємства та його види.
7. Класифікація виручки від реалізації продукції (товарів і послуг).
8. Види прибутку.
9. Функції прибутку.
10. Класифікація видів прибутку.
11. Поняття та сутність рентабельності.
12. Види рентабельності.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Динаміка рівня прибутковості підприємства різних галузей економіки України.
2. Динаміка і шляхи підвищення рентабельності на підприємствах різних галузей економіки України.
3. Державна політика оподаткування та прибутковість підприємств.
4. Підвищення прибутковості підприємств під впливом дії окремих чинників.
5. Загальноприйнята практика використання прибутку підприємства.
6. Резерви підвищення прибутковості діяльності підприємств аграрного сектору.
7. Досвід розподілу прибутку підприємств зарубіжних країн.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Фінансування це:
 - а) залучення необхідних коштів для покриття потреби підприємства в основному і оборотному капіталі;
 - б) своєчасне забезпечення коштів для потреби підприємства;
 - в) залучення необхідних коштів для покриття потреби підприємства в трудових ресурсах;
 - г) залучення необхідних коштів для покриття потреби підприємства в основному капіталу.
2. Фінансування за рахунок коштів, одержаних від діяльності самого підприємства: прибуток, амортизаційні відрахування, виручка від продажу чи здавання в оренду майна – це:
 - а) внутрішнє;
 - б) зовнішнє;
 - в) державне;
 - г) посередницьке.
3. Фінансування використовує кошти, не пов'язані з діяльністю підприємства: внески власників у статутний капітал (безпосередньо або у формі купівлі акцій), кредит, зобов'язання боржників, державні субсидії – це:
 - а) внутрішнє;
 - б) зовнішнє;
 - в) державне;
 - г) посередницьке.
4. Частина балансу, в якій відображається те, чим володіє підприємство на момент складання балансу:

- а) актив;
 - б) пасив;
 - в) пасив і актив;
 - г) вірна відповідь відсутня.
5. Сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати – це:
- а) прибуток;
 - б) збиток;
 - в) виручка від реалізації;
 - г) вірна відповідь відсутня.
6. Частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу й комерційну діяльність підприємства – це:
- а) збиток;
 - б) прибуток;
 - в) виручка від реалізації;
 - г) вірна відповідь відсутня.
7. Вид прибутку, який визначається як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – це:
- а) валовий;
 - б) від операційної діяльності;
 - в) від звичайної діяльності;
 - г) від надзвичайної діяльності.
8. Вид прибутку, який визначається як алгебрична сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат – це:
- а) від операційної діяльності;
 - б) чистий;
 - в) валовий;
 - г) від звичайної діяльності.
9. Вид прибутку, який визначається як алгебрична сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків) – це:
- а) від звичайної діяльності до оподаткування;
 - б) від операційної діяльності;
 - в) валовий;
 - г) чистий.
10. Вид прибутку, який визначається як алгебрична сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності та надзвичайного прибутку (надзвичайного збитку) та відрахування податків із надзвичайного прибутку – це:
- а) чистий;
 - б) валовий;

- в) від звичайної діяльності;
- г) від звичайної діяльності до оподаткування.
11. Відносний показник ефективності роботи підприємства, який у загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат – це:
- а) рентабельність,
 - б) норма прибутку;
 - в) рівень збитковості;
 - г) рівень беззбитковості.
12. Показник, який обчислюється відношенням загального (чистого) прибутку підприємства до середньорічної вартості активів – це рентабельність:
- а) активів;
 - б) власного капіталу;
 - в) акціонерного капіталу;
 - г) продажу.
13. Показник, який обчислюється відношенням загального (чистого) прибутку підприємства до суми власного капіталу – це рентабельність:
- а) власного капіталу;
 - б) активів;
 - в) акціонерного капіталу;
 - г) продажу.
14. Показник, який обчислюється відношенням загального (чистого) прибутку підприємства до суми акціонерного капіталу – це рентабельність:
- а) акціонерного капіталу;
 - б) залученого капіталу;
 - в) власного капіталу;
 - г) активів.
15. Показник, який обчислюється відношенням прибутку від операційної діяльності підприємства до витрат на виробництво і збут продукції – це рентабельність:
- а) продукції;
 - б) активів;
 - в) продажу продукції;
 - г) операційної діяльності.

ІНТЕГРАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Основні теоретичні положення

Отримані внаслідок витрачання ресурсів результати називають ефектом діяльності. Проте наявність результату не означає ефективність витрачання ресурсів. Остання визначається присутністю позитивного значення при співставленні результату функціонування підприємства з витраченими для цього ресурсами.

Ефективність виробництва - це комплексне відбиття кінцевих результатів використання засобів виробництва й робочої сили (працівників) за певний проміжок часу.

Сутнісна характеристика ефективності виробництва знаходить відображення в загальній методології її визначення, форма якої має вигляд:

$$\text{Ефективність} = \frac{\text{Результати}}{\text{Ресурси(витрати)}}$$

Класифікація видів ефективності наступна:

- *економічна ефективність* відображається через різні вартісні показники, що характеризують проміжні та кінцеві результати виробництва на підприємстві або в іншій виробничій структурі. До таких показників належать: обсяг товарної, чистої або реалізованої продукції; величина одержаного прибутку, рентабельність виробництва (виробів); економія тих чи інших видів ресурсів (матеріальних, трудових) або загальна економія від зниження собівартості продукції; продуктивність праці тощо;
- *соціальна ефективність* полягає у скороченні тривалості робочого тижня, збільшенні кількості нових робочих місць і рівня зайнятості людей, поліпшенні умов праці та побуту, стану довкілля, безпеки життя тощо. Результати соціальної політики виробництва можуть бути не лише позитивними, а й негативними (безробіття, посилення інфляції, погіршення економічних показників);
- *екологічна ефективність* характеризує гармонізацію відносин людини з навколишнім середовищем, зменшення шкідливих викидів і т.п.;
- *науково-технічна ефективність* з'являється при підсиленні потенційних можливостей, виробничих систем, наукових організацій, споживачів продуктивніше вирішувати ті чи інші завдання за допомогою продукції, виробленої даним підприємством.

Критерій – це головна відмітна ознака й провідна міра визначення ефективності виробництва (діяльності) за якими здійснюється кількісна оцінка рівня цієї ефективності.

Система показників ефективності виробництва суб'єктів господарювання

Узагальнюючі показники	Показники ефективності використання		
	<i>праці (персоналу)</i>	<i>виробничих фондів</i>	<i>фінансових коштів</i>
<i>Рівень задоволення потреб ринку</i>	Темпи зростання продуктивності праці	Загальна фондівдача (за обсягом продукції)	Оборотність оборотних коштів
<i>Виробництво чистої продукції на одиницю витрат ресурсів</i>	Частка приросту продукції за рахунок зростання продуктивності праці	Фондовіддача активної частини основних фондів	Рентабельність оборотних коштів
<i>Прибуток на одиницю загальних витрат</i>	Відносне вивільнення працівників	Рентабельність основних фондів	Відносне вивільнення оборотних коштів
<i>Рентабельність виробництва</i>	Коефіцієнт використання корисного фонду робочого часу	Фондомісткість одиниці продукції	Питомі капітальні вкладення (на одиницю приросту потужності або продукції)
<i>Витрати на одиницю товарної продукції</i>		Матеріаломісткість одиниці продукції	
<i>Частка приросту продукції за рахунок інтенсифікації виробництва</i>	Трудомісткість одиниці продукції	Коефіцієнт використання найважливіших видів сировини і матеріалів	
<i>Народногосподарський ефект використання одиниці продукції</i>	Зарплатомісткість одиниці продукції		Строк окупності вкладених інвестицій

Узагальнюючий показник ефективності застосовуваних ресурсів підприємства (організації) можна розрахувати, користуючись формулою:

$$E_{вр} = \frac{O_{чп}}{Чп + (Ф_о + Ф_об) \cdot К_{пв}}; \quad (1)$$

де $O_{чп}$ – річний обсяг чистої продукції підприємства, грн.;

$Чп$ – річна середньооблікова чисельність персоналу, чол.;

$Фо$ – середньорічний обсяг основних фондів за відновною вартістю, грн.;

$Фоб$ – середньорічна вартість оборотних фондів підприємства, грн.;

$Кпв$ – коефіцієнт повних витрат праці, що визначається на макрорівні як відношення середньооблікової чисельності працівників до обсягу національного доходу за розрахунковий рік у сфері матеріального виробництва.

Узагальнюючим показником ефективності споживаних ресурсів може бути показник витрат на одиницю товарної продукції, що характеризує рівень поточних витрат на виробництво і збут виробів (рівень собівартості). При цьому використовують формулу:

$$E_{вр} = \frac{\sum O_{мп}}{\sum V_{вр}} = \frac{O_{зтп} + O_{рп}}{V_{оп} + V_{мр} + V_{зв} + V_i}; \quad (2)$$

де $E_{вр}$ – ефективність використання ресурсів підприємством за даний період, грн.;

$O_{мп}$ – обсяг виробленої товарної продукції за даний період, грн.;

$V_{вр}$ – загальна сума використаних на виготовлення продукції ресурсів, грн.;

$O_{зтп}$ – залишки товарної продукції, виготовленої в даному періоді на складах, грн.;

$O_{рп}$ – обсяг реалізованої продукції за даний період, грн.;

$V_{оп}$ – прямі витрати, на оплату праці персоналу за даний період, грн.;

$V_{мр}$ – прямі витрати на використані матеріальні ресурси за даний період, грн.;

$V_{зв}$ – загальновиробничі витрати за даний період, грн.,

V_i – інші прямі витрати, віднесені на собівартість виготовленої продукції за даний період, грн.

Приклади розв'язання типових задач:

Приклад 1: В результаті господарської діяльності підприємство отримало 7400 тис. грн. валового доходу. Собівартість реалізованої продукції та надання послуг склало 4520 тис. грн. До державного бюджету було сплачено податку на додану вартість в розмірі 1230 тис. грн. Відповідно до статуту підприємства відрахування до резервного фонду становлять 25% чистого прибутку, поповнення додаткового капіталу – 15%, виплата

дивідендів – 30%. Необхідно здійснити розподіл чистого прибутку та визначити величину нерозподіленого прибутку.

Розв'язання:

1. Визначаємо валовий прибуток:

$$ВП = 7400 - 4520 - 1230 = 1650 \text{ тис. грн.}$$

2. Чистий прибуток за відрахуванням податку на прибуток:

$$ЧП = 1650 - \left(1650 \cdot \frac{18}{100}\right) = 1353 \text{ тис. грн.}$$

3. Розподіляємо чистий прибуток за фондами:

- резервний фонд: $ЧПр = 1353 \cdot \frac{25}{100} = 338,2 \text{ тис. грн.}$

- поповнення додаткового капіталу: $ЧП_{\text{дод.к.}} = 1353 \cdot \frac{15}{100} = 202,9 \text{ тис. грн.}$

- виплата дивідендів: $ЧП_{\text{див.}} = 1353 \cdot \frac{30}{100} = 405,9 \text{ тис. грн.}$

4. Визначаємо величину нерозподіленого прибутку:

$$ЧП_{\text{нер.}} = 1353 - 338,2 - 202,9 - 405,9 = 406 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: Величина нерозподіленого прибутку становить 406 тис. грн.

Приклад 2: Відповідно до наведених даних розрахувати показники ефективності виробництва окремих видів продукції на підприємстві.

Таблиця 1

Рівень рентабельності основних видів продукції

Показники	Виріб 1	Виріб 2	Виріб 3
Грошовий дохід (виручка від реалізації), тис. грн.	3494	4011	335
ПДВ, тис. грн.	$3494 \cdot 20 / 100 = 698,8$	802,2	67
Чиста виручка від реалізації, тис. грн.	$3494 - 698,8 = 2795,2$	3208,8	268
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	2450	2805	296
Валовий прибуток, тис. грн.	345,2	403,8	-28
Рівень рентабельності, %	14,08	14,3	-1,5

Відповідь: Розрахунок показників рентабельності виробництва продукції на підприємстві показав, що виробництво та реалізація виробів 1 та 2 для підприємства є ефективним. Виробництво та подальший продаж виробу 3 є збитковим для підприємства.

Приклад 3: Визначити показники рентабельності основних фондів, оборотних фондів, виробничих фондів на підприємстві. Чистий прибуток за даний період склав 1500 тис. грн. середньорічна вартість основних фондів – 2456 тис. грн., оборотних засобів - 950 тис. грн.

2. Визначаємо рентабельність оборотних засобів:

$$P_{об.} = \frac{1500}{950} \cdot 100 = 157,8\%$$

3. рентабельність виробничих фондів (норма прибутку):

$$H_{пр.} = \frac{1500}{2456 + 950} \cdot 100 = 44\%$$

Відповідь: рентабельність виробничих фондів становить 44%.

Приклад 4: Доход від реалізації продукції підприємства становив 1400 тис. грн. Рентабельність, як прибуток до операційних витрат дорівнює 15%. Як зміниться рентабельність за умови незмінності суми операційних витрат, якщо наступного року чистий дохід збільшиться на 5,5%?

Розв'язання:

1. Визначаємо суму операційних витрат:

$$В_{оп} = 1400 \cdot \left(1 - \frac{15}{100}\right) = 1190 \text{ тис. грн}$$

2. Визначаємо величину чистого доходу на плановий період:

$$ЧД = 1400 \cdot \left(1 + \frac{5,5}{100}\right) = 1477 \text{ тис. грн}$$

3. Визначаємо рентабельність планового періоду:

$$P_{о.д.} = \frac{1477 - 1190}{1190} \cdot 100 = 24,1\%$$

Висновок: Зростання чистого доходу при незмінній сумі витрат призведе до підвищення рентабельності з 15% до 24,1%.

Приклад 5: У звітному періоді виручка від реалізації продукції склала 1600 тис. грн., середньорічна вартість основних засобів становила 2500 тис. грн. Визначить абсолютну та відносну зміну фондівдачі, відсоток зростання виручки від реалізації продукції, якщо фондівдача планується на рівні 0,71.

Розв'язання:

1. Визначаємо фондівдачу звітного періоду:

$$Ф_{від.} = \frac{1600}{2500} = 0,64 \text{ грн.}$$

2. Зміна фондівддачі: $\Phi_{від.абс.} = 0,71 - 0,64 = 0,07 \text{ грн.};$

$$\Delta\Phi_{від.} = \frac{0,71}{0,64} \cdot 100 = 110,9\%.$$

3. Визначаємо виручку від реалізації продукції планового року:
 $ВРП_{пл.} = 2500 \cdot 0,71 = 1775 \text{ тис. грн.}$

4. Визначаємо зміну виручки від реалізації:
 $ВРП_{абс.} = 1775 - 1500 = 225 \text{ тис. грн.}$ $\Delta\Phi_{від.} = \frac{1775}{1500} \cdot 100 = 118,3\%.$

Відповідь: Відносна зміна виручки від реалізації продукції становить 18,3%, а приріст – 225 тис. грн.

Приклад 6: Розрахуйте узагальнюючий показник ефективності використання ресурсів. Обсяг виробленої товарної продукції становив 3250 тис. грн. Витрати на оплату праці – 1060 тис. грн., витрати на матеріальні ресурси – 1300 тис. грн., загальновиробничі витрати – 450 тис. грн., інші прямі витрати – 135 тис. грн.

Розв'язання:

$$Евр = \frac{3250}{1060 + 1300 + 450 + 135} = 1,1;$$

Відповідь: Узагальнюючий показник ефективності використання ресурсів становить 1,1

Завдання для самостійного розв'язання:

Завдання 1: Показник фондівддача планується на рівні 0,55. На скільки необхідно збільшити обсяг реалізованої продукції, якщо ціна реалізації продукції становила 2,3 грн./од, обсяг реалізованої продукції – 800 тис. од., середньорічна вартість основних засобів становила -4000 тис. грн.

Завдання 2: Розрахуйте узагальнюючий показник ефективності використання ресурсів.

Показники	значення
Обсяг виробленої товарної продукції	4056
Витрати на оплату праці	1256
Витрати на використані матеріальні ресурси	1804
Загальновиробничі витрати у % до суми витрат на оплату праці, %	30
Інші прямі витрати	978

Завдання 3: Відповідно до наведених даних таблиці проаналізуйте показники ефективності виробництва продукції на підприємстві.

Рівень рентабельності основних видів продукції

	Показники	значення
Звітний рік	Грошовий дохід (виручка від реалізації), тис. грн.	3494
	ПДВ, тис. грн.	
	Чиста виручка від реалізації, тис. грн.	
	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	1560
	Валовий прибуток, тис. грн.	
	Рівень рентабельності, %	
Базисний рік	Грошовий дохід (виручка від реалізації), тис. грн.	2366
	ПДВ, тис. грн.	
	Чиста виручка від реалізації, тис. грн.	
	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	1357
	Валовий прибуток, тис. грн.	
	Рівень рентабельності, %	

Завдання 4: Здійснить розподіл чистого прибутку. Відповідно до статуту підприємства відрахування до резервного капіталу складатимуть 22% чистого прибутку, поповнення власного капіталу – 25%, виплату дивідендів – 35%. Проаналізуйте отримані результати.

Розподіл прибутку підприємства, тис. грн.

Показники	Базисний рік	Звітний рік	Звітний у % до базисного року
Виручка від реалізації	7397	8872	
ПДВ	1232	1478	
Чистий дохід			
Собівартість реалізованої продукції	5945	6169	
Валовий прибуток			
Податок на прибуток			
Чистий прибуток			
Розподіл прибутку:			
- резервний капітал			
- додатковий капітал			
- виплата дивідендів			
Усього розподілено			
Нерозподілений прибуток			

Завдання 5: Сума операційних витрат становить 400 тис. грн. Рентабельність, як прибуток до операційних витрат дорівнює 12%. Як

зміниться рентабельність за умови незмінності доходу від реалізації, якщо наступного року операційні витрати збільшаться на 5%?

Завдання 6: Розрахуйте узагальнюючий показник ефективності використання ресурсів та окремо рівень використання ресурсів за видами:

- основних виробничих фондів: фондівдачу, фондомісткість, рентабельність фондів;
- оборотних фондів: коефіцієнт оборотності, коефіцієнт завантаження, тривалість одного обороту, рентабельність оборотних фондів;
- трудових ресурсів: продуктивність праці, трудомісткість продукції, фондоозброєність, зарплатомісткість.
- капітальних вкладень: коефіцієнт економічної ефективності, строк окупності капітальних вкладень.

Вихідні дані для розрахунку показників ефективності використання ресурсів на підприємстві

Показники	Значення, тис. грн.
Обсяг виробленої товарної продукції	3700
Витрати на оплату праці	1340
Витрати на використані матеріальні ресурси	1804
Загальновиробничі витрати у % до суми витрат на оплату праці, %	30
Інші прямі витрати	978
Середньорічна вартість основних фондів	3043
Середньорічна вартість оборотних фондів	3598
Витрати праці, що понесені на виготовлення продукції, люд.-год.	198300
Середньооблікова чисельність працівників, чол.	450
Обсяг капітальних вкладень	4500
Прибуток від здійснення капітальних вкладень	750

ПИТАННЯ ДЛЯ РОЗДУМУ ТА ПОВТОРЕННЯ

1. Поняття та сутність ефективності діяльності підприємства.
2. Види ефективності отриманих ефектів та діяльності підприємства.
3. Критерії та принципи формування показників ефективності.
4. Система показників ефективності діяльності підприємства.
5. Узагальнюючі показники ефективності використання ресурсів.
6. Резерви підвищення ефективності діяльності підприємства.
7. Напрямки підвищення ефективності діяльності підприємства.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Резерви підвищення ефективності функціонування підприємств.
2. Мобілізація резервів підвищення ефективності діяльності підприємств.
3. Шляхи підвищення ефективності використання оборотного капіталу і матеріальних ресурсів.
4. Шляхи підвищення ефективності використання трудових ресурсів.
5. Шляхи мобілізації резервів підвищення якості виготовлюваної продукції.

ТЕСТИ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Ефективність діяльності підприємства це:
 - а) співставлення результату чи ефекту діяльності підприємства з витраченими для його отримання ресурсами;
 - б) співставлення отриманих внаслідок витрачання ресурсів результати;
 - в) отримані в результаті використання основних фондів результати з витраченими матеріальними ресурсами;
 - г) отримані в результаті використання матеріальних ресурсів результати з витраченими матеріальними ресурсами.
2. Економію суспільно необхідного часу на виробництво та споживання товарів і послуг характеризує:
 - а) економічна ефективність;
 - б) екологічна ефективність;
 - в) науко-технічна ефективність;
 - г) соціальна ефективність.
3. Збільшення кількості нових робочих місць, рівня зайнятості людей, поліпшення умов праці та побуту, підвищення рівня та комфортності життя характеризує:
 - а) соціальна ефективність;
 - б) економічна ефективність;
 - в) екологічна ефективність;
 - г) науко-технічна ефективність.
4. Внутрішня ефективність діяльності підприємства це:
 - а) ефективність використання внутрішніх можливостей підприємства, його внутрішніх ресурсів;
 - б) ефективність використання зовнішніх можливостей підприємства, що забезпечуються факторами зовнішнього середовища;
 - в) повнота задоволення потреб споживачів порівняно з альтернативними способами їх задоволення;

- г) всі відповіді вірні.
5. Можливості досягнення більш ефективної діяльності підприємства в результаті забезпечення належної дії факторів, що дають змогу раціональніше використовувати наявні ресурси та організаційно – інноваційний потенціал – це резерви підвищення:
- а) ефективності функціонування підприємства;
 - б) ефективності використання трудових ресурсів;
 - в) ефективності використання матеріальних ресурсів;
 - г) ефективності використання інвестиційних ресурсів.
6. Резерви поліпшення використання основних і оборотних виробничих фондів, а також резерви ефективнішого використання трудових ресурсів відносять до:
- а) ресурсних резервів підприємств;
 - б) напрямків використання організаційно-технологічних резервів;
 - в) напрямків підвищення якості продукції;
 - г) вірна відповідь відсутня.
7. Застосування технологічних систем, які забезпечують безвідходне та ресурсоекономне виробництво, підвищення рівня комплексності механізації та автоматизації процесів на засадах застосування систем машин і технологічних ліній, впровадження технологічних процесів з використанням засобів мікроелектроніки відносять до резервів:
- а) напрямків використання організаційно-технологічних резервів;
 - б) напрямків підвищення якості продукції;
 - в) ресурсних резервів підприємств;
 - г) всі відповіді вірні.
8. Проведення більш результативної роботи по забезпеченню якості на стадії проектування продукції, забезпечення більш високої якості продукції на стадіях постачання, виготовлення та реалізації продукції, забезпечення сертифікації продукції підприємства відносять до резервів:
- а) напрямків підвищення якості продукції;
 - б) ресурсних резервів підприємств;
 - в) напрямків використання організаційно-технологічних резервів;
 - г) всі відповіді вірні.
9. Дорезервів поліпшення основних узагальнюючих результатів діяльності підприємства відносять:
- а) всі відповіді вірні;
 - б) резерви зростання прибутку;
 - в) резерви підвищення рентабельності вкладеного капіталу і рентабельності виробництва;
 - г) нові технології, поява нового сегменту ринку, зміна вартості ресурсів підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Л.О. Методичні аспекти формування товарної політики підприємства/ Л.О. Андреева //Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс». – 2017. – № 3-4 (35-36).
2. Андреева Л.О. Моделювання конкурентоспроможності продукції / Л.О. Андреева // Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки) – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2014. – № 3 (27). С. 57-59.
3. Андреева Л.О., Лисак О.І. Ефективність торговельної діяльності аграрних підприємств/ Л.О. Андреева, О.І. Лисак // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс». – 2017. – № 1-2 (33-34). – С. 69-80.
4. Андреева Л.О., Лисак О.І. Методичні аспекти стратегічного розвитку підприємств/ Л.О. Андреева, О.І. Лисак // Науковий журнл «Бізнес-інформ», № 6, 2016 – С. 227-231.
5. Андрійчук В.Г. Економіка аграрного підприємства. навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. /В.Г. Андрійчук - К.: КНЕУ, 2000.- 355 с.
6. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз [Текст]: монографія. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292с.
7. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. /І.М. Бойчик. – К.: Атіка, 2004. – 480с.
8. Болтянська Л.О. Аналіз факторів формування пропозиції плодової продукції на ринку / /Л.О.Болтянська //Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки) / За ред. Л.В. Синяєвої.- Мелітополь 2016. - №3 (32). - С. 49-56
9. Болтянська Л.О. Організаційно-економічні основи формування та розвитку аграрного ринку /Л.О.Болтянська //Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки) / За ред. Л.В. Синяєвої.- Мелітополь 2016. - №2 (31). - С. 33-38
10. Болтянська Л.О. Проблеми та тенденції розвитку внутрішньої торгівлі Запорізької області [Електронний ресурс] / Л.О. Болтянська, В.М. Тебенко / Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. - №17. Режим доступу до статті: <http://global-national.in.ua/issue - c.525-530>

11. Болтянська Л.О. Сучасні тенденції розвитку підприємництва в Україні / О.І. Лисак, Л.О. Андреева, Л.О. Болтянська / ADVANCES OF SCIENCE. Proceedings of articles the international scientific conference Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 September 2018. – С. 1357-1366.
12. Болтянська Л.О. Формування ринкової ціни плодової продукції [Текст] / Л. О. Болтянська // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства / ХНТУСГ. - Харків, 2007. -Вип. 52: Економічні науки. - С. 85-90
13. Від ідеї до власної справи: Навч. посібник. /А.С.Коноваленко, Л.О.Болтянська, Д.М. Трачова та інш. - Мелітополь.: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2017 – 278с.
14. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О.О.Гетьман, В.М. Шаповал – К.: Центр навч. літ., 2006 – 488с.
15. Гончаров В.М. Організація управління економічним потенціалом промислових підприємств [Текст]: монографія. / В.М. Гончаров. – Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2008. – 202 с.
16. Господарський кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 р.- К.:Істина, 2003.
17. Гринчуцький В. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник. / В. І. Гринчуцький, Е. Т. Карапетян, Б. В. Погріщук– К.: Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.
18. Грицаєнко Г. Інвестиційна привабливість України [Електронний ресурс] / Г. Грицаєнко, М. Грицаєнко // Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal – 2017. – Vol. 3. – No. 1. – Pp. 80-93 – Mode of access : <https://are-journal.com>
19. Грицаєнко Г.І. Інвестиції в технічне забезпечення аграрного виробництва [Електронний ресурс] / Г.І. Грицаєнко, І.М. Грицаєнко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – вип. 12. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/12-2016/14.pdf>
20. Грицаєнко Г.І. Основи інвестиційної діяльності: навчальний посібник. / Г.І. Грицаєнко – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. – 224 с.
21. Грицаєнко М. І. Взаємозв'язок інтенсифікації та інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва / М. І. Грицаєнко. // Вісник Степу: зб. наук. праць Кіровоград. держ. с.-г. досл. станції НААН. – 2014. – Вип. 11. – С. 195–201
22. Грицаєнко М. І. Інновація як економічна категорія та її особливості в аграрній сфері / М. І. Грицаєнко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні

науки) / за ред. М. Ф. Кропивка. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2012. – № 1 (17) – С. 130–138

23. Економіка аграрного підприємства: Навчальний посібник / Т.І. Яворська, Ю.О. Прус, О. М. Петрига; за ред. О.М. Петриги, Т.І. Яворської. Мелітополь: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2016. – 498 с.

24. Економіка підприємства. Навч. посібник. [навч. посіб. з грифом МОН 12,94/38,83 ум. др. арк] / Л.О. Болтянська, Л.О. Андреева, О.І. Лисак. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 668 с.

25. Економіка підприємства: навчальний посібник / П.В. Круш, Б.М. Сердюк [та ін.]; [за загал. ред. П.В. Круша]. –К.: Ельга-Н, КНТ, 2007. – 780с.

26. Економіка підприємства: Навчальний посібник / Руснак П.П., Черевко Г.В., Ільєнко А.А. та інші; за ред. П.П.Руснака. Біла Церква, 2003 р.

27. Економіка підприємства: підручник / Й.М. Петрович, А.Ф. Кіт, В.В. Кулішов [та ін.], [за заг. ред. Й.М. Петровича]. – Львів: «Магнолія плюс» - 2004.-680с.

28. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грищак, В.М. Колот, А.П.Наливайко [та ін.], [за заг. ред. С.Ф. Покропивного]. -[2 – е вид., доп.]– К.: КНЕУ, 2001.-528 с.

29. Завадських Г.М. Дослідження сучасного стану інвестиційної сфери аграрних підприємств / Андреева Л.О., Болтянська Л.О. та ін. // Науково-прикладні основи ефективного розвитку аграрного сектору економіки: Монографія. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. – 272 с. – С. 155-208.

30. Завадських Г.М. Регіональна економіка: Навчальний посібник. / Г.М. Завадських. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 556 с.

31. Загородній А.Г. Інвестиційний словник: Навч. посібник. / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин – Львів: Видавництво «Бескид Біт», 2005. – 512 с.

32. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник / О.С. Іванілов – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728с.

33. Лисак О.І. Державне регулювання ціноутворення в аграрному секторі України / О.І. Лисак / Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки) – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс». – 2014. - №2. – С. 97-101.

34. Лисак О.І., Андреева Л.О. Концепції відтворення трудового потенціалу/ О.І. Лисак, Л.О. Андреева // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету: Випуск 23 / ПДАТУ; за ред. д.е.н., проф. В.В. Іванішина. - Кам'янець -Подільський: ПДАТУ, 2015. - 380 с. С. 150-157.

35. Лисак О.І., Андреева Л.О. Проблеми та перспективи експорту аграрної продукції України/ О.І. Лисак, Л.О. Андреева // Agricultural and

resource economics: international scientific e-journal. - 2017. - Vol. 3, № 1. - С. 139-151.

36. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посібник. / В.М. Лукашевич – Львів: Новий світ, 2004. – 248с.

37. Макаровська Т. П Економіка підприємства: навч. посіб. / Т. П. Макаровська, Н. М Бондар. — К.: МАУП, 2003. — 304 с.

38. Мельник Л.Г. Економіка підприємства: конспект лекцій. навч. посіб. / Л.Г. Мельник, О.І. Корінцева: – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. - 412с.

39. Модель розвитку галузей економіки України / Гуткевич С.О., Завадських Г.М., Дунда С.П., Котков С.В. та ін. / за ред. д.е.н. проф. Гуткевич С.О.// Монографія.- Київ:НТУУ “КПІ”, 2011.- 472 с.

40. Наливайко А. П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрямки розвитку [Текст]: монографія. / А.П Наливайко. – К.: КНЕУ, 2001. – 227 с.

41. Науково-прикладні основи ефективного розвитку аграрного сектору економіки: монографія. / Андреева Л.О., Болтянська Л.О., Грицаєнко М.І., Завадських Г.М., Педченко Г.П.– Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. – 271 с. (3,1/15,7ум.др.ар.)

42. Осовська Г.В. Управління трудовими ресурсами: навчальний посібник / Осовська Г.В., Крушельницька О.В. – К.: Кондор, 2003. – 224 с.

43. Педченко Г. П. Статистика: Навчальний посібник / Г. П. Педченко. — Мелітополь: Колор Принт, 2018. — 266 с.

44. [Податковий кодекс України](#). - К.: Верес, 2011. - 336с.

45. [Про господарські товариства](#): Закон України від 19 вересня 1991 р., зі змін. і доп. // Посібник по реформуванню сільськогосподарських та переробних підприємств [2 – е вид., доп.] —К.: ІАЕ УААН, 2000. — С. 204—249.

46. [Про інвестиційну діяльність: Закон України](#) // Голос України. - 1992.-21 листопада. - №226.

47. Прус Ю. О. Інвестиційна діяльність в АПК України / Ю. О. Прус // Молодий вчений. – 2017. – № 1.1 (41.1) січень. – С. 68-72.

48. Прус Ю.О. Попит і пропозиція в інноваційній системі агропромислового виробництва / Ю. О. Прус, І.В.Агеєва // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. Л.В.Синяєвої. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2016. – № 3 (32) – С. 98-110.

49. Рубин Ю. Б. Теория и практика предпринимательской конкуренции : учебник [Текст] / Ю. Б. Рубин. – [6-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Маркет ДС, 2007. – 608 с.

50. Стратегія інноваційного розвитку України в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://www.in.gov.ua>
51. Тебенко В.М. Взаємозв'язок категорій «ефективність» та «результативність» господарської діяльності підприємства / В.М Тебенко / Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки) – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2014. – № 3 (27). С. 7-10.
52. Тебенко В.М. Економіка та організація інноваційної діяльності: Навч. посібн. - 1 вид./ В.М. Тебенко / Вид-во: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс». 2014. – 302 с.
53. Тебенко В.М. Інвестиційна привабливість Запорізького регіону.// Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М.Ф. Кропивка. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2013. – № 1 (21), том 2. – с. 330-336.
54. Тебенко В.М. Інноваційна діяльність промислових підприємств України. / В.М. Тебенко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки), Мелітополь. - №1 (29). - 2015 р.- С.69-73.
55. Тебенко В.М. Проблеми та тенденції інноваційного розвитку промислових підприємств України / В.М. Тебенко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету №2 (37), 2018. - с. 146-154
56. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: підручник / Л.І. Федулова. – К.: Либідь, 2006. – 477с.
57. Фінансово-економічні механізми інноваційно-інвестиційного розвитку України [Текст]: Колективна наукова монографія / Кириченко О.А., Єрохін С.А. та ін.; [під наук. ред. д.е.н. проф. О.А. Кириченко]. – К.: Національна академія управління, 2008. – 252 с.
58. Черевко Г.В. Економіка підприємств: навч. посіб./ Г.В. Черевко, Ф.В. Горбонос, Г.Б. Іваницька / [за заг. ред Г.В. Черевка]. – Львів: Апріорі, 2004. – 384с.
59. Шваб Л.І. Економіка підприємства: навч. посіб./ Л.І. Шваб – К.: Каравела, 2004. – 568с.
60. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія / Т. І. Яворська. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 384 с.